

VALKEUDEN LAPSI TOTUUDEN TIELLÄ

OMINAISUUDENNIMIALKUISET
GENETIIVIATTRIBUUTTIRAKENTEET
UUDEN TESTAMENTIN KIRJEISSÄ

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopistossa
marraskuu 2006

Anu Vaskonen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Anu Vaskonen	
Työn nimi – Title <i>Valkeuden lapsi totuuden tiellä.</i> Ominaisuudennimialkuiset genetiiviattribuuttirakenteet Uuden testamentin kirjeissä	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Marraskuu 2006	Sivumäärä – Number of pages 86 + liite
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Raamatun kielessä toistuu ilmaustyyppi, jossa genetiivirakenteessa esiintyy abstraktinomini genetiiviattribuuttina. Tutkielmassa tarkastellaan näitä ilmauksia. Aineisto on rajattu koskemaan sanaliittoja, joissa genetiiviattribuuttina on ominaisuudennimi. Tällaisia ilmauksia ovat esimerkiksi tutkielman nimessä olevat <i>valkeuden lapsi</i> ja <i>totuuden tie</i>. Aineisto on kerätty Uuden testamentin kirjeistä, jotka ovat tyyliltään abstrakteja; siten niistä saattoi odottaa löytävänsä runsaasti kyseisiä rakenteita. Lähtökohtana on vuoden 1938 raamatunkäännöksessä olevat genetiivirakenteet.</p> <p>Uuden testamentin kirjeissä on 153 ominaisuudennimialkuista genetiiviattribuuttirakennetta. Erilaisia ilmauksia on 130, joten samat ilmaukset eivät toistu kovin usein. Yleisin on <i>totuuden sana</i>, joka esiintyy viidesti. Erilaisia ominaisuudennimiä on 50. Monet näistä ovat sävyiltään uskonnollisia. Yleisimmät ominaisuudennimet ovat <i>kirkkaus</i> ja <i>vanhurskaus</i>, esim. <i>kirkkauden seppäle</i>, <i>vanhurskauden hedelmä</i>. Genetiivirakenteessa esiintyy 89 erilaista pääsanaa, joista yleisimpiä ovat <i>henki</i> ja <i>sana</i>. Pääsanoista vain pieni osa on uskontoon liittyviä sanoja, esim. <i>Jumala</i>, <i>evankeliumi</i>; sen sijaan monia pääsanoja on käytetty ilmauksessa kuvaannollisessa merkityksessä.</p> <p>Useimmat tutkimuskohteena olevat ilmaukset ovat monitulkintaisia. Tekstiympäristössään ne on tavallisesti mahdollista tulkita esimerkiksi kuvaileviksi, alkuperää tai paikkaa ilmaiseviksi, mutta joidenkin sanaliittojen merkitys jää kontekstissaankin hämäräksi. Suurin osa tutkittavana olevista rakenteista perustuu kreikankieliseen alkutekstiin. Eniten näitä ilmauksia esiintyykin vuoden 1938 raamatunkäännöksessä, jossa formaalisen käännösoperiaatteen mukaisesti on pyritty jäljittelemään alkutekstin rakenteita ja sanastoa. Uusimmassa raamatunkäännöksessä (1992) – kuten varhaisimmissa suomennoksissakin – useissa kohdissa rakenteelle on pyritty löytämään suomen kielessä tarkempi ilmaus. Kuitenkin uusimmassa käännöksessä esiintyy tämäntyyppisiä uusia genetiivi-ilmauksia, jotka eivät perustu kreikankieliseen alkutekstiin. Niiden mallina on kyseinen ilmaustyyppi, joten sen voi sanoa vakiintuneen raamatukieleen.</p> <p>Uuden testamentin kielessä on havaittavissa heprean kielen vaikutusta. Useat tutkimuskohteena olevista rakenteista ovat seemiläisen idiomien mukaisia, jossa abstraktilla genetiiviattribuutilla ilmaistaan laatua tai alkuperää.</p> <p>Jotkut tämäntyyppiset ilmaukset ovat vakiintuneet uskonnollisen kielen idiomeiksi, kuten <i>totuuden tie</i> ja <i>totuuden Henki</i>. Erityisesti virsirunoilijat ovat suosineet näitä tyyliltään usein yleisiä genetiivi-ilmauksia.</p>	
Asiasanat – Keywords Ominaisuudennimet, genetiivi, uskonnollinen kieli, Raamatun kieli, raamatunkäännökset	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
1.1 Tutkimustehtävä ja -aineisto.....	2
1.2 Ominaisuudennimet.....	4
1.3 Genetiivi	5
1.3.1 Suomen genetiivin funktiot ja semantiikka	5
1.3.2 Genetiiviä koskevia tutkimuksia	7
1.4 Uuden testamentin käännökset.....	11
1.4.1 Uuden testamentin kieli.....	11
1.4.2 Raamatunkäännösten tausta.....	11
1.4.3 Uuden testamentin kirjeet.....	14
2 TUTKITTAVIEN ILMAUSTEN FREKVENSSEI	16
2.1 Ominaisuudennimialkusten genetiiviattribuuttirakenteiden määrä.....	16
2.2 Genetiiviattribuuttina olevien ominaisuudennimien määrät.....	17
2.3 Pääsanana olevien sanojen määrät.....	18
3 OMINAISUUDENNIMET	20
3.1 Semanttisia vastakohtaisuuksia	20
3.2 Ominaisuudennimien leksikaalistuminen ja personifikaatio.....	25
4 PÄÄSANAT	27
4.1 Deverbaalisubstantiivi pääsanana.....	27
4.1.1 Deverbaalisubstantiivit	27
4.1.2 Teonnimet pääsanana	28
4.1.3 Teon tulokset pääsanana	30
4.1.4 Tekijännimet pääsanana	31
4.1.5 Välineennimet pääsanana	32
4.2 Abstraktisubstantiivit pääsanana	33
4.3 Konkreettiset substantiivit pääsanana.....	35
5 ILMAUSTEN REFERENTIT JA MERKITYS	38
5.1 Jumalaan viittaavat ilmaukset.....	38
5.2 Jeesukseen viittaavat ilmaukset.....	40
5.3 Pyhään Henkeen ja henkiolentoihin viittaavat ilmaukset.....	41
5.4 Ihmiseen viittaavat ilmaukset.....	44
5.5 Uskonelämään viittaavat ilmaukset.....	46
5.6 Ominaisuuksiin viittaavat ja muut ominaisuudennimiloppuiset ilmaukset.....	47
5.7 Tekemiseen viittaavat ilmaukset	50
6 ILMAUSTEN KUVALLISUUS	52
7 SUOMALAISTEN RAAMATUNKÄÄNNÖSTEN VERTAILUA	59
7.1 Vertailun lähtökohdat	59
7.2 Ominaisuudennimialkuiset genetiiviattribuuttirakenteet vuoden 1992 käännöksessä ...	59
7.2.1 Ennallaan säilytetyt ilmaukset	60
7.2.2 Muuttuneet ilmaukset	60
7.2.3 Uudet ilmaukset.....	67
7.3 Tutkittavat ilmaukset varhaisissa raamatunsuomennoksissa.....	69
8 OMINAISUUDENNIMIALKUISET GENETIIVIATTRIBUUTTIRAKENTEET	
USKONNOLLISEN KIELEN ILMAUKSINA	75
8.1 Uskonnollinen kieli	75
8.2 Sanaston vaikutus	76
8.3 Ilmausten idiomattisuus ja kollokaatioluonne	77
8.4 Genetiivirakenne virsissä.....	82
9 PÄÄTÄNTÖ	84
LIITE	

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimustehtävä ja -aineisto

”Totuuden Henki, johda sinä meitä etsiessämme valkeuden teitä.” Lapsuudessa laulettu virren sanat ovat piirtyneet muistoihimme. Ne ovat osa kielitietoaamme. Yhdistämme säkeiden fraasit *totuuden Henki* ja *valkeuden tie* helposti uskonnollisuuteen, mutta mistä nämä ilmaisut ovat alun perin lähtöisin? Mitä ne tarkoittavat?

Tämän tutkimuksen tarkoituksena selvittää juuri tällaisten ominaisuudennimialkuisten genetiiviattribuuttirakenteiden merkitystä ja esiintymistä Raamatussa. Tutkimuskysymyksiä ovat: Millaisia nämä genetiivirakenteet ovat? Mitä sanoja niissä esiintyy? Mitä ilmaukset tarkoittavat? Mihin ne viittaavat? Ovatko ne monitulkintaisia? Kuinka kuvallisuus ilmenee? Ovatko ne kokonaisia käsitteitä? Milloin ilmaustyyppi on tullut suomalaisiin raamatunkäännöksiin? Ovatko kyseiset rakenteet säilyneet samoina eri aikojen käännöksissä? Mistä rakenne on tullut raamattukieleen?

Aineisto on kerätty Uuden testamentin kirjeistä. Kirjeiden tyyli on varsin abstrakti. Paa-vali, joka on kirjoittanut useimmat Uuden testamentin kirjeistä, käyttää usein abstraktisubstantiiveja, kuten ominaisuudennimiä, ja suosii genetiivirakenteita. Kirjeistä saattaa siten odottaa löytävänsä runsaasti tutkittavia ilmaisuja. Tutkimuksen lähtökohtana ovat vuoden 1938 raamatunkäännöksessä esiintyvät genetiivi-ilmaisut, koska tuossa käännöksessä niitä on erityisen runsaasti.

Olen rajannut tutkimuksen kohteeksi sellaiset genetiiviattribuuttirakenteet, joiden attribuuttina on ominaisuudennimi. Ominaisuudennimeksi olen käsittänyt kaikki substantiivit, joissa on ominaisuudennimijohdin. Merkityksen leksikaalistumista en ole rajauksessa ottanut huomioon. Samantyyppisiä abstraktinomineja ovat esimerkiksi *-kse*-nominat, jotka muodostavat vastaavanlaisia genetiivirakenteita kuin ominaisuudennimet (esim. *lohdutuksen Jumala*). Tällaiset ilmaukset jäävät kuitenkin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Aineistoon ei ole myöskään otettu mukaan genetiivi-ilmauksia, joissa pääsana on postpositio tai postposition tapaan käytetty sana. Tällaisia sanaliittoja ovat esimerkiksi *rakkauden mukaan*, *totuuden puolesta*, *viisauden avulla*, *vääryyden vallassa* ja *kirkkauden voimalla*. Agenttipartisiippirakenteet (esim. *ihmisviisauden opettama*) ja infinitiivirakenteet (*totuuden voittaessa*) on myös rajattu pois. Mukana eivät ole genetiivirakenteet, joissa pääsanana on adjektiivi *mukainen* tai *kaltainen*.

Rakenteet on poimittu Suomen Piipliaseuran ja Takso-ohjelmistojen BittiPiipia-ohjelmasta (1992, 1993, 1994). Haku on suoritettu ominaisuudennimen johtimen (-ude- : -yde-) mukaan vuosien 1938 ja 1992 raamatunkäännöksistä. Hakuun on otettu mukaan myös johtimen vahva-asteinen muoto (-ute- : -yte-) sekä monikkomuoto (-uksi- : -yksi-). Haun ja kontekstien tarkistamisessa olen käyttänyt myös tavallisia raamatunpainoksia.

Ilmausten analyysissä näkökulma on tavallisen kielenkäyttäjän. Tarkastelen, mihin ilmaukset kontekstissaan viittaavat, toisin sanoen mistä ne kertovat. Tarkoituksena ei ole tulkita ilmauksia teologisesti, vaan tarkastella sitä, kuinka lukijan on mahdollista ne ymmärtää. Suomen genetiivillä on useita merkitystehtäviä, eikä yksittäisen ilmauksen genetiivin funktio aina ole yksiselitteinen. Ilmausten genetiivin tulkinta vastaa kysymykseen, mitä ilmaus referentistään kertoo. Genetiivin määrittelemisessä käytän pääasiassa Ison suomen kieliopin (2004) genetiivin funktioiden jaottelua, jonka esittelen luvussa 1.3.1. Tarkentamisessa olen tarvittaessa käyttänyt Penttilän (1963: 330–333) luokittelua, joka on luvussa 1.3.2. Apuna sanojen merkityksen ja käytön tutkimisessa olen käyttänyt Isoa Raamatun tietosanakirjaa (IRT), Perussanakirjaa (PS) ja Nykysuomen sanakirjaa (NS).

Raamatun suomennosten vertailussa lähtökohtana ovat vuoden 1938 kirkkoraamatun ominaisuudennimialkuiset genetiiviattribuuttirakenteet. Vertaan niitä vuosien 1642, 1776 ja 1992 käännöksiin, toisinaan myös Agricolan Uuden testamentin käännökseen vuodelta 1548. Vuoden 1938 käännöksen vertaaminen varhaisempiin käännöksiin antaa kuvaa siitä, milloin tutkimuskohteena olevat ilmaukset ovat tulleet suomalaisiin raamatunkäännöksiin ja sitä kautta uskonnolliseen kieleen. Interlineaarisen käännöksen (Novum) avulla olen selvittänyt, millaisia rakenteita niiden taustalla on kreikkalaisessa alkutekstissä. Kun viitataan alkutekstin sanamuotoon, olen vertailun helpottamiseksi vaihtanut kreikan käännetyn sanajärjestyksen genetiivirakenteessa suomen mukaiseksi, esim. *Isä valon > valon Isä* (Novum 4). Uusimmasta käännöksestä (1992) olen poiminut rakenteet kattavasti, jotta olisi mahdollista selvittää, onko siinä käytetty tutkimuskohteena olevaa ilmaustyyppiä sellaisissa kohdissa, joissa vuoden 1938 käännöksessä ei ole tätä rakennetta. millaisia rakenteita niiden taustalla on

On oletettavaa, että ilmaukset ovat levinneet Raamatusta myös muihin uskonnollisiin teksteihin. Tätä tutkin virsien näkökulmasta. Tarkastelen lyhyesti, millaisia virsikirjassa esiintyvät ilmaukset ovat. Olen poiminut ominaisuudennimialkuiset genetiiviattribuuttirakenteet Bittipiipia-ohjelman avulla Kirkolliskokouksen vuonna 1986 hyväksymästä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Virsikirjasta.

1.2 Ominaisuudennimet

Ominaisuudennimet ovat nominikantaisia *-(u)us* : *-(u)ute-*, *-(y)ys* : *(y)yte-* johtimisia substantiiveja. Nimensä ne ovat saaneet yleisimmän merkityksensä mukaan; se ilmaisee käsitteenä kantasansa kuvaaman ominaisuuden. Nykysuomessa ominaisuudennimet ovat yksi produktiivisimmista johdostyypeistä. Ominaisuudennimien esiintymistaajuuteen vaikuttaa esityksen aihe ja tyyli; mitä käsitteellisemmästä esityksestä on kyse, sitä useammin käytetään ominaisuudennimiä. (ISK 2004: 199, Itkonen 1970: 223.)

Kaikkein tavallisimmin johdoksen kantasana on adjektiivi (esim. *nuori*, *rikas*, *pimeä*). Mahdollisia, joskin harvinaisempia, ovat myös adjektiivin komparatiivi- ja superlatiivimuodoista muodostetut ominaisuudennimet, joista vakiintuneita ovat mm. *paremmuus*, *vanhemmuus*, *alemmuus* sekä *suosituimmuus*. (Itkonen 1970: 223–224.)

Substantiivikanta on ominaisuudennimissä selvästi harvinaisempi kuin adjektiivikanta. Lähes kaikki substantiivikannat viittaavat henkilöön ja niistä muodostetut ominaisuudennimet kuvaavat usein identiteettiä, asemaa tai ammattia. Poikkeuksia ovat muutamat sellaiset ominaisuudennimet, jotka merkitykseltäänkin ovat leksikaalistuneet, eivätkä varsinaisesti "nimeä ominaisuutta", kuten *aateluus*, *valtuus*, *talous* ja *osuus*. Henkilöön viittaavista kantasanoista muodostettujen johdosten mallina ovat olleet vastaavat vieraskieliset rakenteet, esimerkiksi ruotsin *faderskap* 'isyys', *medlemskap* 'jäsenyys', *mänsklighet* 'ihmisyys' ja *gudom* 'jumaluus'. Substantiivikantaiset ominaisuudennimijohdot ovat nykysuomessa lisääntymässä. (ISK 2004: 199, Itkonen 1970: 225.)

Ominaisuudennimen kantana voi olla myös partisiippi kuten sanoissa *ajattelevaisuus*, *armahtavaisuus*, *rakastettavuus*, *oppineisuus* ja *tuttuus*. Vieraiden kielten malli on usein myös partisiippikantaisten ominaisuudennimijohdosten taustalla. Monet eri tyyppisistä partisiippikannoista ovat yleistyneet vasta nykysuomen kaudella, mutta esimerkiksi *-vaisuus*, *-väisyys* -tyyppiset ominaisuudennimet (*kestäväisyys*, *horjuvaisuus*) olivat ominaisia jo vanhalle kirjasuomelle. (Itkonen 1970: 228–231.)

Yleensä ominaisuudennimen tarkoite on jaollinen, ei-laskettava kokonaisuus. Joskus merkitys on kuitenkin leksikaalistunut siten, että ominaisuudennimi viittaa johonkin laskettavaan ja rajattuun entiteettiin. Tällaisia ovat esimerkiksi *heikkous* (merkityksessä 'heikko kohta'), *kirjallisuus*, *lapsuus*, *onnettomuus*. Välttämättä tällaisilla sanoilla ei ole välitöntä kantasanaakaan. (ISK 2004: 200.)

Ominaisuudennimi voi saada genetiivimääritteekseen nominilausekkeen, jolloin ominaisuudennimi ilmaisee määritteensä ominaisuutta, esimerkiksi *pojan pienuus*. Ilmaisun kes-

keinen tehtävä on tällöin kuitenkin ominaisuuden (edellisessä esimerkissä: *pienuuden*) kuvaus eikä määritteen tarkoitteen (*pojan*) kuvailu. (ISK 2004: 200.)

Ominaisuudennimen johtimen etymologiaa ei ole voitu jäljittää kantasuomea kauemmaksi, eikä sen merkityksen kehitystä ole selvitetty. Ominaisuudennimen johtimista lyhytvoikaallinen asu on vanhempi. Siten aiemmin on ollut **vanhus* 'vanhuus'. Pitkä vokaali on syntynyt äännemuutosten kautta. (Hakulinen 1979: 144–146.) Vanhassa kirjasuomessa pitkät vokaalit kirjoitettiin ensi tavua kauempana yksikirjaimisina. Siten sen aikaista ääntämistapaa ei tiedetä. Kaksikirjaimiseen merkintätapaan siirryttiin vasta 1800-luvun alkupuoliskolla. Sellaiset ominaisuudennimet, joiden kantasana on *-eA-*nomini, esiintyivät vanhassa kirjasuomessa pääsääntöisesti *i*:llisessä muodossa, esim. *laupius* : *laupiuden*. Nykyiseen asuun (*laupeus*) kirjakielessä siirryttiin vähitellen vasta 1700-luvun lopulta alkaen. Ominaisuudennimet säilyivät heikkoasteisina omistusliitteen edellä 1800-luvulle saakka (**hywuydhens* 'hyvyytensä'). (Rapola 1933: 103–104, 300–301.)

Vanhassa kirjasuomessa (*u*)*us*, (*y*)*ys* -johdoksia on käytetty myös ns. ekvatiiveina eli mittaa osoittavina adjektiiveina, esimerkiksi *neljän sormen paksuus* 'neljän sormen paksuinen'. (Hakulinen 1979: 144.)

1800-luvun kielen uudistuksessa erityisen suosittujen johdostyyppien joukossa ovat sellaiset *-uus-*, *-yys-*johdokset, joiden kantasana on *-kAs-*johdos, *-jA-*johdos, partisiippi- tai nominikantainen *-vA-*johdos, komparatiivi tai superlatiivi. Tällaisia ominaisuudennimiä ovat esimerkiksi *ehdokkuus*, *johtajuus*, *henkevyys*, *paremmuus* ja *suosituimmuus*. (Hakulinen 1979: 472–473.)

1.3 Genetiivi

1.3.1 Suomen genetiivin funktiot ja semantiikka

Suomen kielessä genetiivi esiintyy useimmin substantiivin etumäärityksenä (esim. *tytön koira*). Genetiivi ilmaisee genetiivimuotoisen määrityksen ja sen pääsanan välistä suhdetta, esimerkiksi omistussuhdetta, aikaa, paikkaa, mittaa, kokonaisuutta, tekijää tai kohdetta. Genetiivimuotoinen määrite voi toimia myös identifioivana tai intensifioivana määrityksenä. (ISK 2004: 1184.)

Genetiivi on hyvin yleinen sija. Substantiivin etumäärityksenä oleva substantiivilauseke on tavallisesti genetiivimuotoinen. Genetiivin tulkinta riippuu määrityksen ja pääsanatyyppistä ja merkityksestä. Isossa suomen kieliopissa (2004: 566–570) genetiivimääritykset jaetaan:

1) possessiivisiin ja muuta kuuluvuutta ilmaiseviin genetiiveihin

- a) Possessiiviseksi genetiivi hahmottuu erityisesti silloin, kun genetiivimuotoisen määriteosan tarkoite on elollinen, esim. *Bill Gatesin omaisuus, vahtimestarin koppi*.
- b) Jos määriteosan tarkoite on eloton, genetiivirakenne ilmaisee muuta kuuluvuutta, esim. *Suomen markka, Keskiyön hämärä, Renaultin muotoiluosasto*.
- c) Genetiivirakenteella voidaan ilmaista myös samaa kuin paikallissijaisella adverbialilla (*lapsen kuva ~ kuva lapsesta*).
- d) Genetiivi voi olla myös luonnehtiva: genetiivimäärite täsmentää pääsanaa (esim. *Nilsiän kaupunki*), tai joskus pääsana kuvailee määriteosaa (esim. *tytön tyllerö, leivän krysä*).
- e) Genetiivimäärite voi ilmaista mittaa tai määrää (esim. *kahden päivän loma, litran tölkki*).
- f) Kun pääsanana tarkoite on jokin ryhmä, genetiivimäärite kertoo, mistä joukosta on kysymys (esim. *lokkien parvi*).

2) objektigenetiiveihin

Tyypillisin objektigenetiivi on transitiiviverbistä johdetun substantiivin genetiivimuotoinen määrite (esim. *ongelman ratkaisu*). Joskus myös muiden kuin verbikantaisten sanojen genetiivimäärite assosioituu objektigenetiiviksi (*teoksen kritiikki, juomasekoitusten teoria, potkujen pääarkkitehti*).

3) subjektigenetiiveihin.

Subjektigenetiiviksi tulkitaan tavallisesti intransitiiviverbistä johdetun substantiivin (teonnimen, teon tuloksen ja tilaisuuden nimien) genetiivimäärite (esim. *tytön juokseminen, junan tulo*). Subjekti- ja objektigenetiivin tulkitsemisessa tarvitaan toisinaan kontekstin apua tai pragmaattista tietoa, kuten seuraavissa: *Oravan väistö* aiheutti kuolonkolarin. Oliko *amerikkalaisten pelko* aiheellinen vai aiheeton – –. Ei myöskään genetiivin tulkinta subjektigenetiiviksi tai possessiiviseksi ole aina selvä (esim. *Hrustsevin puhe, hoitajien uupumus*).

Genetiivi on hyvin ihmiskeskeinen kategoria; suuri osa genetiivi-ilmauksista koskee ihmistä ja hänen toimintaansa, ilmaistaanhan niillä omistamista ja hallintaa, mutta myös teki- jyyttä. Tämä ei ole tavatonta muissakaan kielissä; monissa Euroopan kielissä deverbaalisubstantiivien ykkösargumentti merkitään samoin kuin omistaja. Universaalistikin possessiivisilla rakenteilla, kuten genetiivillä, ilmaistaan yleensä paitsi omistusta myös osa–kokonaisuus- ja

sukulaisuussuhdetta. Nämä ovat hyvin kulttuurisidonnaisia asioita, joten genetiivin tutkimuksen avulla on voitu tarkastella kielen ja kulttuurin suhdetta. (Jaakola 2004: 24–27.)

Genetiivi on hyvin vanha sijamuoto, ja monifunktioisuus on sille vanhastaan tyyppillistä. Nykyisestä käytöstä poiketen vanhassa kirjasuomessa ns. datiivigenetiivi on ollut produktiivinen sija. Datiivigenetiivi ilmaisee, kenen hyväksi tai osaksi jokin tulee. Nykyisin sitä tavataan vain fraaseissa, kuten *Luojan kiitos*. (Häkkinen 1994: 194, 328.)

1.3.2 Genetiiviä koskevia tutkimuksia

Suomen genetiivin syntaksia ja semantiikkaa on kuvattu eri tutkimuksissa, joista ensimmäinen laaja selvitys on E. A. Tunkelon kaksiosainen teos *Alkusuomen genetiivin funktioista I:1–2 (1908 ja 1919–1920)*. Tutkimuksessa on laadittu adnominaalisesta genetiivistä äärimmäisen yksityiskohtainen luokitus. Tunkelo perusteli pääsanan merkitykseen perustuvan luokituksen sillä, että hänen mielestään "'määräyksen' ja 'pääsanan' välinen suhde sisällyksensä puolesta riippui etupäässä viimemainitun omasta merkityksestä" (1908: II). Pääsanan ja määritteen välisestä suhteesta (käytännössä genetiivin merkityksestä) Tunkelo käyttää nimitystä "status". Koska luokitus on kuitenkin rakennettu pääsanan mukaan, genetiivin merkityksestä on vaikea saada kokonaiskäsitystä.

Tunkelo on analysoinut myös sen tyyppisiä genetiivirakenteita kuin tässä työssä on tutkimuskohteena. Tunkelon luokittelusysteemin vuoksi kyseisiä rakenteita on pitkin hänen tutkimustaan, mutta erityisesti on huomattava "status accidentiæ", joka kuvaa minkä laatuinen jokin esine tai olio on (ks. Tunkelo 1919–1920: 121). Kun pääsana on henkilönimi, hän mainitsee esimerkkeinä mm. *laupeuden isän* ja *autuuden lapsen*; maallisesta käytöstä esimerkkeiksi on poimittu mm. *armon rouva* ja *kiusan henki*. Yksi status accidentiæ:n alakohta on "gen. accidentiæ henkistä olemusta merkitsevissä nimissä", jossa Tunkelo esittelee erityisesti Raamattuun ja hengelliseen tyyliin kuuluvan, mutta myös maallisessa kielenkäytössä tavattavan *henki*-sanon genetiiviattribuutteineen. Tunkelo huomioi *henki*-sanon monet merkitykset, joiden erottaminen hänen mukaansa "usein vaatii melkein Raamatun-eksegeetiikan apua". "Absoluuttisella *henki* nimellä on usein apugl:na jokin ominaisuudennimen genetiivi, jolla henkisen olemuksen päälaatu eli valtaominaisuus ilmaistaan ja jolla on alkuperäisin esikuvansa Versio Vulgatassa, vanhassa Raamatun ruotsinnoksessa tai Uuden Testamentin kreikassa." Esimerkkeinä on Raamatusta *viisauden henki*, *ymmärryksen henki*, *totuuden henki*, *orjuuden henki* jne. Näiden ilmausten alkuperä johdetaan kreikan- ja latinankielisiin teksteihin. Ilmaustyyppin käyttö on laajentunut, sillä Tunkelon mukaan joskus tämäntyyppisen ilmauksen taustalla on

ollut vain ruotsinkielinen teksti, kuten sanaliitossa *noituuden henki* (Ap. t. 16:16, vuoden 1776 käännös). Sillä ei ole esikuvaa kreikan- tai latinankielisissä raamatunteksteissä, vaan sekä suomennoksen että ruotsinnoksen (*en spådoms anda*) sanamuoto on syntynyt todennäköisesti muiden samantapaisten ilmausten mallin mukaan. (Tunkelo 1919–1920: 122, 129–131.)

Laatua ilmoittavan ”gen. accidentiæn” Tunkelo arvelee kuuluvan genetiivin myöhempiin merkitystehtäviin, koska suomen sukukielissä sitä esiintyy vain virossa. Lisäksi kansanmurteissa tätä tyyppiä ei juuri esiinny, vaan suurin osa näytteistä kuuluu vanhaan hengelliseen kirjakieleen. Vanhaan kirjasuomeen gen. accidentiæ on tullut suomen kieleen myöhäisellä keskiajalla, lähinnä uskonpuhdistuksen aikana ja sen jälkeen. (Tunkelo 1919–1920: 131–134.)

Hengellisen käytön lisäksi gen. accidentiæ esiintyy 1900-luvun alun runoudessa, ”nim. ylevämmässä tyyliissä, etenkin retoorisessa”, esimerkiksi *Maamme*-laulussa *sa muistojen, sa toivon maa*. Sellaisten ilmausten kuin *onnen maa* ja *pahuuden pesä* yhteydessä Tunkelo viittaa genetiivin monipuolisuuteen: ” – – apujäsenellä ilmaistu ominaisuus saa melkein persoonalliselle ’asujalle’ ominaisen substanssiaalisuuden ja merkintötehtävänsä puolesta lähenee sikäli gen. possessorista, mikäli siihen tuota olennointia sisältyy. Tämäpä usein juuri on omansa lisäämään gen. accidentiæn tyyli-tehoa.” Tunkelo mainitsee Runebergin olevan genetiiviattribuuttien erityisen suosijan. Hän ounastelee runokielen retorisen gen. accidentiæn perustuvan vain osaksi vanhaan kirjasuomeen, ja osittain se olisi tullut kirjallista tietä muiden, kulttuurisuhteiden perusteella läheisten ruotsin- ja saksankielten taidetyylistä vasta 1800-luvun puolivälin jälkeen. (Tunkelo 1919–1920: 132–134.)

Genetiivin monitulkintaisuuden Tunkelokin myöntää. Esimerkiksi gen. accidentiæ ja finaalin genetiivi muistuttavat siinä määrin toisiaan, ettei kuulija aina voi tulkita, kumpako puhuja on tarkoittanut. Finaalin genetiivi ilmoittaa tarkoituksen, jota varten pääsanaa käytetään. Tulkinnanvaraisia ilmauksia ovat Tunkelon mukaan sen tyyppiset genetiivit kuin *lohduksen*, *kehotuksen* ja *moitteen sana*, jotka lienevät ”vanhan hengellisen sanontatavan kaikua” ja joilla on esikuva kääntäjien käyttämissä vieraskielisissä alkuperäisteksteissä. Sellaiset ilmaukset, joissa *sana*-pääsanana genetiiviattribuutti merkitsee henkistä sisällystä, esim. *lupauksen sana*, Tunkelo luokittelee gen. definitivukseksi; siinä attribuutti nimittää käsitteen, joka sisältyy pääsanana tarkoitetun alaa. Myös status limitativus voi tulla kyseeseen, kuten sanaliitossa *totuuden sana*. St. limitativuksessa attribuutti ilmoittaa pääsanana sisällyksen. (Tunkelo 1919–1920: 84, 131, 143, 151, 157.) Jo nämä muutamat *sana*-pääsanaiset ilmaukset osoittavat, kuinka huonosti monipuolinen ja toisinaan monimerkityksinen genetiivi taipuu tarkkaan luokitteluun.

Pikkutarkkuudessaan vaikeaselkoista Tunkelon tutkimusta on myöhemmin selventänyt Eeva Kangasmaa-Minn (1972). Hänen niin ikään pääsanaan perustuvassa hierarkkisessa luokituksessaan on vähemmän alakohtia. Genetiivin esiintymät jaetaan adnominaalisiin ja adverbaalisiin genetiiveihin. Adnominaalisen genetiivin pääsana voi olla substantiivi, adjektiivi, postpositio tai verbaalinomini tai joskus pääsana on jäänyt pois. Kangasmaa-Minn (1972: 29–31) jakaa genetiivirakenteet, joiden pääsana on substantiivi, seuraavasti:

pääsana		
konkreettinen subst.	pääsanan ja määritteen tarkoitteet eivät kata toisiaan (ts. tarkennegenetiivi)	possessiivinen suhde esim. <i>pojan kirja</i>
		lokaalinen suhde esim. <i>kuusen oksa</i>
	pääsanan ja määritteen tarkoitteet kattavat toisensa (ts. kuvailugenetiivit)	vastavuoroinen suhde esim. <i>Ruoveden pitäjä</i>
		yksipuolinen suhde esim. <i>markan jäätelö</i>
abstraktinen subst.	(esim. <i>antamisen ilo</i>)	
deverbaalinen substantiivi	subjektiivinen genetiivi esim. <i>linnunlaulu</i> objektiivinen genetiivi esim. <i>lehdenmyyjä</i> adverbiaalinen genetiivi esim. <i>Rooman-puhelu</i>	

Genetiivi-ilmausten merkitykset Kangasmaa-Minn on analysoinut purkamalla genetiivirakenne peruslauseiksi. Esim. *Antamisen ilo* > *antaminen on ilo*, *linnunlaulu* > *lintu laulaa*. Tätä pääsanojen perusjakoa olen käyttänyt hyväkseni tässä työssä pääsanojen esittelyn yhteydessä.

Monipuolinen esittely genetiivin merkityksistä on myös Penttilän kieliopissa (1963). Adnominaaliset genetiivit, joiden pääsana on substantiivi, jaetaan kahteentoista luokkaan:

- a) possessiivinen genetiivi (esim. *Mattilan riihi*)
- b) muunlaisen riippuvaisuussuhteen genetiivi (ilmaisee sukulaisuutta, tekijyyttä, omistusta, hyötysuhdetta, sosiaalista ylemmyys- tai alaisuussuhdetta, tulosta, nimisuhdetta jne. Esim. *linnun poikanen*, *Paavalin kirje*, *juutalaisten kuningas*, *Kauhavan puukko*)
- c) subjektigenetiivi (esim. *linnun laulu*)
- d) objektigenetiivi (esim. *kalanpyynti*, *Jumalan pelko*)
- e) kokonaisuuden genetiivi (esim. *koivun lehdet*)

- f) sijaintisuhteen genetiivi (esim. *Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu*)
- g) substanssigenetiivi (esim. *Jumalan armo*)
- h) mitan genetiivi (esim. *viiden litran astia*)
- i) vertailun genetiivi (esim. *kouran verta, entisensä varjo*)
- f) definitiivinen genetiivi (esim. *Turun kaupunki*)
- k) värittävien ilmausten genetiivi (esim. *(miehen turjake)*)
- l) vahvistava genetiivi (esim. *loppujen lopuksi, kuningasten kuningas*).

(Penttilä 1963: 330–333.)

Vaikka edellä selostetuissa tutkimuksissa mainitaan genetiivin useista tulkintamahdollisuuksista, monimerkityksisyys jää tarkan taksonomian jalkoihin – niin keskeinen ominaisuus kuin se genetiiville onkin. Aivan toisesta lähtökohdasta käsitellään genetiiviä Minna Jaakolan väitöskirjassa (2004). Jäännöksettömän luokittelun sijaan tavoitteena on kuvata genetiivin eri merkitysten suhdetta toisiinsa. Jaakola käsittelee genetiiviä polyseemisenä, kompleksisena kategoriana, jonka jäsenistä osa on muita keskeisempiä mallijäseniä, prototyyppejä. Osa on vähemmän keskeisiä jäseniä, jotka muistuttavat prototyyppejä jonkin piirteen osalta. Jäsenet muodostavat verkoston, jossa vierekkäisillä jäsenillä on jokin yhteinen piirre, mutta ketjujen päät saattavat poiketa paljonkin toisistaan – ketjuissa jäsenet ovat ikään kuin jatkumolla. Genetiivirakenteen merkityksen muodostuminen on genetiivimuotoisen määrittelyn ja pääsanan yhteisvaikutusta. On tapauskohtaista, kumpi jäsenistä on keskeisempi tulkinnan kannalta. Lisäksi yksittäiset genetiivi-ilmaukset voivat motivoitua useasta eri suunnasta, mikä johtaa useisiin tulkintamahdollisuuksiin. (Jaakola 2004: 30, 74, 277.)

Minna Jaakolan tutkimuksessa genetiiviä tarkastellaan kognitiivisen kielentutkimuksen viitekehyksessä. Keskeinen väline on kognitiivinen malli, viitepiste-epäsymmetria. Genetiivirakenteessa genetiivi ei ilmaise mitään tahansa suhdetta rakenteessa olevien jäsenten välillä, vaan suhteen jäsenistä toinen toimii taustana toiselle (kuviolle). Jäsenten välillä vallitsee siten epäsymmetria. Taustana on kiintopiste, joka on tunnistettava ”paikannusohje” muuttujalle. Prototyyppisessä adnominaalisessa genetiivirakenteessa genetiivimuotoinen edussana on kiintopiste ja pääsana muuttuja. Ihmisten kielenkäytössä varsinaisena puheenaiheena voi olla kiintopisteen tai muuttujan tarkoite. (Jaakola 2004: 34, 276.)

Jaakolan tutkimuksessa keskeisiksi nousevat henkilöviitteinen ja lokaatiota ilmaiseva genetiivi. Henkilöviitteinen genetiivi kielentää ihmiseen liittyviä esineitä, tiloja ja toimintoja. Lokaatiota ilmaisevaan genetiiviin liittyy myös kokonaisuus/osa-suhteen ilmaiseminen ja se kielentää paikkoihin ja konkreettisiin esineisiin liittyviä asioita. Nämä keskeiset genetiivira-

kenteet toimivat malleina myös abstraktimmille genetiivi-ilmauksille. (Jaakola 2004: 75, 276–277.)

1.4 Uuden testamentin käännökset

1.4.1 Uuden testamentin kieli

Uuden testamentin tekstit on kirjoitettu alun perin kreikaksi. Kreikka oli Uuden testamentin syntyänsä eräänlainen maailmankieli, jota puhuttiin Välimerenmaissa, Palestiinassa ja Galileassa. Uuden testamentin kreikka ei ole ns. klassista kreikkaa, vaan kreikan yleiskieltä, koineeta. Se oli alun perin monikansallisen armeijan tarpeisiin yksinkertaistettua kieltä. Uuden testamentin koinee-kreikka on varsin huoliteltua, mutta silti lähellä jokapäiväistä puhekieltä. Kirjoittajille oli tärkeää sanoman välittyminen, joten he käyttivät tavallisille ihmisille tuttua ja ymmärrettävää kieltä. (IRT s.v. *Kreikka*.)

Uuden testamentin kreikassa näkyy heprean kielen vaikutus; seemiläinen ilmaisutapa kuultaa Uudesta testamentista ”pergamentilta pyyhityn tekstin tavoin” (Huhtala 2000: 230). Uuden testamentin kirjoittajien äidinkieli Luukasta lukuun ottamatta on ollut aramea, heprean puhuttu muoto. Kreikan he ovat oppineet elämällä hellenistisessä valtakulttuurissa. Kirjoittajat ovat tunteneet hyvin heprealaisen Raamatun. Lisäksi he ovat käyttäneet lähteenään kreikankielistä Vanhan testamentin käännöstä Septuagintaa, jossa usein on käytetty heprean mukaisia sanontoja. Yleensäkin Uuden testamentin syntyänsä koinee-kreikassa käytettiin sanontoja ja idiomeja, jotka olivat hepreasta tai muusta seemiläisestä kielestä peräisin. (Black 1988: 216.)

1.4.2 Raamatunkäännösten tausta

Uskonpuhdistuksen periaatteisiin kuului, että ihmisten tuli voida kuulla Jumalan sanaa omalla äidinkielellään. Tämä innoitti Mikael Agricolan kääntämään Raamattua suomen kielelle. Aikaisempia suomenkielisiä kirjoitettuja tekstejä ei juuri ollut, joten varsinaisen käännöstyön lisäksi Agricolan oli luotava suomen kirjakieli. Agricolan ”Somenkieli” on pääasiassa Turun seudun murretta, mutta välillä hän turvautui muidenkin murteiden muotoihin ja lausetapoihin. Agricolalla oli käännöstyössä käytössään kreikankielisiä tekstejä, latinankielinen Vulgata sekä Erasmuksen toimittama latinalainen tekstilaitos, Lutherin saksankieliset raamatunkäännökset sekä ruotsinkieliset käännökset vuosilta 1526 (Uusi testamentti) ja 1541 (koko Raamattu).

Suomennostaan varten Agricola loi uudissanoja ja johdoksia, joista osa on käytössä nykyäänkin. Hänen täytyi keksiä sopivia ilmauksia muun muassa hengellisille käsitteille. Agricolan kääntämä Uusi testamentti ilmestyi 1548. Hän ehti kääntää myös lähes neljäsosan Vanhasta testamentista, joten hänen merkityksensä koko Raamatun suomennokselle on ainutlaatuinen. Merkitystä korostaa se, että hänen suomennostaan käytettiin lähes neljä vuosisataa sanastoltaan ja tyyliltään melkein muuttumattomana – suurimmat muutokset seuraavissa painoksissa koskivat lähinnä kieltä ja oikeinkirjoitusta. (Puukko 1946: 7, 100–116.)

Vuonna 1642 ilmestyi ”Biblia. Se on: Coco Pyhä Ramattu/ Suomexi”. Agricolan käännökseen verrattuna oikeinkirjoitus on kehittyneempää. Lisäksi suomentajat olivat korjanneet Agricolan käyttämiä vieraskielisyyksiä kuten ruotsalaisperäisiä sanoja, taivutusmuotoja ja sanajärjestystä. (Puukko 1946: 152, 161–179.) Seuraavissa painoksissa tehtiin lähinnä muodollisia tarkastuksia. Tekstin pohjana on kuitenkin ollut 1642 käännös. Merkittävä painos on 1776 ilmestynyt ns. vanha kirkkoraamattu, jonka toimitti Antti Litzelius. Se on oikeinkirjoitukseltaan uudistettuna edelleen käytössä eräissä uskonnollisissa yhteisöissä.

Suomen kirjakieli kehittyi nopeasti 1800-luvulla, ja vuosisadan puolella välissä heräsi toive 1776 julkaistun kirkkoraamatun kielen oikaisemisesta (Puukko 1946: 261–262). Monien vaiheiden jälkeen valmistui evankeliumien käännösehdotus 1906. Siinä oli tietoisesti karsittu perinteistä Raamatun kielen juhlallisuutta ja muutettu kieltä rakenteeltaan ja sanastoltaan tavallisen puhekielen suuntaan, mikä herätti ankaraa kritiikkiä. Koko Uuden testamentin käännösehdotus valmistui 1913, ja se otettiin väliaikaiseen käyttöön. Uudistusmielinen, rohkea linja väistyi raamatunkäännöstyön jatkuessa, ja vähitellen käännöksessä palattiin lähemmäs perinteistä raamattukieltä. Komitean mielestä raamattukieli on vakiintunut tyyliä jaksiksi, ja se täytyy säilyttää käännöstyössä. (Itkonen-Kaila 1985: 453–454.)

Uusi kirkkoraamattu otettiin käyttöön vuonna 1938. Se noudattaa **formaalista käännösperiaatetta**: lähdekielen muoto on yritetty säilyttää mahdollisimman tarkasti. Kieliopilliset kategoriat on pyritty pitämään ennallaan; esimerkiksi verbi käännetään verbillä, imperfekti imperfektillä ja genetiivirakenne genetiivirakenteella. Luontevaan kielenkäyttöön ei tällä tavoin päästä, koska lähde- ja kohdekieli eroavat rakenteeltaan toisistaan. Formaaliselle kääntämiselle tyypillistä on **sanakonkordanssin** noudattaminen: sama sana käännetään aina samalla tavalla. Eri kielissä sanojen merkitykset eivät kuitenkaan ole kaikilta osin identtisiä. Sanakonkordanssiin perustuvassa käännöksessä eivät sanojen monimerkityksisyys ja varsinkin konnotatiiviset merkitykset pääse esille. (Räisänen 1969: 344–346.) Uudessa kirkkoraamatussa uusi testamentti noudattaa kreikkalaista alkutekstiä lauseoppia ja sanamuotoja myö-

ten. Varsinkin Paavalin kirjeiden osalta tämä on ongelma, sillä niitä on joskus vaikea ymmärtää alkutekstinkin perusteella. (Itkonen-Kaila 1985: 454.)

Vuoden 1938 käännös on traditiota säilyttävä uskonnollinen käännös, koska siinä on tietoisesti säilytetty vanhaa kirkkokieltä. Kääntäjien ja kielentarkastajien – mm. Juhani Ahon ja Otto Mannisen – intuitio siitä, millaista Raamatun kielen tulisi olla, tulee esiin ennemminkin kuin alkutekstin merkitykset ja tyyli. (Vrt. Itkonen-Kaila 1985: 453–454.)

Uusi raamatunkäännöstyö aloitettiin vuonna 1974. Kirkkoraamatun kieli tuntui etäännyneen liiaksi ihmisten normaalista kielenkäytöstä. Erityisen ”raamattukielen” sijaan uuden käännöksen tavoitteena oli ”luonteva ja nykyaikainen suomen yleiskieli”. (Nikolainen 1989: 14–15.) Uudessa käännöksessä noudatetaan **dynaaminen käännösperiaatetta**, joka tarkoittaa sanoman ja merkityksen välittymiseen keskittyvää kääntämistä. Dikotomian formaalinen-dynaaminen on tuonut käännöstieteeseen Eugene A. Nida. Olennaista on käännöksen herättämä reaktio: dynaamisen käännöksen tulee herättää vastaanottajassa samanlainen reaktio kuin alkukielen tekstin lukijassa; käännös tulee voida ymmärtää samalla tavalla kuin alkuteksti. Dynaamisen käännösperiaatteen mukaisesti käännöksessä on otettava huomioon kielen ja kulttuuriin liittyvät ymmärtämistä vaikeuttavat erot. (Ingo 1990: 261–262, 278–279.) Nidan määritelmässä dynaamista vastaavuutta noudattava käännös on ”lähin luonnollinen vastine” käännettävälle tekstile (Nida 1964: 159, 166).

Dynaaminen käännösperiaate toteutuu uudessa raamatunsuomennoksessa myös siten, että sanojen eri merkitys eri konteksteissa on otettu huomioon. Näin on tehty esimerkiksi kreikan *dikaiosyne*-sanan (’vanhurskaus’) kohdalla. Pelastusopillisissa yhteyksissä se on säilytetty, mutta kun tekstiyhteys paljastaa, että kyse on oikeudenmukaisuudesta tai hurskaudesta, on käytetty näitä suomenkielisiä vastineita. Vaikka sanakonkordanssista onkin luovuttu, uudessa käännöksessä on kuitenkin säilytetty edellisen käännöksen vakiintuneita sanoja ja termejä, joilla on teologinen merkitys, esimerkiksi *ylösnousemus* ja *evankeliumi*. Alkuperäisen tekstin kirjoittajan tarkoitusta on Raamatun kääntäjän joskus vaikea tietää. 1992 julkaistun käännökseen on valittu yleensä todennäköisin tulkinta, tahallisesti monitulkintaista käännöstä ei ole tehty. Tavoitteena on kuitenkin ollut ”yleispätevä” eikä johonkin tiettyyn oppiin tai tulkintatraditioon pohjautuva käännös. (Nikolainen 1989: 15–16.)

Vuoden 1938 kirkkoraamattuun verrattuna uuden käännöksen teksti on kauttaaltaan keventynyt ja yksinkertaistunut. Perinteisessä raamattukielessä toistuvista vierasperäisyyksistä (svetisismeistä ja germanismeista) on koetettu päästä eroon, niin ikään alkukielen mukaisista lauserakenteista kuten prepositiorakenteista tai inessiivi-ilmauksista (Jeesuksessa, Herras-

sa). Uuden käännöksen kieli lähentyy tyyliään alkutekstin koinee-kreikkaa, joka on yleistä puhe- ja kansankieltä. (Itkonen-Kaila 1985: 453.)

1.4.3 Uuden testamentin kirjeet

Uuden testamentin kirjeet ovat profeettojen kirjoittamia kirjeitä varhaisille seurakunnille. Ne ovat profeetallista julistusta, josta saa kuvan apostolien opetuksesta Jeesuksesta. Kirjeet sisältävät myös rohkaisua, elämänohjeita ja neuvoja seurakunnan toiminnan järjestämisestä. Toisinaan myös varoitetaan seurakuntaa uhkaavista vaaroista kuten harhaopista. Merkittävin kirjoittaja oli apostoli Paavali, mutta tärkeitä olivat myös apostolit Pietari, Johannes, Jaakob ja Juudas sekä Heparalaiskirjeen kirjoittaja, jota ei tunneta. Heidän kirjoituksiaan pidettiin pyhinä kirjoituksina ja niitä luettiin jumalanpalveluksissa. Uuden testamentin kaanoniin ne hyväksyttiin, koska niillä oli apostolista arvovaltaa ja ne yleisesti hyväksyttiin profeetallisiksi teksteiksi. (IRT 8: 22–24).

Paavalin kirjeitä ovat kirje roomalaisille, 1. ja 2. kirje korinttilaisille, kirjeet galatalaisille, efesolaisille, filippiiläisille ja kolossalaisille, 1. ja 2. kirje tessalonikalaisille, 1. ja 2. kirje Timoteukselle, kirjeet Titukselle ja Filemonille. Paavali oli juutalainen kirjanoppinut, joka kääntyi kristityksi voimakkaan uskonnollisen kokemuksen jälkeen. Hän teki useita lähetysmatkoja itäisen Välimeren alueella ja matkoillaan julisti evankeliumia sekä perusti useita kristillisiä seurakuntia. Paavali kärsi marttyyrikuoleman noin v. 67. Hänen äidinkieltensä oli aramea, mutta hän osasi myös kreikan kielen. (IRT 5: 13–15.)

Todennäköisesti kirjeet ovat saneltuja lukuun ottamatta lopputervehdystä, jonka Paavali on lisännyt omakätisesti osoitukseksi kirjeen aitoudesta. Sanelun vuoksi kirjeet eivät aina ole yhtenäisiä, vaan asiasta toiseen saatetaan siirtyä odottamatta ja virkkeiden alku ja loppu saattavat olla yhteen sopimattomia. Tyyli ja sävy vaihtelevat myös kirjoitustilanteen mukaan. Eräät tutkijat ovatkin tästä syystä ajatelleet, että jotkut tekstin osat ovat toisten kirjoittajien tekemiä tai että alkuperäisiä kirjeitä on yhdistelty väärin nykyiseen muotoonsa. (IRT 8: 127.) Kirjeet nimittäin levisivät jäljennöksinä alkuseurakunnissa (IRT 8: 22) ja suurin osa Paavalin kirjeenvaihdosta on kadonnut kokonaan (Gyllenberg 1969:11).

Paavalin kielenkäytölle on tyypillistä vaikeaselkoisuus, joka ei johdu kääntämisen ongelmista, vaan on olemassa jo alkuteksteissä. Vaikeatajuisuus johtuu mm. aiheesta, joka usein on kristinuskon opillista selittämistä käsitteellisellä tasolla. Myös se vaikuttaa, että tekstit ovat kirjeitä; Paavali viittaa niissä toisinaan asioihin, jotka ovat alkuperäisille lukijoille tuttuja, mutta eivät nykylukijalle. Paavalin teksteissä ajatuksenjuoksu on assosiatiivista ja kielikuvia

on runsaasti. Paavalin tyyliin kuuluvat pitkät lauseet ja runsaat abstraktisubstantiivit. Vaikka Paavali sanoo olevansa ”oppimaton puheessa” (2. Kor. 11:6), hän on tuntenut hyvin sen ajan retoriset tehokeinot, esimerkiksi antiteesin käytön, jota hän käyttää runsaasti. (Itkonen-Kaila 1985: 454–456.)

Heprealaiskirjeen kieli eroaa muista kirjeistä. Heprealaiskirje on hyvää kreikkaa, jossa ei ole aramealaisen taustan leimaa, kuten Paavalin kirjeissä. Vanhan testamentin lainaukset ovat kreikkalaisesta käännöksestä, kun taas Paavali käytti heprealaista alkutekstiä. Kieli on kevyttä ja sujuvaa. Kirjettä on luonnehdittu viidenneksi evankeliumiksi. (IRT 8: 160, 163.)

Pietarin kirjeiden kirjoittaja apostoli Pietari oli Jeesuksen opetuslapsi ja ensimmäisen seurakunnan johtaja. Hän osasi kreikkaa, kuten useimmat siihen aikaan, mutta todennäköisesti saneli kirjeensä kirjurille. (IRT 5: 109.) Pietarin ensimmäinen ja toinen kirje eroavat toisistaan sisällöltään ja kieleltään, joten on epäilty, onko kirjeillä sama kirjoittaja. Kieleltään ensimmäinen kirje on parempaa kreikkaa kuin toinen, mutta mm. sanastossa on sellaisia yhtäläisyyksiä, joita ei tavata muissa Uuden testamentin teksteissä. Mahdollisesti kirjeet on saneltu eri kirjureille. (IRT 8: 166–169.)

Johanneksen kirjeiden laatijana pidetään yleisesti apostoli Johannesta, neljännen evankeliumin kirjoittajaa. Oletusta tukee tekstien tyylin ja käsitteiden yhteneväisyys. Johanneksen kirjeet on kirjoitettu samoihin aikoihin, noin v. 90–100. Apostoli Johannes oli Jeesuksen yksi läheisimmistä opetuslapsista. (IRT 8: 169–173.)

Jaakobin kirjeen kirjoittajasta ei ole varmuutta. Uudessa testamentissa mainitaan useita Jaakob-nimisiä henkilöitä. Perimätiedon mukaan kirjoittaja olisi Jeesuksen veli. Jaakobin kirje on kristityn jokapäiväistä elämää käsittelevä kehotuskirjoitus, jossa kirjoittaja lyhyin ja iskevin lausein esittää eettisiä vetoamuksia esimerkiksi lähimmäisenrakkaudesta. (IRT 8: 173–174.)

Juudaksen kirje on Uuden testamentin viimeinen kirje. Varmuutta Juudaksen henkilöllisyydestä ei ole, mutta on arveltu, että hän oli Jeesuksen nuorin veli. Kirjeen kirjoitusajankohta lienee ollut 70- tai 80-luvulla. Kirjeen aitoutta on epäilty, ja sen hyväksymistä Uuden testamentin kaanoniin epäröitiin pitkään lähinnä siksi, että siinä lainattiin Raamattuun kuulumattomia kirjoituksia. (IRT 8: 175–177.)

2 TUTKITTAVIEN ILMAUSTEN FREKVENSSI

2.1 Ominaisuudennimialkuisten genetiiviattribuuttirakenteiden määrä

Tutkittavia ilmauksia esiintyy Uuden testamentin kirjeissä vuoden 1938 raamatunkäännöksessä 153 kertaa. Erilaisia ilmauksia on kaikkiaan 130. Toistuvia ilmauksia (vähintään kaksi kertaa esiintyviä) on 17 erilaista, ja 113 ilmausta esiintyy vain kerran. Yleisin tutkimuskohteena oleva sanaliitto on aineistossa *totuuden sana*, joka esiintyy viidesti. Kolme kertaa esiintyviä ilmauksia on kolme: *kirkkauden kiitos*, *vanhurskauden hedelmä* ja *vanhurskauden palvelija*. Vaikka tutkittavia ilmauksia on aineistosta melko paljon, 153 kertaa, samat ilmaukset eivät siis toistu sellaisenaan usein. Ilmauksissa pääsanana tai genetiiviattribuuttina mukana olevat lekseemit voivat muodostaa erilaisina yhdistelminä useita eri ilmauksia (esim. *totuuden sana*, *totuuden tie* ja *rakkauden haarniska*, *vanhurskauden haarniska*).

Taulukko 1. Toistuvat ilmaukset ja niiden frekvenssit vuoden 1938 raamatunsuomennoksessa.

Ilmaus	f
totuuden sana	5
kirkkauden kiitos	3
vanhurskauden hedelmä	3
vanhurskauden palvelija	3
kirkkauden evankeliumi	2
kirkkauden runsaus	2
kirkkauden toivo	2
pimeyden synkeys	2
pimeyden teko	2
sävyisyyden henki	2
tottelemattomuuden lapsi	2
totuuden tunteminen	2
valkeuden lapsi	2
vapauden laki	2
viisauden sana	2
väkevyyden voima	2
vääryyden palkka	2

Yhden kerran esiintyvät ilmaukset ks. liite.

2.2 Genetiiviattribuuttina olevien ominaisuudennimien määrät

Tutkittavissa 153 sanaliitossa esiintyy attribuuttina 50 erilaista ominaisuudennimeä. Näistä lähes puolet, 22 ominaisuudennimeä, toistuu aineistossa vähintään kaksi kertaa. Yleisimmät ominaisuudennimet ovat *kirkkaus* ja *vanhurskaus*. *Kirkkaus* esiintyy genetiivimuotoisena attribuuttina kaikkiaan 21 kertaa 16 erilaisessa ilmauksessa (esim. *kirkkauden henki*, *kirkkauden seppäle*, *kirkkauden väkevyys*). Myös *vanhurskaus* toistuu 21 kertaa, ja se on osana 17 erilaisessa sanaliitossa (esim. *vanhurskauden hedelmä*, *vanhurskauden palvelija*, *vanhurskauden sana*). Genetiiviattribuutit toistuvat useammin kuin pääsanat, joten aineistossa on tavallista, että sama ominaisuudennimi voi yhdistyä usean eri pääsanana kanssa erilaisiksi sanaliitoiksi.

Taulukko 2. Genetiiviattribuuttina toistuvat ominaisuudennimet vuoden 1938 raamatunkäännöksessä (f = ominaisuudennimen esiintymislukumäärä genetiiviattribuuttina, x = erilaisten ilmausten määrä).

Ominaisuudennimi	f	x	ominaisuudennimi	f	x
kirkkaus	21	16	pahuus	3	3
vanhurskaus	21	17	tottelemattomuus	3	2
totuus	16	11	haureus	2	2
viisaus	9	7	jumalisuus	2	2
pimeys	7	5	kuuliaisuus	2	2
rakkaus	7	7	laupeus	2	2
valkeus	6	4	ominaisuus	2	2
vääryys	5	5	salaisuus	3	3
kärsivällisyys	3	3	sävyisyys	2	1
laittomuus	3	3	vapaus	2	1
orjuus	3	3	väkevyys	2	1

Muut tutkittavana olevissa sanaliitoissa esiintyvät ominaisuudennimet ovat: *alttius*, *autuus*, *heikkous*, *hyvyys*, *iankaikkisuus*, *ilkeys*, *jumaluus*, *katkeruus*, *lapseus*, *muukalaisuus*, *nuoruus*, *oikeus*, *pelkuruus*, *pitkämielisyys*, *puhtaus*, *pyhyys*, *raittius*, *riettaus*, *rikkaus*, *saastaisuus*, *tietämättömyys*, *turhuus*, *täydellisyys*, *täyteys*, *ulkokultaisuus*, *uneliaisuus*, *uskonvanhurskaus* ja *vallanalaisuus*. Nämä esiintyvät vain kerran.

2.3 Pääsanana olevien sanojen määrät

Tutkimuskohteena olevassa 153 ilmauksessa on 89 erilaista pääsanaa. Pääsanoista 2/3 (60 sanaa) esiintyy vain kerran. Toistuvat pääsanat muodostavat sanaliiton useimmiten eri geneetiiviattribuuttien kanssa, sillä täsmälleen samoja ilmauksia esiintyi vähän. Esimerkiksi yleisin pääsana *henki*, joka toistuu aineistossani kaikkiaan 12 kertaa, esiintyy 11 erilaisen ilmauksen osana (mm. *sävyyisyyden henki*, *kirkkauden henki*, *lapseuden henki*). Poikkeuksena tästä on *sana*, joka esiintyy pääsanana 9 kertaa, mutta vain 4 erilaisessa ilmauksessa. (Ks. taulukko 3.) *Sana*-loppuisista ilmauksista *totuuden sana* toistuu 5 kertaa, ja se on aineiston yleisin ilmaus. Niin ikään pääsana *kiitos* esiintyy vain ilmauksessa *kirkkauden kiitos*, kaikkiaan kolmesti.

Taulukko 3. Pääsanana toistuvat sanat vuoden 1938 raamatunkäännöksessä (f = pääsanon frekvenssi aineistossa, x = erilaisten ilmausten lukumäärä, jossa kyseinen pääsana esiintyy).

Pääsana	f	x	Pääsana	f	x
henki	12	11	haarniska	2	2
sana	9	4	hapatus	2	2
palvelija	6	4	happamattomuus	2	2
lapsi	5	3	henkiolento	2	2
runsaus	5	4	Isä	2	3
hedelmä	4	2	Jumala	2	2
kiitos	3	1	lahja	2	2
laki	3	2	palkka	2	1
teko	3	2	salaisuus	2	2
toivo	3	2	seppele	2	2
tunteminen	3	2	synkeys	2	1
aika	2	2	syvyys	2	2
alainen	2	2	tie	2	2
ase	2	2	voima	2	1
evankeliumi	2	1			

Vain kerran aineistossa esiintyvät pääsanat ovat: *aarre*, *aikaansaaja*, *aikaansaaminen*, *astia*, *enkeli*, *esikuva*, *esimerkki*, *harjoittaja*, *Herra*, *himo*, *ies*, *ihminen*, *ilmestyminen*, *juuri*, *kerubi*, *huoneenhaltija*, *kirkkaus*, *kuilu*, *kuningas*, *kuuliaisuus*, *kätkö*, *lohdutus*, *loisto*, *lunastaminen*,

lätäkkö, maailma, maine, merkki, muoto, määrä, osoitus, perillinen, perustus, pylväs, päivä, rauhanhedelmä, ruumis, ryöstä, saarnaaja, side, sinetti, sota-ase, suunanto, synti, säteily, sävyisyys, taloudenhoito, tunto, täyteys, ulkokuori, vaikutus, valtikka, vanhurskaus, vapaus, varukset, verho, viettelys, vilpittömyys, virka ja väkevyys.

3 OMINAISUUDENNIMET

3.1 Semanttisia vastakohtaisuuksia

Aineistossa esiintyvät ominaisuudennimet viittaavat uskonnon keskeisiin sisältöihin: Jumalan ja Kristuksen olemukseen, uskonnollisen elämän ja uskovan ihmisen ominaispiirteisiin sekä toisaalta Jumalasta erossa olevan ihmisen ja uskonnottoman elämän ominaisuuksiin.

Antiteesejä eli vastakohtailmauksia käytetään Uudessa testamentissa runsaasti tyylikeinona, ja myös Paavali suosii niitä kirjeissään (Itkonen–Kaila 1985: 456). Runsaat antiteesien käyttö heijastuu myös tämän aineiston ominaisuudennimiin, joista voi löytää useita vastakohtapareja:

<i>kirkkaus, valkeus,</i>	<i>pimeys</i>
<i>pyhyys</i>	
<i>vanhurskaus, puhtaus, raittius</i>	<i>saastaisuus, haureus, riettaus</i>
<i>hyvyys, rakkaus, laupeus,</i>	<i>pahuus, ilkeys</i>
<i>kärsivällisyys, pitkämielisyys,</i>	
<i>sävyisyys</i>	
<i>totuus, oikeus</i>	<i>vääryys, laittomuus</i>
<i>viisaus</i>	<i>tietämättömyys, uneliaisuus,</i>
	<i>turhuus</i>
<i>väkevyyys</i>	<i>heikkous, pelkuruus</i>
<i>vapaus</i>	<i>orjuus, vallanalaisuus</i>
<i>lapseus</i>	<i>muukalaisuus</i>
<i>kuuliaisuus</i>	<i>tottelemattomuus</i>
<i>jumalisuus, alttius</i>	<i>ulkokultaisuus</i>
<i>autuus</i>	<i>katkeruus</i>

a) Ominaisuudennimet, jotka eivät ole uskonnollissävyyisiä

Ominaisuudennimiluetteloa (ks. asetelma edellä) lukiessa huomaa selvästi, että aineistona on uskonnollinen teksti. Lähes kaikki aineistossa olevat ominaisuudennimet ovat uskonnollissävyyisiä sanoja tai uskonnollisissa teksteissä hyvin yleisiä. Kuitenkin osa sanoista on sellaisia, että voisivat esiintyä millaisessa tekstiympäristössä tahansa. Tällaisia ovat mm.

nuoruus, viisaus, ilkeys, rikkaus, täydellisyys, tottelemattomuus, heikkous, omaisuus, katkeruus, ulkokultaisuus, kuuliaisuus, väkevyys.

Sanoilla *ulkokultaisuus* ja *kuuliaisuus* ovat nykyisin vanhahtavia. Ominaisuudennimen merkitys voi vaihdella käyttöyhteyden mukaan. Esimerkiksi *väkevyys*-sanaa käytetään Raamatun kontekstissa vanhassa merkityksessä 'voimakkuus, voima' (*rauhallisuus ja luottamus on teidän väkevyytenne*, Jes. 30:15 R 1938). *Väkevyys*-sanaa käytetään nykykielessäkin, mutta merkitys on eriytynyt konkreettisesta voimasta aistimusten kuvailuun tai erikoisesti aineista puhuttaessa vahvaan pitoisuuteen (ks. PS s.v. *väkevä, väkevyys*).

b) Sanat, joilla on uskonnollisessa kontekstissa on yleiskielestä poikkeava merkitys

Osa tutkimieni sanaliittojen ominaisuudennimistä on sellaisia, joita käytetään maallisissa ja uskonnollisissa yhteyksissä, mutta niillä on uskonnollisessa kontekstissa erityinen, jokapäiväisestä kielenkäytöstä poikkeava merkitys. *Valo* ja siihen liittyvät ominaisuudennimet *kirkkaus* ja *valkeus* sekä niiden vastakohta *pimeys* ovat Raamatun keskeisiä metaforia. *Kirkkaus* liitetään Raamatussa ensisijaisesti Jumalan olemukseen. *Kirkkaus* on kunnian, vallan ja näkyvän kirkkauden ilmaus. *Kirkkaus* on Raamatussa yleinen sana, ja tässä aineistossakin yleisin ominaisuudennimi genetiiviattribuuttina. (Ks. IRT s.v. *kirkkaus*.)

Osittain samaa merkitsevä sana kuin *kirkkaus* on *valkeus*. Sillä kuvataan Jumalan ja Kristuksen kirkkautta, mutta sitä käytetään Raamatussa myös merkityksessä 'valo'. Tässä merkityksessä *valkeus* on tullut Raamatun kieleen suomen murteista, joissa *valkeus* on tarkoittanut juuri 'valoa', mutta tämä merkitys on nykykielessä väistynyt (SSA s.v. *valkea*). Raamatussa käytetään *valkeus*-sanaa myös kuvallisesti. Esimerkiksi seuraavassa jakeessa Jeesus samastetaan valkeuteen:

Joh. 8:12

Minä [Jeesus] olen *maailman valkeus*; joka minua seuraa, se ei pimeydessä vaella, vaan hänellä on oleva *elämän valkeus* (R 1938)

Kirkkauden ja *valkeuden* vastakohtana Raamatussa puhutaan *pimeydestä*. Alla olevassa esimerkissä *valkeus* rinnastetaan *vanhurskauteen* ja *vääryys pimeyteen*, mikä viittaa *valkeus-* ja *pimeys-*sanojen kuvalliseen käyttöön.

2. Kor. 6–14 mitä yhteistä on vanhurskaudella ja vääryydellä? Tai mitä yhteyttä on *valkeudella* ja *pimeydellä* (R 1938)

Pimeys liittyy syntiin, kuolemaan ja saatanaan. Tutkimusaineistossa *pimeys* on yksi useimmin toistuvista ominaisuudennimistä (kahdeksan esiintymää). *Pahuus-* ja *vääryys-*sanat eivät kuulu samalla tavoin keskeiseen kuvastoon kuin *valkeus–pimeys*-vastakohta ja siihen liittyvät

sanat, mutta kuitenkin *pahuus* ja *vääryys* kuuluvat keskeiseen Raamatun sanastoon. Joissain raamatunkohdissa ne voidaan tulkita jopa paholaisen parafraaseiksi.

Uskonnollisessa kielessä *lapsella* ja sen johdoksella *lapseudella* on erityinen merkitys. Sillä kuvataan metaforisesti ihmisen suhdetta Jumalaan, ja se perustuu Jumalaa kuvaavaan *Isä*-metaforaan (Kela 1999: 134–135). Alkuperäinen kreikan kielen sana (*hyiotesiā*), josta suomen *lapseus* on käännetty, tarkoittaa pojan tai lapsen asemaan ottamista. Metaforan avulla kuvataan sitä, että uskomalla Kristukseen ihminen voi päästä Jumalan lapsen asemaan. *Lapsi*-sanaa käytetään kuvallisesti myös henkilöistä, joita on johdatettu tietämättömyydestä Jumalan tuntemiseen ja pelastukseen, esimerkiksi Jeesuksen opetuslapsista. Uudessa testamentissa Paavali puhuttelee opettamiaan ihmisiä lapsikseen. (IRT s.v. *lapseus*, *lapsi*.)

Totuus merkitsee Raamatun kielessä muutakin kuin Perussanakirjan ensisijainen määritelmä: "se mikä on totta, vastaa todellisuutta, tosiasia". Lähempänä Raamatun *totuus*-käsite on Perussanakirjan toista merkitystä: "opeista, ajatuksista, katsomuksista yms., joita pidetään tosina – – *Elämän, kristinuskon t:det.*" (PS s.v. *totuus*.) Samaan tapaan kuin edellä mainittu *kirkkaus*, *totuus* on Raamatussa osa Jumalan olemusta, sillä kristillisen käsityksen mukaan Jumala itse on ehdottoman tosi ja luotettava. Samoin kuin edellä mainittu *valkeus*, myös *totuus* rinnastetaan Jeesukseen:

Joh. 14:6

Minä olen tie ja *totuus* ja elämä (R1938)

Raamatussa on rinnastettu myös Jumalan sana ja ominaisuudennimi *totuus*. (IRT s.v. *totuus*.)

Myös *rakkaus* on kristinuskon keskeinen käsite ja siten hyvin yleinen sana Raamatussakin. Esimerkiksi vuoden 1992 käännöksessä se on Uudessa testamentissa 200 yleisimmän sanan joukossa (Toivanen ja Soinila 1992). Uskonnollisessa yhteydessä *rakkaudella* tarkoitetaan yleensä Jumalan rakkautta ihmistä kohtaan, sillä siihen perustuu koko kristinuskon pelastuskäsitys. *Rakkaus*-käsitteellä kuvataan Raamatussa myös ihmisten asennetta Jumalaa sekä toisiaan kohtaan (*lähimmäisenrakkaus*). Naisen ja miehen välisestä maallisesta rakkaudesta Raamatussa puhutaan muun muassa Laulujen laulun häälauluissa ja Paavalin kirjeiden elämänohjeissa.

Puhtaus-sanaa käytetään myös arkikielessä kuvaannollisesti merkityksessä 'viattomuus, turmeltumattomuus, virheettömyys' (PS s.v. *puhtaus*). Raamatussa puhtaus on erityisesti synnin ja saastaisuuden vastakohta ja pyhyiden edellytys. Puhtaus on Raamatussa eettinen käsite.

Orjuus-sanaa käytetään Raamatussa konkreettisestikin orjista ja orjuudesta, mutta etenkin Uudessa testamentissa sillä on yleensä kuvaannollinen merkitys tarkoittamassa vastakohtaa *vapaudelle*. *Vapaudella* Uudessa testamentissa taas kuvataan sitä, ettei kristitty ole synnin vallassa eikä velvoitettu ulkokohtaiseen lain noudattamiseen. Agricola käytti *vapaus*-sanaa

myös nykyisen *pelastus*-käsitteen tilalla (Vartiainen 1988: 195–196). Paavali käyttää usein *vapaus–orjuus* vastakohtaa, esim.

Gal. 5:1

Vapauteen Kristus *vapautti* meidät. Pysykää siis lujina, älkääkä antako uudestaan sitoa itseänne *orjuuden* ikeeseen (R 1938).

Uskonnollisissa yhteyksissä *alittiudella* kuvataan "hengen alttiutta", uhrautuvuutta ja halukkuutta palvella Jumalaa, esim.

2. Kor. 8:19 viemään tätä rakkauden lahjaa, joka on meidän toimitettavanamme itse Herran kunniaksi ja oman *alttiutemme* osoitukseksi (R 1938).

Arkisessa kielenkäytössä *altis* (*altilius*) merkitsee lähinnä 'jonkin vaikutukselle suojatonta ja turvatonta', esimerkiksi yhdyssanassa *tapaturma-altilius*. Sen sijaan merkityksessä 'halukkuus, aulius' *altilius* tuntuu nykyisin ylättyliseltä. (Ks. NS s.v. *altis*.)

Salaisuus-sanon yleisin merkitys arkisessa kielenkäytössä on 'salassa pidettävä asia'. Tässä merkityksessä *salaisuus* on siten erikoistunut, leksikaalistunut, tarkoittamaan jotain laskettavaa entiteettiä, ei varsinaisesti ominaisuutta. Sanalla voidaan tosin ilmaista myös ominaisuutta eli 'salassa pidettävyyttä, salaisena oloa'. *Salaisuus* tarkoittaa myös selvittämätöntä 'asiaa, mysteeriä, arvoitusta', mikä lähestyy *salaisuuden* merkitystä uskonnollisen kielen ilmaisuna. (Ks. PS s.v. *salaisuus*.) Raamatussa *salaisuus* esiintyy myös yleiskielen merkityksessä, mutta varsinkin Paavali käyttää sitä erityismerkityksessä nimenomaan evankeliumin sisällöstä, Jumalan pelastussuunnitelmasta (IRT s.v. *salaisuus*).

c) Uskonnolliseen kieleen kuuluvat ominaisuudennimet

Osa ominaisuudennimistä on selkeästi uskonnolliseen kieleen kuuluvia kuten *laupeus*, *autuus* ja *haureus*, eikä niitä juuri käytetä uskonnollisen kontekstin ulkopuolella. Perussanakirjassa *laupeus* (ja sen kantasana *laupias* 'rakastavan ja anteeksiantavan lempeä') on määritelty varsinkin uskonnolliseen kieleen kuuluvaksi (PS s.v. *laupeus*, *laupias*). Raamatussa *laupeudella* tarkoitetaan myötätunnon, säälin ja armon tunnetta tai asennetta. *Laupeus* kuuluu Jumalan olemukseen, ja myös ihmisten *laupeus* on peräisin Jumalalta (IRT s.v. *laupeus*).

Autuus on Perussanakirjassa selitetty ensisijaisesti uskonnolliseksi sanaksi: 'täydellinen onnellisuus Jumalan yhteydessä', toissijaisesti 'ylenpalttinen onni' (PS s.v. *autuus*). Arkikielissä *autuus*-sanalla on nykyisin vanhentunut sävy, eikä sitä juuri käytetä muutoin kuin sanonnassa *onni ja autuus* tai tarkoituksellisesti tyyliväritteisesti. Raamatussa *autuas* ja sen ominaisuudennimijohdos esiintyvät usein. Agricolan ajan kirkkokielellä *autuas*-sanueta on käytetty nykyisen *pelastus*-käsitteen tilalla yhdessä *terveys*- ja *vapaus*-sanueiden kanssa, esim.

tulla autuaaksi ~ tulla vapaaksi 'pelastua'. Vähitellen *autuas*-sana johdoksineen yleistyi ja se on säilynyt vielä 1938 käännöksessä tässä merkityksessä. (Ks. Vartiainen 1988: 195–196.)

Sellaiset ominaisuudennimet kuten *vanhurskaus*, *pyhyys* ja *iankaikkisuus* ovat kristinuskon keskeisiä käsitteitä. Vanhurskaus on useasti toistuva sana paitsi aineistossani, myös koko Raamatussa. Uudessa testamentissa *vanhurskaus*-sanalla ilmaistaan Jumalan tuomion oikeudenmukaisuutta ja toisaalta myös Jumalalle otollista ihmisen käytöstä, oikeamielisyyttä ja uskollisuutta Jumalalle. (Ks. IRT s.v. *vanhurskaus*.)

Ominaisuudennimi *pyhyys* ja sen kantasana *pyhä* ovat Perussanakirjassa ja Nykysuomen sanakirjassa erityisesti uskonnolliseen kielenkäyttöön kuuluva sanoja. Tavanomaisessa kielenkäytössä sillä on merkitys 'loukkaamaton, koskematon, kunnioitettava'. (PS ja NS s.v. *pyhyys*, *pyhä*.) *Pyhä* ja *pyhyys* ovat Raamatun peruskäsitteitä. *Pyhyydellä* ei tarkoiteta Raamatusta niinkään yksittäistä ominaisuutta, vaan se kuuluu Jumalan koko olemukseen. Myös Jeesusta kuvataan ominaisuudennimellä *pyhä*. Kristillisen käsityksen mukaan *pyhyys* liittyy ihmiseenkin Kristuksen sovitustyön ansiosta. Raamatun kielessä *pyhyys*-käsitteeseen liittyvät puhtaus ja täydellinen synnittömyys. *Pyhyiden* käsite korostuu myös Pyhän Hengen keskeisellä asemalla Uudessa testamentissa. (IRT s.v. *pyhä*.)

Iankaikkisuus mielletään ensisijaisesti uskonnolliseksi termiksi, tai sitten sitä käytetään tyyliväritteisesti, lähinnä pejoratiivisessa merkityksessä ikävästä loputtomuudesta. Useimmiten silloinkin käytetään kantasana *iankaikkinen* muodostettuja ilmaisuja (esim. *iankaikkisen vanha*), eikä ominaisuudennimeä. Hengellisenä käsitteenä *iankaikkisuus* assosioituu lähinnä kuoleman jälkeiseen iankaikkiseen elämään. Raamatussa *iankaikkinen elämä* on hyvin yleinen ilmaus; sen sijaan ominaisuudennimellä *iankaikkisuus* kuvataan useimmiten pysyvyyttä, sitä, millä ei ole alkua eikä loppua. (Ks. IRT s.v. *iankaikkinen*.)

Jo Agricola on käyttänyt runsaasti abstraktisanoja, jotka nykyäänkin kuuluvat uskonnollisen kielen keskeiseen sanastoon. Mm. arvo- ja muita vastakohtapareja hän kuvaa ominaisuudennimillä nykykieltä vastaavalla tavalla, esim. *hyvyys ~ pahuus*, *oikeus ~ vääräys*, *kuuliaisuus ~ tottelemattomuus* (tässä oikeinkirjoitukseltaan nykyaikaistettuna). Monet sanat Agricola luonnollisesti poimi puhekielestä, mutta hän sepitti niitä myös itse. Agricolan johdoksia lienevät sellaiset ominaisuudennimet kuin *pyhyys*, *orjuus*, *turhuus* ja *jumalisuus*. (Rapola 1962a: 91–92.) Näiden Rapolan havaintojen havaintojen perusteella oli oletettavissa, että suurin osa tämän tutkimuksen aineistoon sisältyvistä ominaisuudennimistä on kuulunut jo vanhaan kirjasuomeen. Index Agricolaensiksen mukaan lähes 4/5 tutkimuksessa olevista ominaisuudennimistä löytyykin jo Agricolan teksteistä. Todennäköisesti uudempia sanoja ovat sellaiset kuin *ominaisuus* ja *sävyisyys*; *sävy*-sanan ensiesiintymä mainitaan merkityksessä 'luon-

ne' 1754 (SSA s.v. *sävy*). Jotkin ominaisuudennimet esiintyvät Agricolla toisessa muodossa kuin aineistossa oleva vastaava ominaisuudennimi, esimerkiksi *uneliaisuuden* sijaan hän puhui *unisuudesta* (*unisudhen*). (Ks. IA.)

3.2 Ominaisuudennimien leksikaalistuminen ja personifikaatio

Suurin osa genetiiviattributteina olevista ominaisuudennimistä on prototyyppisiä ominaisuudennimiä, toisin sanoen adjektiivikantaisia ominaisuutta substantiivina ilmaisevia sanoja. Aineiston substantiivikantaiset ominaisuudennimet (mm. *lapseus* < *lapsi*, *orjuus* < *orja*, *jumala* < *jumaluus*) kuvaavat asemaa tai identiteettiä, mikä niille onkin ominaista (ks. luku 1.2). Lähes kaikkia aineistossa olevia ominaisuudennimiä käytetään Raamatussa tyypillisesti kuvallisesti, niin kuin on tullut esiin mm. sanojen *pimeys*, *orjuus*, *lapseus* ja *puhtaus* kohdalla.

Tutkittavien ilmausten ominaisuudennimien leksikaalistumisessa on nähtävissä jatku-mo, jonka toisessa ääripäässä ovat yleiskielessäkin täysin leksikaalistuneet *rakkaus* ja *omaisuus*, toisessa puhtaasti ominaisuutta kuvaavat sanat kuten *kuuliaisuus* tai *sävyisyys*. Näiden välillä ovat sanat, jotka eri konteksteissa voivat kuvata joko ominaisuutta tai laskettavaa, konkreettista tarkoitetta. Tällaisia ovat esimerkiksi *salaisuus* ja *rikkaus* (merkityksissä 'paljo-us' ja toisaalta 'aarteet, omistukset') sekä edellä mainitut *pahuus* (pahan ominaisuus tai 'pahat teot') ja *iankaikkisuus* ('sen ominaisuus, mikä ei katoa' tai 'iankaikkinen elämä').

Uskonnolliselle kielelle ominaista leksikaalistumista on ominaisuudennimen käyttämi-nen tarkoittamassa sitä asiaa tai henkilöä, johon kyseinen ominaisuus liittyy. Kyseessä on kuvallisen kielenkäytön muoto personifikaatio. Personifikaatiossa persoonattomalle entiteetil-le annetaan persoonallisia piirteitä (Lakof & Johnson 1980: 33–34). Seuraavassa esimerkissä *pimeys* on personoitu.

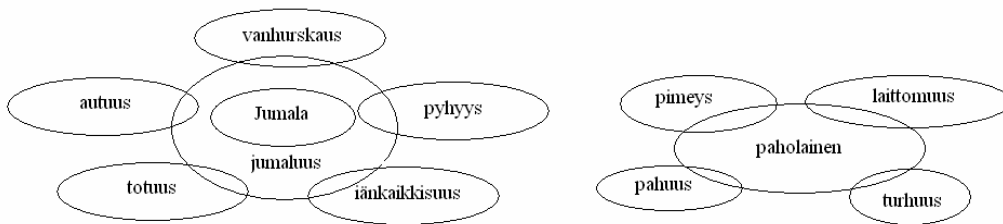
Joh. 1:5

Ja valkeus loistaa pimeydessä, ja *pimeys* ei sitä käsittänyt (R 1938)

Pimeys on jälkimmäisessä lauseessa saanut persoonallisen kyvyn käsittää – tai olla käsittämät-tä. Personoituun ominaisuudennimeen saatetaan myös viitata henkilöön viittaavilla pronomi-neilla (*ketä*, *kenen*). Juuri ominaisuudennimet ovat erityisen alttiita personoinnille (Kela 1999: 40). Raamatussa paikoin jopa samastetaan jumalallinen ominaisuus ja Jumala tai Kristus, vrt. *Jumala on rakkaus* (1. Joh. 4:8, 16). Tällaista kuvallisuutta esiintyy Raamatussa muun muassa sellaisissa ominaisuudennimissä kuin *jumaluus*, *kirkkaus*, *valkeus*, *pyhyys*, *totuus* ja *rakkaus*. Täysin leksikaalistuneita ne eivät kuvallisessa merkityksessään kuitenkaan ole, vaan usein niillä ilmaistaan myös kantasansa kuvaamaa ominaisuutta. Personifikaation mahdollisuus

on otettava huomioon myös ominaisuudennimialkuisten genetiivirakenteiden tulkinnassa; ominaisuudennimi voi olla ilmauksessa aktiivisen toimijan asemassa.

Kaiken kaikkiaan useimmat aineistossa esiintyvät ominaisuudet ovat ikään kuin arvotodellisuuksia, jotka muodostavat tihentymän ytimessä olevan Jumalan tai paholaisen ympärille. Ominaisuudennimet eivät vain nimeä yksittäistä ominaisuutta, vaan ovat olemuksellisia käsitteitä. Ominaisuus siten kohotetaan itsensä yläpuolelle; se kuvaa koko sitä todellisuutta, johon kyseessä oleva ominaisuus kuuluu.

4 PÄÄSANAT

Seuraavassa tarkastelen pääsanoja ryhmittäin. Olen jaotellut pääsanat deverbaalisubstantiiveihin sekä muihin substantiiveihin ja jälkimmäiset edelleen konkreettisiin ja abstraktisiin substantiiveihin. Konkreettisten ja abstraktien substantiivien jako ei aina ole itsestään selvä, koska joitain sanoja käytetään sekä abstraktissa että konkreettisesti merkityksessä. Tällainen on esimerkiksi *henki*-sana, jolla voidaan tarkoittaa mielentilaa (abstrakti) tai konkreettista, persoonaan verrattavissa olevaa henkiolentoa. Tässä yhteydessä kuitenkin on kysymys lähinnä esittelyjärjestyksestä. Deverbaalisubstantiiveista käsittelen niiden merkitystä ja leksikaalistumista sekä genetiiviattribuutin merkitystä. Konkreettisia ja abstrakteja substantiiveja tarkastelen lähinnä semanttisesta näkökulmasta. Niiden suhdetta genetiivimuotoiseen määritteeseensä selvitän kokonaisten ilmausten analyysin yhteydessä luvuissa 5 ja 6, koska genetiivin tulkitaan vaikuttaa genetiiviattribuuttina oleva sana selvemmin kuin deverbaalisubstantiiveilla, joten genetiivin merkitystä on käsiteltävä tapauksittain.

4.1 Deverbaalisubstantiivi pääsanana

4.1.1 Deverbaalisubstantiivit

Deverbaalisubstantiivit on muodostettu johtamalla kantaverbistä erilaisten johdinten avulla. Niiden merkitys perustuu tavallisesti kantaverbin merkitykseen, mutta osa johdoksista on leksikaalistunut niin, ettei merkitystä pysty suoraan päättelemään. Verbikantaiset substantiivit voidaan ryhmitellä merkityksensä perusteella teonnimiin, teon tuloksen nimiin, tekijän- ja välineennimiin sekä tekopaikan ja -tilaisuudennimiin. Deverbaalisubstantiivit käyttäytyvät lauseessa kuten substantiivit, mutta ovat säilyttäneet myös verbimäistä luonnettaan; ne voivat saada verbin laajennuksia (objektigenetiivin, subjektigenetiivin, adverbiaalin, infinitiivin ja *että*-lauseen) ja muodostaa niiden kanssa nominaalilausekkeen, joka vastaa kantaverbin sisältävää finiittiverbillistä lausetta. Esimerkiksi *kahvin juonti* < *x juo kahvia*, *auringon paiste* < *aurinko paistaa*. (ISK 2004: 231–232.)

Kun verbistä muodostetaan substantiivi, kyseessä on nominaalistus, jossa kokonainen verbilauseke muuntuu toimimaan substantiivina eli tapahtuu ranginvaihto. Verbin sisältävä dynaaminen lause muuttuu tällöin staattista asiointilaa kuvaavaksi substantiiviksi. Transformaatiokieliopissa puhutaan syväauseesta, jonka finiittiverbi saa transformaatioissa substantii-

vin morfosyntaktisia piirteitä, mutta verbin "luontainen merkitys" säilyy. Lausemaisuuutta arvioitaessa nominaalistumat sijoittuvat vähiten lausemaisiksi rakenteiksi pää- ja sivulauseiden sekä partisiippi-ilmausten ja infinitiivirakenteiden jälkeen. Nominaalistumien lausemaisuu-teen viittaavat nominaalistumien pintarakenteen attribuutit, jotka vastaavat syvärakenteen lauseen subjektia, objektia ja adverbialia. (Hakulinen–Karlsson 1979: 391–392, 337–339. Lausemaisuuudesta ks. ISK 2004: 834–839.) Nominaalistumista taas lausemaisimpia ovat *-minen*-johdokset.

On olemassa myös teonnimisubstantiiveja, joita ei morfologisesti ole johdettu verbistä, mutta niillä on olemassa verbivastine, jonka laajennuksia ja merkitystä ne vastaavat. (ISK 2004: 255). Nämä substantiivit on käsitelty tässä työssä deverbaalisubstantiivien joukossa, esim. *himo*.

Vanhassa kirjasuomessa eri johtimilla muodostettuja deverbaalijohdoksia on käytetty rinnakkain samassa merkityksessä. Agricolan kielessä esimerkiksi *-Os-* ja *-Us-*johdokset vaihtelevat *opetos ~ opetus* 'opetus'. Johdokset eriytyivät vähitellen. Esimerkiksi vanhan kirjasuomen aikana produktiivisten *-mUs-* johdosten sijaan ryhdyttiin puhtaina teonniminä käyttämään *-minen*-johdoksia – aluksi taivutusmuodoissa. Nominatiivimuotoiset *-mUs-*johdokset säilyivät pitempään. Deverbaalijohdosten muodot, merkitys ja taivutus täsmentyivät 1800-luvulla. (Häkkinen 1994: 423–435.)

4.1.2 Teonnimet pääsanana

Teonnimet ovat hyvin yleisiä johdoksia. Teonnimijohtimia ovat *-minen*, *-U*, *-O*, *-Us*, *-ntA*, *-nti*, *-e*, *-UU* ja *-nA*. Teonnimet ovat merkitykseltään tyypillisesti abstrakteja verrattuna teon tuloksen, tekijän, välineen tai tekopaikan nimeen. Teonnimien leksikaalistuminen on kuitenkin melko yleistä muissa kuin *-minen*-johtimella muodostetuissa sanoissa. Samasta verbistä voi olla sekä *-minen*-johdos että toisella johtimella muodostettu teonnimi, jonka merkitys on eriytynyt siten, että se ilmaisee kantaverbin toiminnan rajallisempänä, yksilöidympänä ja kertaluonteisena (esim. *kerääminen* ja *keräys*). Tällainen käsitteellistyminen on leksikaalistumisen alku. Leksikaalistumat ovat konkreettisempia ja "substantiivimaisempia" kuin leksikaalistumattomat johdokset; ne voivat mm. esiintyä monikossa ja saavat tavanomaisen substantiivin määritteitä. (ISK 2004: 235–237.)

-Minen-johtimella muodostetut teonnimet ovat produktiivisia ja vähiten leksikaalistuneita, joten ne ovat tyypillisesti merkitykseltään läpinäkyviä. *-Minen*-rakenteen genetiiviattribuutti on tavallisimmin objektigenetiivi. (ISK 2004: 236–237, 401.)

Tutkimuksen kohteena olevien rakenteiden pääsanoissa on neljä *-minen*-johdosta: *aikaansaaminen*, *ilmestyminen*, *lunastaminen* ja *tunteminen*. *Aikaansaaminen* on merkitykseltään läpinäkyvä ja vastaa ilmaisua *saada aikaan*. Aineiston ilmauksessa *kuuliaisuuden aikaansaaminen* genetiivimäärite hahmottuu luontevasti objektigenetiiviksi. *Ilmestyminen* kuvaa äkillistä tapahtumaa, joten se ei kuvaa prosessimaista tekemistä, kuten tyypillisesti monet muut *-minen* johdokset. Intransitiiviverbinä sen genetiiviattribuutti on subjektigenetiivi, esim. *kirkkauden ilmestyminen* < *kirkkaus ilmestyy*. *Lunastaa*-verbillä on Raamatussa erityismerkitys 'vapauttaa (ihminen) synnin ja saatanan vallasta Jeesuksen ristinkuoleman vuoksi'. Tässä merkityksessä uskonnollisessa kielessä käytetään yleensä leksikaalistunutta muotoa *lunastus*. Aineistossa *omaisuuden lunastaminen* viittaa samaan asiaan, vaikkei *-minen*-johdos olekaan niin vakiintunut termi. *Tunteminen* viittaa paitsi aistimiseen myös tunnistamiseen, tietämiseen, selvillä olemiseen ja arvon ymmärtämiseen (ks. PS v.s. *tuntea*). Uskonnollisessa kielessä *tunteminen*-johdoksella on tavallisesti Jumalaan viittaava genetiiviattribuutti, jolloin korostuu juuri arvon ja merkityksen ymmärtäminen.

Sananl. 2:5

silloin pääset ymmärtämään Herran pelon ja löydät Jumalan *tuntemisen* (R 1938).

Aineistossa tämän tyyppisiä sanaliittoja ovat *kirkkauden tunteminen* ja *totuuden tunteminen*. *Tuntea*-verbistä käytetään myös teonnimimuotoa *tunto*, joka sekini esiintyy aineistossani ilmauksessa *totuuden tunto*. *Tunto*-johdos kuvaa ennemminkin ihmisen olotilaa kuin tekemisen prosessia. Objektigenetiivi on todennäköisin tulkinta. *Tunto* on leksikaalistunut esimerkiksi yhdyssanan osana ilmaisussa *omatunto*.

Muita pääsanoina esiintyviä teonnimijohdoksia ovat *himo*, *loisto*, *suunanto*, *taloudenhoito*, *toivo*, *tunto*; *ryöstö*; *säteily*; *viettelys*. *Toivo*, *tunto* ja *himo* nimeävät henkistä olotilaa, jossa vallitsee kantaverbin ilmaisema toiminta (joku *toivoo*, *tuntee*, *himoitsee*). Genetiiviattribuutin tulkintaan tarvitaan kontekstia, sillä subjekti- tai objektigenetiivi ovat mahdollisia. Seuraavassa esimerkissä objektigenetiivi on todennäköisin:

Kol. 1:27

Suuri pakanain keskuudessa on tämän salaisuuden kirkkaus: Kristus teissä, *kirkkauden toivo* (R1938).

Kirkkauden toivo on tässä kuitenkin käsitteenomainen ilmaus, joka viittaa kristinuskon peruseriaatteeseen. Objektigenetiivitulkinnan mukainen peruslause 'x *toivoo kirkkautta*' ei täysin vastaa käsitteen merkityssisältöä.

Teon tulosta ja tekemistä ei aina voi erottaa toisistaan ja niitä voidaan ilmaista samalla sanalla (ISK 2004: 238). Tämä pätee teonnimiin *loisto*, *suunanto*, *taloudenhoito*, *ryöstö*, *säteily* ja *viettelys*. Uskonnollisessa kielessä usein ylimaallista kirkkautta kuvaavat *loisto* ja *säteily* voivat kuvata tekemistä, mutta myös teon tulosta, "valoa". Koska niiden verbivastine on in-

transitiivinen, genetiivimäärite on luonnollisesti subjektigenetiivi kuten ilmauksissa *viisauden loisto* ja *kirkkauden säteily*. Vanhentunut sana *suunanto* voi merkitä niin suutelemista tekemisenä kuin sen "tulosta", suudelmaa. Ilmauksessa *rakkauden suunanto* genetiivi ilmaisee syytä. *Taloudenhoito* voi olla hoitamista, mutta todennäköisemmin sitä käytetään rajattuna ja käsitteellisempänä terminä, mihin viittaa jo sen yhdyssanamuoto ilmauksessa *salaisuuden taloudenhoito*. *Taloudenhoito*-sanaa käytetään tässä kuvallisesti viittaamassa Jumalan salaisuuksiin – evankeliumin – hoitoon (Mielikäinen 1998b: 131), joten kyseessä on objektigenetiivi. Uskonnollisissa yhteyksissä *viettelyksellä* tarkoitetaan pahan järjestämiä houkutuksista ihmiselle, jolloin se merkityksessä 'kiusaus' on ennemminkin teon tulos kuin tekemisen prosessin kuvaus, vaikka sekin ('vietteleminen') on mahdollinen tulkinta. Viettelyksen leksikaalistuminen näkyy ensisijaisen merkityksen erkaantumisenä vastaavan *-minen*-johdoksen (vietteleminen) merkityksestä ja siitä, että viettelyksen genetiiviattribuutin määrittelyssä on enemmän tulkinnanvaraa kuin *minen*-johdoksella, jonka genetiivimääritteen ensisijainen tulkinta on objektigenetiivi (vrt. ihmisen *viettelykset*, ihmisen *vietteleminen*). Aineiston ilmauksessa *vääryyden viettelys* genetiivi hahmottuu subjektigenetiiviksi.

4.1.3 Teon tulokset pääsanana

Kuten edellä olevasta käy ilmi, tekemisen ja teon tuloksen raja ei ole jyrkkä. Teonnimien ja teon tulosten johtimetkin ovat samoja lukuun ottamatta *-minen*-johdinta. Teon tuloksiksi olen luokitellut pääsanat *kätkö*, *teko*, *kiitos*, *hapatus*, *lohdutus*, *osoitus*, *vaikutus* ja *maine*. Kuitenkin lähes kaikki voisivat tietyissä tekstiyhteyksissä olla yhtä hyvin tekemistä prosessina kuvaavia sanoja, lukuun ottamatta sanoja *kätkö* ja *maine*. *Maine* poikkeaa muista myös siten, että se on täysin leksikaalistunut. Se lienee johdos *mainita*-verbistä (SSA s.v. *maine*). Sanan genetiivimääritteenkin tulkinta on erityyppinen kuin muiden teon tulosten. Genetiiviattribuutti on kuvaileva: *viisauden maine* < *x mainitaan viisaaksi* < *x:ä pidetään viisaana*.

Eryyisesti uskonnollisia ilmauksia aineiston teon tulosten joukossa ei ole. Pääsanojen merkitys on jokseenkin läpinäkyvä, paitsi sanan *hapatus*, jota käytetään Raamatussa erityisesti pahan ja syntisyyden vertauskuvana. Varsinkin Jeesus ja Paavali käyttivät tätä kielikuvaa. Sen taustalla on konkreettinen leivän valmistustapa käyneen taikinajuuren avulla; niin kuin *hapatus* (taikinajuuri) hapattaa koko uuden taikinan, myös pahalla tai synnillä on tapana levitä ja lisääntyä. (Ks. IRT s.v. *hapatus*.)

Matt. 16:12

Silloin he ymmärsivät, ettei hän käskenyt kavahtamaan leivän hapatusta, vaan fariseusten ja saddukeusten oppia (R 1938).

Hapatuksen vastakohtana on *happamattomuus*, joka esiintyy myös aineiston pääsanana. *Happamattomuus* liittyy juutalaiseen pääsiäisperinteeseen, jolloin kaiken pitää olla vapaata saastaisuudesta eli Herralle pyhitettyä, ja tämän symbolina myös leivän tulee olla happamatonta. *Happamattomuus* kuvaa puhtautta ja pyhyyttä. (IRT s.v. *happamaton*.) Aineistossa sanat esiintyvät metaforissa *ilkeyden hapatus*, *pahuuden hapatus*, *puhtauden happamattomuus* ja *totuuden happamattomuus*.

Teon tulosten genetiivimääritteen tulkinta on yleensä riippuvainen kontekstista, lähinnä siitä, mikä on genetiiviattribuutin tarkoite. Esimerkiksi *teko*-sanana genetiivimäärite tulkitaan ensisijaisesti subjektigenetiiviksi, kun genetiivimuotoisen sanan tarkoite on aktiivinen toimija kuten ihminen (*ihmisen teko*) ja objektigenetiiviksi mm. lausekkeessa *työn teko*, koska kielitajun mukaan työ yleensä on sellainen asia, mitä tehdään. Pragmatiikka siis ohjaa tulkintaa. Abstraktien ominaisuudennimien yhteydessä muunlaisetkin tulkinnat ovat mahdollisia; esimerkiksi aineistossa oleva *pimeyden teko* voi olla myös kuvaileva ilmaus (< 'teko on pimeä, ts. paha tai salainen') tai genetiivimäärite voi viitata paikkaan, jossa teko tehdään 'pimeydessä (salassa) tehty teko'. Viimeksi mainittuun tulkintaan viittaa samassa raamatunkohdassa vastaakohtaa osoittava kuvaus *niin kuin päivällä*. Genetiivin voi myös tulkita tulosta ilmaisevaksi 'teko saa aikaan pimeyttä', varsinkin kun *pimeys* liittyy useissa yhteyksissä kadotukseen; siten *pimeyden teko* on 'teko, joka johtaa kadotukseen'. Toinen esimerkki monitulkintaisesta teon tuloksen genetiivirakenteesta on sanaliitto *kirkkauden kiitos*.

Ef. 1:12

että me olisimme hänen *kirkkautensa kiitokseksi*, me, jotka jo edeltä olimme panneet toivomme Kristukseen (R 1938).

Sen genetiivimäärite voi olla subjekti- tai objektigenetiivi: 'kirkkaus kiittää (ylistää)', 'x kiittää kirkkautta'. Datiivigenetiivikin 'kirkkaudelle kiitos' on mahdollinen. Novumin (4: 73, 75) mukaan tässä raamatunkohdassa on kyse juuri kiitoksen osoittamisesta Jumalalle.

4.1.4 Tekijännimet pääsanana

Tekijännimet ovat verbijohdoksia, joilla tarkoitetaan kantaverbin toiminnassa mukana olijaa, tyypillisesti suorittajaa (ISK 2004: 256). Aineistossa pääsanoina esiintyvät tekijännimet ovat prototyyppejä -*JA*-johtimisia, ihmiseen viittaavia sanoja: *aikaansaaja*, *harjoittaja*, *huoneenhaltija*, *palvelija* ja *saarnaaja*.

Huoneenhaltija on vanhentunut sana, joka tarkoittaa 'kodin ja talouden hoitajaa', historiassa myös 'hallitsijan tai hallituksen taloudellista edustajaa ja käskynhaltijaa' (NS s.v. *huo-*

neenhallitsija). Raamatussa sitä käytetään merkityksessä omaisuuden 'valvoja' ja 'hoitaja', mutta myös kuvallisesti ilmauksessa (Jumalan) *salaisuuksien huoneenhaltija*.

Palvelija on keskeistä Raamatun sanastoa. Sanaa käytetään konkreettisesti palvelustyöntekijästä (yleensä orjasta), mutta myös kuvaannollisesti, jolloin *palvelijalla* ilmaistaan kunnioitusta ja alamaisen asemaa. Jeesus käytti *palvelija*-vertauksia puhuessaan velvollisuudentunnosta ja uhrautuvaisuudesta. Uskonnollisissa yhteyksissä puhutaan erityisesti Jumalan palvelemisesta; ihmisen tulee totella Jumalaa, ts. olla Jumalan palvelijoita. Erityinen Jumalan palvelija on henkilö, jolla on palvelustehtävä eli virka seurakunnassa. (IRT s.v. *palvelija*.) Paavali käyttää *palvelija*-sanaa myös abstraktien ominaisuudennimien yhteydessä, esimerkiksi aineistoon kuuluvissa ilmaisuissa *vanhurskauden palvelija* ja *laittomuuden palvelija*. Näissä "palvelijuudella" voidaan tarkoittaa ihmisen suhdetta näihin ominaisuuksiin, tai abstrakti ominaisuudennimi voidaan näissä rakenteissa käsittää kyseisen ominaisuuden eräänlaiseksi henkilöitymäksi, jolloin genetiivi hahmottuu objektiivigenetiiviksi tai jopa possessiiviseksi.

4.1.5 Välineennimet pääsanana

Deverbaalijohdoksia ovat aineistossa välineen nimet *side* ja *varukset*. Molempia voisi käsitellä myös konkreettisina prototyyppeinä substantiiveina, koska ne ovat pitkälle leksikaalistuneita ja saavat lauseessa prototyypin substantiivin määritteitä. Niiden genetiiviattribuutti on tyypillisesti possessiivinen genetiivi. *Side*-sanaa käytetään Raamatussa paitsi sitomisvälineestä myös vaatteesta:

Jes. 11:5

Vanhurskaus on hänen kupeittensa vyö ja totuus hänen lanteittensa *side* (R1938).

Aineiston ilmaus täydellisyyden *side* on monitulkintainen.

Kol. 3:14

pukeutukaa rakkauteen, mikä on *täydellisyyden side* (R1938).

Mahdollisia tulkintoja ovat 'rakkaus sitoo täydellisyyteen', jossa *täydellisyys* on jumalallinen ominaisuus, tai 'rakkaus on täydellinen *side* (vaate)'.
Varukset (yksikössä *varus*) on deverbaalijohdos sanasta *varustaa* (SSA s.v. *varustaa*). Tämä vanhentunut sana tarkoittaa monikollisena sotilaan varusteita (NS s.v. *varus*). Aineiston ilmaus *valkeuden varukset* kuuluu Raamatun *sota*-metaforiin. Ensisijainen genetiivitulkinta on possessiivinen, jolloin ominaisuudennimi on personoitu.

4.2 Abstraktisubstantiivit pääsanana

Raamatussa on paljon monentyyppisiä abstraktisubstantiiveja, myös genetiivirakenteiden pääsanoina. Abstraktisubstantiivien yksi ryhmä on ominaisuudennimet. Aineistossa pääsanoina esiintyvistä ominaisuudennimistä yli puolet on sellaisia sanoja, jotka esiintyvät myös tutkittavien ilmauksien genetiiviattributteina. Tällaisia ovat *kirkkaus*, *salaisuus*, *sävyisyys*, *täyteys*, *vanhurskaus*, *vapaus*, *vilpittömyys* ja *väkevyys*. Ominaisuudennimien genetiiviattribuutti ilmaisee yleensä entiteetin, johon kyseessä oleva ominaisuus kuuluu; esim. *jumalisuuden salaisuus*, *viisauden sävyisyys*. Kuitenkin sanaliitossa *totuuden kuuliaisuus* genetiivi on ensisijaisesti tulkittava objektigenetiiviksi.

Abstrakteja pääsanoja ovat niin ikään aikakäsitteet, määrään ja laatuun liittyvät substantiivit sekä sellaiset sanat kuin *esikuva*, *esimerkki*, *merkki* ja *virka* (ks. taulukko 4). Näiden sanojen substantiivimäärite on genetiivissä, eikä määritteen merkityksessä yleensä ole tulkinanvaraisuutta, esim. *kärsivällisyyden esikuva*, *vallanalaisuuden merkki*. Lisäksi abstrakteja pääsanoja ovat jäljempänä esiteltävät uskonnolliset käsitteet *evankeliumi*, *henki*, *sana* ja *synti* sekä kuvallinen yhdyssana *rauhanhedelmä*. Näiden käsitteiden genetiiviattribuutin tulkinta voi vaihdella kontekstin mukaan ja käsittelemä sitä tarkemmin luvussa 5. Usein nämä sanat käyttäytyvät konkreettisten substantiivien tapaan, onhan niiden tarkoitekin toisinaan konkreettinen, esimerkiksi sanoilla *henki* ja *sana*. Jako abstrakteihin ja konkreettisiin substantiiveihin ei siten ole aina itsestään selvä.

Taulukko 4. Ominaisuudennimialkuisessa genetiiviattribuuttirakenteessa pääsanana esiintyvät abstraktisubstantiivit vuoden 1938 raamatunkäännöksessä.

ominaisuudennimet	määrää tai intensiteettiä kuvaavat	väkevyys syvyys runsaus täyteys
	uskonnolliseen kieleen kuuluvat sanat	vanhurskaus vapaus kirkkaus happamattomuus salaisuus
	muita	vilpittömyys synkeys kuuliaisuus sävyisyys

prototyypiset substantiivit	aikakäsitteet	aika päivä
	määrään ja laatuun liittyvät	muoto määrä voima ulkokuori
	uskonnolliseen kieleen kuuluvat sanat	henki synti sana evankeliumi laki
	muita	rauhanhedelmä esimerkki esikuva merkki virka

Aineiston yleisin pääsana on *henki*. Se esiintyykin Raamatussa useasti, ja sitä käytetään eri merkityksissä. *Henki*-sanankuuperä palautuu tuulta merkitsevään sanaan, josta periytyy näkymättömän, mutta havaittavan voiman merkitys (IRT s.v. *Henki*). *Hengen* keskeinen asema tulee ilmi jo Jumalan kolminaisuudessa: Isä, Poika ja Pyhä Henki. *Henki*-sanaa käytetään yleisemminkin tarkoittamassa aineettomia, mutta persoonaan rinnastettavia henkiolentoja. Sana *henkiolento* esiintyy myös aineiston pääsanoina ilmauksissa *kirkkauden henkiolento* ja *pahuuden henkiolento*. Jumala itsekin on Henki (vrt. Joh. 4:24). Henget voivat olla Raamatussa myös muita kuin jumalallista alkuperää olevia – hyviä tai pahoja. Raamatussa *henki*-sanalla voidaan viitata myös ihmisen henkisiin ominaisuuksiin erottamassa ne ruumiillisesta olemuksesta ja fyysiseen "elämän henkeen", elollisuuteen. (Ks. IRT s.v. *Henki*.) *Hengellä* tarkoitetaan myös mielenlaatua, jota kuvataan yleensä *henki*-sanankuuperä määrittäällä:

2. Tim. 1:7

Jumala ei ole antanut meille *pelkuruuden henkeä*, vaan *voiman* ja *rakkauten* ja *raittiuden hengen*.

Asioita voi tehdä "jossain *hengessä*" eli tietyssä mielentilassa tai tietyllä asenteella.

1. Kor. 4:21

Tulenko luoksenne vitsa kädessä vaiko rakkautessa ja sävyisyyden *hengessä*? (R1938)

Raamatussa *henki* on kirjoitettu isolla alkukirjaimella silloin, kun se tarkoittaa Jumalan henkeä tai Pyhää Henkeä, joskin eri käännöksissä on jonkin verran vaihtelua ison kirjaimen käytössä; *henki*-sanankuuperä tulkinta ei aina olekaan itsestään selvä.

Evankeliumi on peräisin kreikan sanasta *euangélion*, joka tarkoittaa 'hyvä sanoma, ilosanoma'. Uudessa testamentissa sillä tarkoitetaan nimenomaan kristillistä julistusta, jonka

pääsisältönä on ihmisen pelastuminen Jeesuksen ansiosta. Tähän viittaa sanaliitto *kirkkauden evankeliumi*. (IRT s.v. *evankeliumi*.)

Synti on yksi tärkeimmistä uskonnollisista käsitteistä. Raamatun keskeinen sisältö käsittelee syntiä ja siitä pelastumista. Synti liittyy pahaan ja pahuuteen, ja se erottaa ihmisen Jumalasta. *Haureuden synti* on luokittava ilmaus, jonka genetiivi on definiitiivinen.

Sanalla on uskonnollisessa kielessä erityismerkitys, joka juontaa heprean sanasta *dābār*. Sen merkitys on laajempi kuin suomen *sanalla*. Puhuttujen sanojen ja ilmausten ohella *sanalla* tarkoitetaan erityisesti Jumalan sanaa, ilmoitusta. Jumalan sana ei ole pelkkää puhetta, vaan Raamatussa se on erityisen voimakas ja rinnastuu tekoihin. *Sanalla* voidaan tarkoittaa myös Raamatun kirjoituksia kokonaisuudessaan tai osia siitä. Lisäksi *sana* sisältää merkityksen '(uskonasioiden) opetus', esimerkiksi sanonnassa *kuunnella sanaa*. (IRT s.v. *sana*.) Raamatussa *sana* paikoin personoidaan, samaan tapaan kuin esim. *viisaus*. *Sana* kuvataan aktiiviseksi toimijaksi; se asuu taivaassa, josta se käy suorittamassa Jumalan tarkoittamia tehtäviä maailmassa.

Raamatussa *laki* on hyvin yleinen sana. Sillä viitataan tilanteen mukaan Mooseksen lakiin, käskyihin, jumalallisen opin ja lain kokonaisuuteen tai oppineitten opetukseen ja perimätietoon. Toisin sanoen *lailla* tarkoitetaan oppia ja säännöksiä, joita noudattamalla ihmisen katsottiin tulevan Jumalalle kelvolliseksi. Tällaisena *laki* on uskonnollinen käsite. Vastakohtana vanhatamentilliselle *laille* Uudessa testamentissa käytetään ilmauksia *Kristuksen laki*, *vapauden laki* ja *vanhurskauden laki*. (IRT s.v. *laki*.)

4.3 Konkreettiset substantiivit pääsanana

Tutkittavissa ilmauksissa pääsanana esiintyvät konkreettiset substantiivit ovat enimmäkseen tavanomaisia arkielämään ja -ympäristöön, perheeseen, hallintoon ja sodankäyntiin liittyviä sanoja. Näitä ovat

aarre, astia, hedelmä, ies, ihminen, juuri, kuilu, lahja, lätäkkö, maailma, palkka, perustus, pylväs, ruumis, sepele, sinetti, tie, verho; isä, lapsi, perillinen; valtikka, laki, kuningas; ase, haarniska, sota-ase.

Nykykielen näkökulmasta alkutekstin aikainen kulttuuritausta ei näissä sanoissa juuri näy, vaan ne ovat tavallisia nykyisessäkin kielenkäytössä, lukuun ottamatta *ies*-, *valtikka*- ja *haarniska*-sanoja. Lähes kaikkia edellä lueteltuja sanoja voidaan käyttää metaforisesti. Jotkin pääsanat, kuten *hedelmä, ies, astia, tie* ja *lapsi* ovat yleisiä metaforia Raamatussa ja siirtyneet sieltä yleiskieleenkin kuvalliseen käyttöön esimerkiksi erilaisina kiteytyneinä ilmaisuina kuten *kielletty hedelmä, heikompi astia* tai *kulkea kaidalla tiellä*. Yleisesti kirjaimellisen perus-

merkityksen ohella metaforisesti käytettyjä sanoja ovat *palkka*, *aarre*, *ase*, *juuri*, *kuilu*, *lahja*, *perustus*, *pylväs*, *sinetti* ja *verho*. Ne eivät ole erityisesti uskontoon kuuluvia kielikuvia.

Sanojen kuvallinen käyttö perustuu ominaisuuksiin tai tehtävään, joita sanan viittausteella sen perusmerkityksessä on. Esimerkiksi *aarre* voi tarkoittaa konkreettisesti kätkettyjä rikkauksia, mutta myös asiaa, joka on arvokas (NS s.v. *aarre*). Ilmauksessa *viisauden aarre* viisaus kuvataan tavoiteltavaksi, etsittävässä ja löydettävissä olevaksi. Sinetti on ollut aiemmin tavallinen esine, jota on käytetty sulkemaan ja vahvistamaan; niinpä edelleenkin puhutaan kuvallisesti *sinetöinnistä* viittaamassa jonkun asian vahvistamiseen, varmistamiseen tai sulkemiseen (vrt. PS s.v. *sinetti*). Uudessa testamentissa ilmausta *uskonvanhurskauden sinetti* käytetään viittaamassa ympärileikkaukseen uskonvanhurskauden vahvistajana (Room. 4:11, R 1938). *Valtikka* on hallitsijan sauva ja sellaisena vallan merkki. Kuvallisessa kielenkäytössä *valtikka*-sanalla ilmaistaan valta-asemaa tai valtaa yleensä. (PS s.v. *valtikka*.) Raamatussa tätä kielikuvaa käytetään esim.

Hepr. 1:8

Jumala, sinun valtaistuimesi pysyy aina ja iankaikkisesti, ja sinun valtakuntasi *valtikka* on oikeuden *valtikka* (R 1938).

Kontekstissaankin *oikeuden valtikka* -metaforan genetiivi on monitulkintainen. Se voi kuvata sitä, että Jumalan valtakunnassa valta on oikeudenmukaista tai siellä valtaa käytetään jakamalla oikeutta. Ilmaisua käytetään korostamassa Jumalan oikeudenmukaisuutta. *Palkalla* tarkoitetaan paitsi maksua työstä, myös kuvaannollisesti mitä tahansa seurausta jostakin – niin hyvää kuin pahaa (NS s.v. *palkka*). Tällä tavoin *palkka*-sanaa käytetään myös Raamatussa ilmauksessa *vääryyden palkka*. *Maailma*-sanalla on monia merkityksiä ja merkitysvivahteita. Sillä voidaan tarkoittaa laajasti koko luomakuntaa tai suppeammin ihmisten asuttamaa maata. *Maailma* on abstraktistunut tarkoittamaan myös elämänpiiriä, ajatusten, tunteiden ja hengen liikkuma-alaa. (NS s.v. *maailma*.) Tämäntyyppisessä merkityksessä *maailma*-sanaa on käytetty aineiston ilmauksessa *vääryyden maailma*. Uskonnollisessa kielenkäytössä *maailmalla* (ja erityisesti sen johdoksella *maailmallinen*) on usein pejoratiivinen sävy, joka juontaa maailmassa tapahtuneesta syntiinlankeemuksesta (IRT s.v. *maailma*).

Konkreettisten pääsanojen joukossa on lisäksi on muutama keskeisesti uskontoon liittyvä sana: *Jumala*, *Herra*, *enkeli*, *henkiolento* ja *kerubi*. Kysymys on varsin abstrakteista asioista, mutta sanoja voi pitää konkreettisina siinä mielessä, että niiden tarkoite on persoonaan verrattavissa oleva olento.

Jumala-sanaa, kuten vastaavia heprean ja kreikan sanoja, käytetään Raamatussa yleis- ja erisniminä, mutta tavallisimmin se on juutalaisten ja kristittyjen Jumalan nimi (IRT s.v. *Jumala*). *Herra* viittaa Jumalaan ja Uudessa testamentissa myös Jeesukseen. Raamatussa *herra-*

sanalla on käännetty useita heprean ja kreikan sanoja, joille yhteistä on se, että ne tarkoittavat jotain ylempiarvoista ja kunniakasta, johtoasemassa olevaa (IRT s.v. *herra*). Suomen kielessä *herra*-sanalla on samankaltainen isännyyttä, vallanpitäjän asemaa tai muuta ylemmyyttä osoittava merkitys.

Enkeli ja henkiolento ovat niin ikään keskeistä uskonnollista sanastoa. Enkelit ovat Jumalan valtakunnassa asuvia henkiolentoja, ts. niillä ei ole aineellista ruumista ja tavallisesti ne ovat ihmisille näkymättömiä. Heprean *mal'āk* ja kreikan *ángelos*, 'enkeli', tarkoittavat alun perin lähettilästä. He suorittavat tehtäviään taivaassa ja ihmisten keskuudessa. *Kerubi* esiintyy usein Vanhassa testamentissa, mutta vain kerran Uudessa Testamentissa. Kerubit ovat henkiolentoja, jotka ovat Jumalan lähellä ja kuvastavat hänen voimaansa ja kirkkauttaan (IRT s.v. *kerubi*).

Kaiken kaikkiaan pääsanojen joukossa on suhteellisesti vähemmän uskonnolliseen kieleen kuuluvia sanoja kuin genetiiviattribuuttina esiintyvissä ominaisuudennimissä. Tämä johtuu siitä, että ominaisuudennimet ovat abstraktisanoja, jotka kuuluvat abstrakteihin aihepiireihin, jollainen uskonto on. Pääsanoina sen sijaan on erityyppisiä usein konkreettistarkoitteisia sanoja monelta elämänalalta. Monien pääsanojen käyttöön, merkitykseen ja kuvallisuuteen palaan vielä kokonaisten genetiivi-ilmausten yhteydessä luvuissa 5 ja 6.

5 ILMAUSTEN REFERENTIT JA MERKITYS

Tutkittavana olevat ilmaukset heijastavat Raamatun sisältöä, koska ne viittaavat keskeisiin kristinuskoon, ihmiseen ja elämään liittyviin asioihin. Tässä luvussa tarkastelen lähemmin, mihin ilmaukset viittaavat ja mitä ne referenteistään kertovat. Ilmausten merkitykseen vaikuttaa luonnollisesti genetiivirakenne, joten genetiivin funktion tulkitseminen on olennaista (ks. luku 1.1). Käsittelen kuitenkin ilmaukset referenttiensä mukaisen jaottelun mukaan, koska suurin osa ilmauksista on genetiiviltään monitulkintaisia, eikä ensisijaista merkitystä aina voi määrittellä. Omissa alaluvuissaan käsittelen erikseen yksityiskohtaisemmin Jumalaan, Jeesukseen, henkiolentoihin, ihmiseen, uskonelämään, erilaisiin ominaisuuksiin ja tekemiseen viittaavat ilmaukset. Tarkastelen lähinnä niiden merkitystä – usein siis eri tulkintavaihtoehtoja – joita kyseinen ilmaus voi leksikon ja genetiivirakenteen sallimissa rajoissa kontekstissaan saada. Jokaista aineiston ilmausta en erikseen analysoi, vaan pyrin kuvaamaan aihetta sellaisten esimerkkien kautta, jotka jollain tavoin valottavat näiden ilmaisujen luonnetta. Kattava luettelo ilmauksista on tämän työn liitteenä.

5.1 Jumalaan viittaavat ilmaukset

Viisi ilmausta tutkimassani aineistossa viittaa Jumalaan. Jumalaa nimitetään *rakkauden Jumalaksi*, *kärsivällisyyden Jumalaksi*, *laupeuden Isäksi*, *kirkkauden Isäksi* ja *valkeuksien Isäksi*. Ilmauksista näkyy kristillinen jumalakäsitys: Jumala on rakastava, ihmisiä kohtaan kärsivällinen ja laupias kuin isä lapsilleen.

Kaikissa aineiston Jumalaan viittaavissa ilmauksissa genetiivi voidaan tulkita kuvailevaksi: 'Jumala on rakastava', 'Jumala on kärsivällinen', 'Jumala on laupias'. *Kirkkaus* ja *valkeus* kuvaavat Jumalan kunniaa ja loistoa, joten myös *kirkkauden Isä* ja *valkeuksien Isä* on mahdollista tulkita kuvaileviksi, vaikkei niiden genetiiviattribuutti ole suoraan muunnettavissa adjektiiviksi tai partisiipiksi kuten edellisissä ilmauksissa. *Kirkkaus* on leksikaalistunut Raamatun kieleen ominaisuutena, jota ei voi ilmauksessa *kirkkauden Isä* korvata peruslauseella *Isä on kirkas*. Tällainen lause ei tunnu mitenkään mielekkäältä, eikä se vastaa jumalallisen kirkkauden merkitystä. Kuvaileva merkitys on 'Isän ominaisuus on erityinen kirkkaus/valkeus', 'Jumala on valoisa'.

Ilmauksessa *rakkauden Jumala* ominaisuus voidaan käsittää myös jopa Jumalan olemuksena: 'Jumala on rakkaus' (vrt. Joh. 4:8,16). Ominaisuus on tässä tulkinnassa personoitu

ja rinnastettu Jumalan persoonaan. Myös *kirkkaus-* ja *valkeus-*sanaa käytetään Raamatussa samaan tapaan personoituna, joten vastaava tulkinta on mahdollinen myös ilmauksissa *kirkkauden Isä* ja *valkeuksien Isä*.

Jumalan ja ihmisen välisen suhteen vertaaminen isä–lapsi-suhteeseen ilmenee kirjaimellisesti Jumalan *Isä*-nimityksinä, joissa korostuu paitsi ihmisen alamaisuus ja totteleminen, myös erityisesti Uudessa testamentissa läheisyys ja turva (vrt. *Taivaan Isä*). *Isä*-sana voi tarkoittaa myös alkuunpanijaa ja aikaansaajaa (PS s.v. *isä*). Tässä merkityksessä *Isä*-pääsana vahvistaa genetiivin tulkintaa tulosta ilmaisevaksi genetiiviksi. *Laupeuden Isän* käypä tulkinta on siten 'se, joka saa aikaan laupeutta' ja *kirkkauden* ja *valkeuksien Isän* 'kirkkauden tai valkeuksien lähde'. (Ks. IRT s.v. *Isä*.) Tulkintaa puoltaa se, että Raamatussa Jumalaa pidetään valon lähteenä "niin fyysisessä, älyllisessä, moraalisisessa kuin hengellisessäkin maailmassa" (Novum 4: 695). Koska Jumala on Raamatun mukaan kaiken luoja, ajatus alkuperästä assosioituu myös nimityksiin *rakkauden Jumala* ja *kärsivällisyyden Jumala*.

Kirkkaus-sana viittaa Raamatussa paikoin myös taivaan valtakuntaan, esim. 1. Tim. 3:16, jossa kerrotaan, että Jeesus on otettu "ylös kirkkauteen" (R 1938). Tässä mielessä *kirkkauden Isä* voitaisiin tulkita myös 'kirkkaudessa asuva Isä'; genetiivi voidaan siis tulkita myös sijaintia kuvaavaksi. *Valkeuksien Isä* esiintyy kontekstissa, jossa puhutaan taivaasta.

Jaak. 1:17

ja jokainen täydellinen lahja tulee ylhäältä, *valkeuksien Isältä*, jonka tykönä ei ole muutosta, ei vaihteen varjoa (R 1938)

Näin ollen *valkeuksien Isä* on tulkittavissa myös varjottomissa 'valkeuksissa asuvaksi Isäksi'. *Valkeus*-ominaisuudennimen termiytyemisestä kieli se, että sitä käytetään tässä ilmauksessa monikossa; kyse ei siten ole mistä tahansa valosta tai valkeudesta.

Kaiken kaikkiaan lukijalle tulee kuva siitä, että genetiiviattribuuttina oleva ominaisuus on kuvattavalle – tässä siis Jumalalle – erityisen keskeinen; ilmaus on voimakkaampi kuin sen pohjana oleva peruslause, esimerkiksi *Jumala on kärsivällinen*, tai vastaava nominilauseke *kärsivällinen Jumala*. Keskeisyyden mielle nousee siitä, että kyseinen ominaisuus on nimityksen osa. Lisäksi tällainen ilmaus nousee tekstistä esiin siksi, että se poikkeaa tavanomaisesta kielenkäytöstä ja vaatii erityistä tulkintaa avautuakseen. Tällainen kohosteisuus saa aikaan sen, että se tuntuu merkittävältä ja keskeiseltä.

Lauseessa nämä Jumalaa koskevat ilmaukset esiintyvät rinnan toisten Jumalaan viittavien ilmaisujen kanssa. Seuraavissa kaksi abstraktisanaa on rinnastettu:

Room 15:5

Mutta *kärsivällisyyden* ja *lohdutuksen Jumala* suokoon teille, että olisitte yksimieliset keskenänne (R 1938)

2. Kor. 13:11

eläkää sovussa, niin *rakkauden* ja *rauhan Jumala* on oleva teidän kanssanne (R 1938)

Kyseessä oleva genetiivirakenne voi olla lauseessa myös irrallinen, selittävä lisä:

Ef. 1:17

anoen, että meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen Jumala, *kirkkauden Isä*, antaisi teille viisauden ja ilmestyksen Hengen hänen tuntemisessaan (R 1938)

2. Kor 1:3

Kiitetty olkoon meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen Jumala ja Isä, *laupeuden Isä* ja kaiken lohdutuksen Jumala (1938)

Viimeisessä esimerkissä on lisäksi rinnastettu kaksi genetiivimuotoista Jumalaan viittaavaa ilmaisua. Sanojen ja lauseiden rinnastaminen onkin tyypillinen Raamatun kielen tyyliin (Rintala 1992: 209). Tutkimani ilmaukset voivat siis olla osana tätä Raamatussa usein esiintyvää tyyliin. Jumalaan viittaavien ilmausten funktio lauseyhteydessään on kertoa Jumalasta jotain olennaista – genetiivin tulkinnan mukaan luonnehtia Jumalan olemusta tai asuinsijaa tai sitä, minkä alkuperä Jumala on.

5.2 Jeesukseen viittaavat ilmaukset

Aineistossa Jeesukseen viittaavia ilmauksia ovat *kirkkauden Herra*, *kirkkauden ruumis*, *kirkkauden säteily* ja *autuuden aikaansaaja*. *Kirkkauden Herraa* lukuun ottamatta näitä ilmauksia ei voi pitää Jeesuksen varsinaisina nimityksinä. Jumalaan viittaaviin ilmauksiin verrattuna viittaussuhde ei ole niin selvä, vaan konteksti on välttämätön tulkinnan kannalta. Ilmaisissa toistuvaa ominaisuudennimeä *kirkkaus* käytetään kuvaamassa sitä, että Jeesus on jumaluuden persoona.

Hepr. 1:3

ja joka [Jeesus], ollen hänen [Jumalan] *kirkkautensa säteily* ja hänen olemuksensa kuva (R 1938)

Kirkkauden säteily voidaan muuntaa lauseiksi *Jeesus säteilee Jumalan kirkkautta* ja *Jumalan kirkkaus säteilee Jeesuksessa*, joiden merkitys on likipitään sama. Ensimmäisen peruslauseen mukaan genetiivi-ilmaus on objektigenetiivi, toisen subjektigenetiivi, mutta lauseen muut määritteet saavat aikaan sen, että ilmauksen merkitys on genetiivin tulkinnasta riippumatta sama.

Autuuden aikaansaaja on yksiselitteinen objektigenetiivi. *Autuus*-sana voidaan tulkita vanhassa kirjasuomessa käytetyssä merkityksessä 'pelastus'. Tulkinta 'Jeesus saa aikaan pelastuksen' on Uuden testamentin sisällön mukainen.

Kristillisen käsityksen mukaan ihminen voi tulla osalliseksi Jumalan kirkkaudesta Kristuksen avulla. Siten *kirkkauden Herra* voidaan tulkita tulosta ilmaisevaksi genetiiviksi 'Herra

saa aikaan kirkkautta'. *Kirkkauden Herra* -ilmauksen genetiivi voidaan tulkita myös kuvailevaksi tai paikkaa ilmaisevaksi samaan tapaan kuin edellä käsitellyt Jumalan nimitykset 'Herra on valoisa', 'Herra asuu/hallitsee kirkkaudessa'.

Kirkkauden ruumis viittaa Jeesuksen ruumiiseen.

Fil. 3:20–21

odotamme Herraa Jeesusta Kristusta Vapahtajaksi, joka on muuttava meidän alennustilamme ruumiin *kirkkautensa ruumiin* kaltaiseksi (R 1938)

Tässä *kirkkaus* voidaan ymmärtää ylimaalliseksi olotilaksi, jumaluuden läsnäoloksi; tähän merkitykseen viittaa vastakkainasettelu *alennustilan ruumiin* kanssa, joka on samassa Raamatun jakeessa. Niinpä genetiivi tässä merkitsee johonkin (kirkkauteen) kuulumista. Kirkkautta on ominaisuutena muutoin vaikea kuvitella kehollisen *ruumis*-sanan yhteyteen; näiden sanojen liitto, *kirkkauden ruumis*, on kaiken kaikkiaan huomiota herättävä ilmaus.

5.3 Pyhään Henkeen ja henkiolentoihin viittaavat ilmaukset

Aineiston ilmauksista selvimmin Pyhään Henkeen viittaa ilmaus *kirkkauden Henki*. Seuraavassa jakeessa *Kirkkauden Henki* rinnastetaan Jumalan Henkeen:

1. Piet. 4:14

te olette autuaat, sillä *kirkkauden* ja Jumalan *Henki* lepää teidän päällänne (R 1938)

Vuoden 1992 käännöksessä rinnastuskonjunktio on jätetty pois (*kirkkauden Henki, Jumalan Henki*), jolloin on selvää, että *kirkkauden henki* ja Jumalan Henki ovat yksi ja sama. Genetiivimuotoinen määrite monimerkityksisyydessään kuvaa hyvin kirkkauden keskeistä kietoutumista jumaluuteen; lukijan pääteltäväksi jää, onko kirkkaus Hengen keskeinen ominaisuus, Hengen asuinsija vai onko Henki kirkkauden lähde, kenties kaikkea tätä.

Pyhyiden hengen viittaussuhde ei käy kontekstista yksiselitteisesti ilmi.

Room. 1:3–4

hänen Pojastansa – joka lihan puolesta on syntynyt Daavidin siemenestä ja *pyhyiden hengen* puolesta kuolleista nousemisen kautta asetettu Jumalan Pojaksi (R1938)

Pyhyiden henki voi viitata fyysisen olemuksen, lihan, vastakohtaan, siis Jumalan Pojan henkiin olemukseen tai Pyhään Henkeen. Uusimmassa käännöksessä Pyhä Henki -tulkinnasta kertoo se, että *Henki* on siinä kirjoitettu isolla alkukirjaimella. Kummassakin merkityksessä genetiivin tulkinta on sama; kyseessä on kuvaileva genetiivi 'pyhä Pyhä Henki' tai 'pyhä henki'. *Pyhyiden henki* on erikoinen valinta tekstissä, koska muualla Raamatussa sitä ei käytetä. Kenties genetiivimuotoisella attribuutilla on haluttu painottaa nimenomaan Pyhän Hengen omaa pyhyttä ominaisuutena, koska adjektiivi *pyhä* on jo osa erisnimeä. Raamatunkohdassa puhutaan Hengen pyhästä tehtävästä Kristuksen syntymässä, joka on kaiken kaikkiaan pyhä

asia. Henki siis on tällä tavoin myös pyhyiden lähde, joten genetiivimuoto on mahdollista tulkita myös tulosta ilmaisevaksi.

Totuuden henki esiintyy Raamatussa kahdessa merkityksessä. Johanneksen evan- geliumissa Jeesus lupaa opetuslapsille lähettää Isän luota *totuuden Hengen*, joka todistaa Jee- suksesta ja ”johdattaa kaikkeen totuuteen” (Joh. 14:17; 15:26; 16:13). Kyse on Pyhästä Hen- gestä, joka on totuuden lähde (ihmisille); genetiivi ilmentää tulosta. Sen sijaan Johanneksen kirjeen *totuuden henki* -ilmaus ei kontekstin perusteella viittaa Pyhään Henkeen.

1. Joh. 4:6

Me olemme Jumalasta. Joka tuntee Jumalan, se kuulee meitä; joka ei ole Jumalasta, se ei kuule meitä. Sii- tä me tunnemme *totuuden hengen ja eksytyksen hengen* (R 1938).

Edellisissä jakeissa puhutaan *jokaisesta hengestä*, mikä viittaa siihen, että henkiä on useita – kyseessä siis ei voi olla Pyhä henki, joka on kristillisen käsityksen mukaan yksi kokonaisuus. Ilmaus voi viitata jopa ihmiseen, sillä vanhassa kirjasuomessa *henki*-sanalla on tarkoitettu myös henkilöä, sillä *henkilö* on 1800-luvun uudissanaja (SSA s.v. *henki*). Tulosta ilmaisevas- ta genetiivistä kuitenkin tässäkin on kysymys 'henki on totuuden lähde, henki johdattaa totuu- teen'.

Kirkkauden henkiolento, valkeuden enkeli, kirkkauden kerubi ja pahuuden henkiolento viittaavat henkiolentoihin. Ilmauksissa *kirkkauden henkiolento, kirkkauden kerubi ja valkeu- den enkeli* genetiivi voidaan tulkita monin tavoin:

- a) paikkaa ilmaisevaksi genetiiviksi 'kirkkaudessa/valkeudessa (ts. Jumalan läheisyy- dessä) asuva henkiolento'
- b) tulosta ilmaisevaksi genetiiviksi 'kirkkautta/valoa säteilevä henkiolento'
- c) kuvailevaksi genetiiviksi 'valoisa, säteilevä/valkea, tahraton henkiolento'.

Kerubit kannattelevat Raamatun mukaan Jumalan valtaistuinta (esim. 2. Kun. 19:15); he ovat siten kirkkaudessa asuvia henkiolentoja. Heistä voi myös säteillä Jumalan kirkkautta (vrt. Hes. 10:4). Aineistoon sisältyvässä Raamatun kohdassa kyseessä on veistetty kuva-aihe liiton arkissa. Tekstuaalisesti on oivasti liitetty kirkkaus ja varjostaminen, mikä herättää lukijan huomion.

Hepr. 9:5

arkin päällä *kirkkauden kerubit* varjostamassa armoistuinta (R 1938).

Pahuuden henkiolento -ilmauksessa genetiivin tulkinta poikkeaa edellisistä. Genetiivi ilmentää ensisijaisesti johonkin kuulumista; 'henkiolento kuuluu elämänpiiriin tai maailmaan, jossa pahuus vallitsee'. Mahdollisia tulkintoja ovat myös kuvaileva genetiivi 'paha henkiolen- to' tai tulosta ilmaiseva genetiivi 'henkiolento saa aikaan pahuutta'. Myös personifikaation

mahdollisuus on otettava huomioon. Pahuuden henkiolento voi tarkoittaa jopa pahuutta (paholaista) itseään – sen olemuksen henkistä puolta vastakohtana pahuuden ruumiillistumalle.

Ef. 6:12

Sillä meillä ei ole taistelu verta ja lihaa vastaan, vaan hallituksia vastaan, valtoja vastaan, tässä pimeydessä hallitsevia maailmanvaltiaita vastaan, *pahuuden henkiolentoja* vastaan taivaan avaruuksissa.

Aineistossa on myös *henki*-loppuisia genetiivirakenteita, jotka poikkeavat kokonaan edellisistä. Niillä viitataan mielentilaan, elämänasenteeseen tai tekemisen tapaan. Käsittelen ne kuitenkin tässä yhteydessä.

Pelkuruuden henki, rakkauden henki, raittiuden henki, viisauden henki ja uneliaisuuden henki ovat mielentilaa ja -laatua kuvailevia genetiivi-ilmauksia. Näissä ilmauksissa *henki*-pääsana voisi jäädä pois merkityksen juuri muuttumatta (esim. *viisauden hengen* ~ *viisauden*).

Ef. 1:17

anoen, että – Jumala, kirkkauden Isä, antaisi teille *viisauden* ja ilmestyksen *hengen* hänen tuntemisesaan (R 1938)

Room. 11:8

Jumala on antanut heille *uneliaisuuden hengen*, silmät, etteivät he näkisi, ja korvat, etteivät he kuulisi (R 1938)

Kuitenkin ainakin nykylukijalle tällaisissa ilmauksissa *henki* assosioituu jonkinlaiseen tahtotilaan, joka ilmenee vaikkapa fraasissa *luoda henkeä*. Genetiiviattribuutti on kuitenkin ilmauksissa erityisen keskeinen.

Kuvailevia genetiivejä ovat myös olotilaa ja elämänasennetta kuvaavat sanaliitot *lapseuden henki* ja *orjuuden henki*.

Room. 8:15

Sillä te ette ole saaneet *orjuuden henkeä* ollaksenne jälleen pelossa, vaan te olette saaneet *lapseuden hengen*, jossa me huudamme: »Abba! Isä!» (R 1938).

Näissä pääsana on edellisiä keskeisempi. *Henki* kertoo siitä, että Raamatunkohdassa ei kerrota orjuudesta tai lapseudesta, vaan ennemminkin siitä, miltä se ihmisestä tuntuu: pelosta tai rohkeudesta turvautua Jumalaan.

Eräänlaista postpositiorakennetta vastaa genetiivirakenne *sävyisyyden hengessä*. Ilmauksen pääsana (inessiivimuoto sanasta *henki*) on ikään kuin tapaa ilmaisevaa postpositio.

Gal. 6:1

Veljet, jos joku tavataan jostakin rikkomuksesta, niin ojentakaa te, hengelliset, häntä *sävyisyyden hengessä* (R 1938)

1. Kor. 4:21

Tulenko luoksenne vitsa kädessä vaiko rakkaudessa ja *sävyisyyden hengessä*? (R 1938)

Sama voitaisiin ilmaista lyhyesti *sävyisästi*. Vuoden 1992 käännöksessä kehotetaankin ojentamaan *lempeästi* (Gal. 6:1). *Henki* voidaan ajatella myös mielentilaksi, mikä näkyy uusim-

man raamatunkäännöksen sanavalinnassa, jossa tullaan *rakastavin ja lempein mielin* (1. Kor. 4:21).

5.4 Ihmiseen viittaavat ilmaukset

Aineistossa on useita ihmiseen viittaavia ominaisuudennimialkuisia genetiiviattribuuttirakenteita. Niillä ilmaistaan ennen kaikkea ihmisen suhdetta tiettyyn elämäntapaan: vanhurskaaseen ja Jumalalle kelvolliseen tai syntiseen elämään. Ihmiseen viittaavia sanaliittoja ovat:

<i>vanhurskauden palvelija</i>	<i>vanhurskauden ase</i>
<i>kuuliaisuuden palvelija</i>	<i>vääryyden ase</i>
<i>laittomuuden palvelija</i>	<i>laupeuden astia</i>
<i>saastaisuuden palvelija</i>	<i>pimeyden lapsi</i>
<i>haureuden harjoittaja</i>	<i>valkeuden lapsi</i>
<i>salaisuuksien huoneenhaltija</i>	<i>tottelemattomuuden lapsi</i>
<i>orjuuden alainen</i>	<i>vanhurskauden perillinen</i>
<i>vanhurskauden saarnaaja</i>	<i>vanhurskauden kuningas</i>
<i>kärsivällisyyden esikuva</i>	<i>tottelemattomuuden esimerkki.</i>

Palvelija- ja *ase-*metaforat ovat yleisiä Raamatun kielessä. *Palvelija-* ja *ase-*loppuisissa genetiivi-ilmauksissa genetiivi ilmentää ensisijaisesti suhdetta. Tätä merkitystä luonnehtii Penttilän luokituksessa (1963: 330–333) riippuvaisuussuhteen genetiivi, johon kuuluvat mm. hyötysuhdetta ja alaisuus-suhdetta ilmaiseva genetiivit. Esim.

Room. 6:16

Ettekö tiedä, että kenen *palvelijoiksi*, ketä tottelemaan, te antaudutte, sen *palvelijoita* te olette, jota te tottelette, joko synnin *palvelijoita*, kuolemaksi, tahi *kuuliaisuuden*, vanhurskaudeksi? (R 1938)

Room. 6:13

älkääkä antako jäseniänne *vääryyden aseiksi* synnille, vaan antakaa itsenne, kuolleista eläviksi tulleina, Jumalalle, ja jäsenenne *vanhurskauden aseiksi* Jumalalle (1938).

Vanhurskauden palvelija tarkoittaa tämän tulkinnan mukaan 'palvelija (ihminen) toimii vanhurskauden hyödyksi', 'palvelija on alamainen vanhurskaudelle'. Vastaavan *ase-*metaforan *vanhurskauden ase* merkitys on 'ihminen on ase (taistelee) vanhurskauden puolesta'. *Palvelija-*metaforissa toisenlaisetkin genetiivitulkinnot voivat tulla kysymykseen, kuten kuvaileva genetiivi, erityisesti ilmauksissa *kuuliaisuuden palvelija* 'kuuliainen palvelija' ja *vanhurskauden palvelija* 'vanhurskas palvelija'. Esimerkkinä olevassa raamatunkohdassa (Room. 6:16) genetiiviattribuuttina oleviin sanoihin *kuuliaisuus* ja *synti* viitataan *kenen-* ja *ketä-*proomineilla, joten ne on personoitu. Tämä mahdollistaa genetiivin tulkitsemisen *palvelija-*ilmauksissa objektigenetiiviksi, esim. *laittomuuden palvelija* 'x palvelee laittomuutta', *saastaisuuden palvelija* 'x palvelee saastaisuutta'. *Palvelija-*sana voidaan ymmärtää metaforisesti

ihmiseksi, joka omistautuu jollekin, jolloin genetiivi vastaa paikallissijaa, esim. *vanhurskauden palvelija* 'ihminen, joka omistautuu vanhurskaudelle/vanhurskauden toteuttamiseen'. *Palvelija*-sanankäyttö arkikielessä on vähentynyt, joten varsinkin yhdistettynä tyyliväritteisiin ominaisuudennimiin *palvelija*-sanaliitoista on tullut uskonnollisen kielen ilmauksia.

Lapsi-metaforissa ihminen kuvataan Jumalan lapsena. Aineiston *lapsi*-ilmauksissa on merkitykseltään kahdentyyppisiä genetiivejä. Sanaliitoissa *valkeuden lapsi* ja *pimeyden lapsi* kokonaisuudengenetiivi kuvaa parhaiten sitä assosiaatioiden verkostoa, jonka ilmaus kuulijassa herättää: *valkeuden lapsi* tarkoittaa ihmistä, joka kuuluu jumalalliseen valkeuden vaikutuspiiriin. Vastaavasti *pimeyden lapsi* kuuluu pimeyden voimien (so. paholaisen) maailmaan. Tässä merkityksessä ilmaus on luonteeltaan luokitteleva.

Ef. 5:8–9

Ennen te olette pimeys, mutta nyt te olette valkeus Herrassa. Vaeltakaa *valkeuden lapsina* (R 1938)

Sen sijaan *tottelemattomuuden lapsi* on ensisijaisesti kuvaileva genetiivi-ilmaus 'lapsi on tottelematon'.

Ef. 5:6

Älköön kukaan pettäkö teitä tyhjillä puheilla, sillä semmoisten tähden kohtaa Jumalan viha *tottelemattomuuden lapsia* (R 1938)

Ihminen astiana -kielikuva esiintyy jo Vanhassa testamentissa. Sitä käytetään muuallakin kaunokirjallisuudessa ja jopa arkikielessä Raamatusta peräisin olevassa fraasissa *heikompi astia* 'nainen'. Raamatusta ihminen kuvataan Jumalan muovaamana astiana (vrt. Jer. 18:6). Ilmauksessa *laupeuden astia* genetiivi hahmottuu objektiivigenetiiviksi 'Jumala osoittaa laupeutta astiaa (ihmistä) kohtaan'.

Room. 9:23

saattaakseen kirkkautensa runsauden ilmi *laupeuden astioissa*, jotka hän on edeltävalmistanut kirkkauteen (R 1938)

Laupeuden astian vastakohtana on *vihan astia* (Room. 9:22). *Astia*-kielikuvissa ihminen kuvataan Jumalan armoilla olevana passiivisena vastaanottajana.

Erikoistapauksena mainittakoon tiettyyn henkilöön viittaavat ilmaukset: objektiivigenetiiviksi hahmottuvat *vanhurskauden saarnaaja* ja *vanhurskauden perillinen* viittaavat Nooan ja kuvaileva *vanhurskauden kuningas* ('vanhurskas kuningas') Melkisedekiin.

Ihminen-pääsanasta huolimatta *laittomuuden ihminen* ei kontekstin (2. Tess. 2:3) perusteella viittaa varsinaisesti ihmiseen, vaan antikristukseen, jota kutsutaan myös *kadotuksen lapseksi* (Novum 4: 301–302). Genetiivin merkitys on samantapainen kuin edellä mainituissa *valkeuden* ja *pimeyden lapsi*-metaforissa.

Kaiken kaikkiaan ihmiseen viittaavista ilmauksista välittyy antiteesi hyvä–paha ihminen. Uskonnollisessa viitekehyksessä – sanojen uskonnolliset merkitykset huomioiden – näi-

den ilmausten ihmiskuva on kaksinapainen. Ihminen on Jumalaan uskova ja häntä totteleva *vanhurskauden perillinen, valkeuden lapsi*, tai pimeyden voimia palveleva *pimeyden lapsi*.

5.5 Uskonelämään viittaavat ilmaukset

Suurin osa tutkimistani ilmauksista liittyy uskontoon ja uskonelämään, mikä on luonnollista, koska aineisto on kerätty Raamatusta. Uskontoon liittyviä sanaliittoja ovat edellä käsittelemäni Jumalaan, Jeesukseen, henkiolentoihin ja useimmat ihmiseen viittaavat ilmaukset. Tässä alaluvussa tarkastelen sellaisia uskontoon ja uskonelämään liittyviä sanaliittoja, jotka eivät tule muissa luvuissa esille. Näissäkin ilmauksissa monitulkintaisuus on merkillepantavaa.

Uuden testamentin käsitteitä ovat *vanhurskauden laki* ja *vapauden laki*. Genetiivi ilmaisee näissä nimisuhdetta; genetiiviattribuutti nimeää lain, ja tämä nimi kertoo lain sisällöstä.

Room. 9:30–31

pakanat, jotka eivät tavoitelleet vanhurskautta, ovat saavuttaneet vanhurskauden, joka tulee uskosta; mutta israel, joka tavoitteli *vanhurskauden lakia*, ei ole sitä lakia saavuttanut (R 1938).

Yllä olevassa raamatunkohdassa konteksti puoltaa myös tulosgenetiivitulkintaa 'laki tekee vanhurskaaksi'; vastaavasti *vapauden laki* voidaan tulkita 'laki tekee vapaaksi, pelastaa'. *Vapaus*-sanaa käytetään tässä Agricolan ajan kirkkokielen merkityksessä 'pelastus' (vrt. Vartiainen 1988: 195–196). *Laki*-sanaa puolestaan ei käytetä näissä ilmauksissa vanhatestamentillisessä merkityksessä, sillä Uuden testamentin kirjoittajat kritisoivat juuri lain, säännöstöjen, kirjaimellista noudattamista. Siten *lain* ja *vapauden* sekä *lain* ja *vanhurskauden* oppositio tekee ilmauksista teräviä, hieman ironisiakin.

Uudessa testamentissa evankeliumia kutsutaan muun muassa *kirkkauden evankeliumiksi*.

2. Kor. 4:3–4

peite on – – niissä uskottomissa, joiden mielet tämän maailman jumala on niin sokaissut, ettei heille loista valkeus, joka lähtee Kristuksen *kirkkauden evankeliumista*, hänen, joka on Jumalan kuva (R 1938).

Tässä kontekstissa genetiivi ilmaisee ensisijaisesti tulosta 'evankeliumi saa aikaan kirkkautta, valaisee'. Koska evankeliumi kertoo Kristuksesta ja hänen kirkkaudestaan, genetiivi voi ilmaista myös sisältöä. Vaikka evankeliumi onkin jumalallista alkuperää, genetiivin tulkitseminen kuvailevaksi 'evankeliumi on kirkas, sädehtivä' lienee kaukaa haettu, vaikka assosiaatioiden tasolla lukija näin voi ilmauksen käsittääkin.

Vääryyden palkka viittaa synnin seuraukseen eli kuolemaan ja kadotukseen.

2. Piet. 2:12–13

Mutta niin kuin järjettömät, luonnostaan pyydystettäviksi ja häviämään syntyneet eläimet, niin joutuvat myös nämä – – häviämään omaan turmelukseensa, saaden *vääryyden palkan* (R 1938).

Genetiivi ilmaisee alkuperää 'vääritys saa aikaan palkan'ts. 'vääritystä teoista koituu seuraus'. Novumin mukaan (4: 611) sanonta voi tarkoittaa myös sitä, että vääritys on oma palkkansa. Tässä tulkinnassa genetiivin funktio on määrittelevä, se täsmentää, mistä palkasta on kysymys. Sama ilmaus esiintyy jaetta myöhemmin konkreettisemmässä merkityksessä – vain asiayhteys paljastaa eri tarkoitteen.

2. Piet. 2:15–16

Bileamin, Beorin pojan, tietä, hänen, joka rakasti *väärityksen palkkaa*, mutta sai rikkomuksestaan ojennuksen (1938).

Kadotusta ei voida rakastaa, joten kyseessä on rangaistuksen sijasta välitön hyöty, palkkio, vääritystä teoista.

Vanhurskauden virka viittaa Paavalin tehtävään. Paavalin tehtävä on toimia vanhurskauden aikaansaamiseksi. Siten tulosgenetiivitulkinna 'virka saa aikaan vanhurskautta' on ensisijainen. Paavali käyttää myös ilmausta *Hengen virka* ja vertaa sitä *kuoleman virkaan* ja *kadotuksen virkaan* (Novum 3: 887). *Hengen virka* voidaan tulkita (Pyhän) Hengen ansiosta saatuun virkaan. Sen mallin mukaisesti *vanhurskauden virka* voi olla 'vanhurskauden ansiosta saatu virka', jolloin genetiivi ilmaisee syytä tai alkuperää. *Kuoleman virka* -sanaliitossa genetiivi puolestaan ilmaisee tuloksen, joten symmetrinen malli löytyy myös *vanhurskauden viran* tulosgenetiivitulkinna.

Genetiivin tulkinna on yksiselitteisempää ilmauksissa *muukalaisuuden aika* ja *tietämättömyyden aika*. Ne viittaavat elämään ennen henkilökohtaista uskoa. Genetiivin funktio on määrittelevä; kysymyksessä on 'aika, jolloin x on tietämätön/muukalainen'. *Muukalaisuudella* viitataan kuvaannollisesti siihen, ettei ihminen kuulu ("Jumalan lasten") joukkoon. Niin ikään määrittelevä genetiivi on ilmauksessa *haureuden synty*. *Haureus* tarkoittaa, mistä synnistä on kysymys. *Nuoruuden himot* -ilmauksessa genetiivillä taas ilmaistaan kuuluvuutta; merkitys on 'nuoruuteen kuuluva synty'.

5.6 Ominaisuuksiin viittaavat ja muut ominaisuudennimiloppuiset ilmaukset

Tutkimissani ominaisuudennimialkuisissa genetiiviattribuuttirakenteissa pääsanakin voi olla ominaisuudennimi. Määrällisesti tällaisia abstrakteja ilmauksia on melko paljon, 20 erilaista:

salaisuuden kirkkaus, kirkkauden runsaus, hyvyyden runsaus, kärsivällisyyden runsaus, pitkämielisyyden runsaus, kirkkauden runsaus, totuuden vanhurskaus, kirkkauden vapaus; puhtauden happamattomuus, totuuden happamattomuus, totuuden kuuliaisuus, jumalisuuden salaisuus, laittomuuden salaisuus; pimeyden synkeys, jumaluuden täyteys; rikkauden syvyys, viisauden syvyys, viisauden sävyisyys, rakkauden vilpittömyys, kirkkauden väkevyys.

Suurin osa viittaa luonnollisesti ominaisuuksiin, mutta joskus myös toisenlaisiin entiteetteihin, esimerkiksi *pimeyden synkeys* kadotukseen. Näiden joukkoon mahtuu erityyppisiä genetiivirakenteita. Suurin osa genetiiveistä on kuvailevassa funktiossa. Lisäksi esiintyy subjekti-genetiivejä sekä monitulunkintaisia kuvallisia ilmauksia, joista toisinaan on vaikea määrittellä genetiivin ensisijaista merkitystä. Ilmauksessa *totuuden kuuliaisuus* genetiivi vastaa paikallissijaa 'kuuliaisuus totuudelle'.

a) Kuvailevat genetiivit

Kuvailevissa genetiivi-ilmauksissa korostetaan tyypillisesti attribuuttina olevan ominaisuuden intensiteettiä, voimaa tai määrää. Nämä ilmaisut kuvaavat kontekstissaan yleensä Jumalan ominaisuuksia, esimerkiksi *kirkkauden runsaus* ja *kirkkauden väkevyys*.

Room. 9:23

saattaakseen *kirkkautensa runsauden* ilmi laupeuden astioissa (1938)

Kol. 1:10–11

vaeltaaksenne – – hänen *kirkkautensa väkevyyden* mukaan kaikella voimalla vahvistettuina (1938)

Ilmaisut ovat erityisen painokkaita, sillä sanat *runsaus* tai *väkevyys* eivät juuri muuta kyseisten lauseiden merkitystä, mutta määrän ja voiman kuvaaminen korostaa Jumalan kirkkauden erityistä luonnetta. Samaan tapaan Roomalaiskirjeessä esiintyy luettelot *Jumalan rikkauden ja viisauden ja tiedon syvyys* (Room. 11:33, R 1938) ja *Jumalan hyvyiden ja kärsivällisyyden ja pitkämielisyyden runsaus* (Room. 2:4, R 1938). Näissä esimerkeissä on kyse paratagmoista tyylikeinona.

Sanaparatagmoissa rinnastetaan vastakohtaiset tai synonyymiset sanat; tautologisissa sanaparatagmoissa juuri synonyymiset tai lähes samaa tarkoittavat sanat on kytketty toisiinsa rinnastuskonjunktioilla. Keskeinen paratagmojen lähde on Vanha testamentti. (Rapola 1962b: 173–178.) Edellä tällaisia ovat *viisauden ja tiedon (syvyys)* sekä *kärsivällisyyden ja pitkämielisyyden (runsaus)*. Kalliokoski (1990: 184–193) pitää tautologisen rinnastuksen pragmatiikkaa pohtiessaan kiinnostavimpana selityksenä emfaattista efektiä, tekstin kirjoittajan pyrkimystä ilmauksien erityiseen painokkuuteen. Viesti menee tehokkaammin ja painavammin perille, kun rinnastetaan kaksi merkitykseltään läheistä ilmausta. Uskonnollinen teksti on sisällöltään usein tunteenomaista, joten kirjoittajalla on tarve painokkaaseen ilmaisuun; niinpä ei ole ihme, että tautologisesta toistosta on tullut uskonnollisen kielen konventio. (Kalliokoski 1990: 184–193.)

Tutkimiani ilmauksia siis käytetään tehokkeinona tautologisissa rinnastuksissa, mutta myös yksittäisten ilmausten sisällä esiintyy samantyyppinen ilmiö – vaikkei kyseessä olekaan rinnastus vaan genetiivirakenne. Semanttisesti rakenne on kuitenkin tulkittavissa asioiden rinnastamiseksi, kuten sanaparissa *pimeyden synkeys*.

Juud. 1:12–13

He ovat – – harhailevia tähtiä, joille *pimeyden synkeys* ikuisiksi ajoiksi on varattu (R 1938).

Sama kielikuva esiintyy myös 2. Piet. 2:17 (R 1938). Pimeys on usein myös synkkyyttä, joten ilmauksessa on toistoa, joka painottaa ja korostaa syntisen ihmisen kauhistuttavaa kohtaloa. Kontekstissaan ikuinen *pimeyden synkeys* viittaa kadotukseen, joka on kaikkein synkin ajateltavissa oleva pimeys. Uusimmassa käännöksessä onkin päädytty tähän superlatiivilmaukseen *tähtiä, joille ikuisiksi ajoiksi on varattu synkin pimeys*. Samantapainen toisto on ilmaisussa *väkevyyden voima*. Vaikkei pääsana ole ominaisuudennimi, se merkitykseltään kuvaa ominaisuutta, voimakkuutta eli väkevyyttä, joka näin tulee kahteen kertaan mainituksi. Siten Paavalin kehotus vahvistua *Herrassa ja hänen väkevyytensä voimassa* (Ef. 6:10, R 1938), on päätöksellinen Jumalan voiman ylistys.

b) Subjektigenetiivi

Subjektigenetiivitulkitakaan ei ole välttämättä yksiselitteinen, kuten *kirkkauden vapaus* osoittaa.

Room. 8:21

luomakuntakin on tuleva vapautetuksi turmeluksen orjuudesta Jumalan lasten *kirkkauden vapauteen* (1938).

Kontekstissa tekstuaalinen symmetrisyys puoltaa tässä subjektigenetiiviä 'turmelus orjuuttaa' – 'kirkkaus vapauttaa'. Mahdollista on tulkita genetiivirakenne myös rinnastuksena 'Jumalan lasten kirkkaus ja vapaus', kuten uusimmassa raamatunkäännöksessä (1992) on tehty. Ajateltavissa on myös genetiivin määrittelevä, spesifioiva merkitys: ei ole kyse mistä tahansa vapaudesta, vaan (Jumalan lasten) *kirkkauden vapaudesta*, kristillisen uskon tuomasta vapaudesta. Subjektigenetiiviksi – muiden tulkintojen ohella – voidaan määritellä myös *totuuden vanhurskaus* ja *totuuden happamattomuus* 'totuus tekee vanhurskaaksi', 'totuus tekee happamattomaksi'.

c) Monitulkitaiset ilmaukset

Tilanteessa, jossa monitulkitaisuus ja assosiaatiot ovat sallittuja – jopa toivottuja – genetiivirakenne on taloudellinen ilmaisukeino, esim.

Jaak. 3:13

Kuka on viisas ja ymmärtäväinen teidän joukossanne? Tuokoon hän näkyviin tekonsa hyvällä vaelluksellaan *viisauden sävyisyydessä* (1938 R).

Genetiivi voidaan käsittää rinnastuksen korvaajana 'x vaeltaa viisaana ja sävyisänä' tai pragmaattisesti edellytystä ilmaisevana 'viisaus edellyttää sävyisyyttä'. Kirjaimellinen tulkinta on kuvaileva genetiivi 'sävyisyys on viisautta'. Toisiaan lähellä olevat tulkinnat eivät sulje toisi-

aan pois, joten lause on tarkoituksenmukainen, vaikka sallii monitulkintaisuuden (tai ehkä juuri siksi). Ilmaisun on tiiviyydessään moniulotteinen verrattuna uusimman käännöksen (1992) selittävään ratkaisuun *sävyisästi niin kuin viisas tekee*.

Monitulkintaisia ovat myös kuvailmaisut *puhtauden happamattomuus, totuuden happamattomuus* sekä *jumalisuuden salaisuus ja laittomuuden salaisuus*. (Ks. luku 4.1.3.)

1. Kor. 5:8

Viettäköömme siis juhlaa, ei vanhassa hapatuksessa, vaan *puhtauden ja totuuden happamattomuudessa*. (R 1938)

Happamattomuus-metafora kuvaa puhtautta ja synnittömyyttä (ks. luku 4.1.3). Genetiivin mahdollisia tulkintoja ovat kuvaileva genetiivi ja subjektigenetiivi 'puhtaus/totuus on happamaton', 'puhtaus/totuus tekee happamattomaksi'.

Salaisuus-sanaa käytetään toistuvasti Raamatussa ihmisen ymmärrykseltä kätkeystä Jumalan suunnitelmasta. Toimintasuunnitelmasta lienee kysymys myös *laittomuuden salaisuus* -ilmauksessa.

1. Tim. 3:16

tunnustetusti suuri on *jumalisuuden salaisuus* (R 1938)

2. Tess 2:7

Sillä *laittomuuden salaisuus* on jo vaikuttamassa (R 1938)

Kun *jumalisuus* ja *laittomuus* ymmärretään personoiduksi Jumalaksi ja paholaiseksi, näiden ilmausten genetiivi voidaan tulkita possessiiviseksi 'Jumalalla/paholaisella on salaisuus (toimintasuunnitelma)'. Kuvaileva genetiivi on niin ikään mahdollinen 'salaisuus on jumalinen (jumalallinen)', 'salaisuus on laiton'.

5.7 Tekemiseen viittaavat ilmaukset

Tekemiseen viittaavien ilmaisujen pääsanat ovat deverbaalisubstantiiveja. Sen sijaan vain osa sellaisista ilmauksista, joiden pääsana on verbikantainen johdos, viittaa tekemiseen; esimerkiksi *vääryyden viettelys* viittaa houkutuksiin ja valheisiin (2. Tess. 2:10, R 1938) ja *kirkkauden toivo* (Room. 5:2 ja Kol 1:27) pelastukseen. Näin ollen sanaliitot, joiden pääsana on deverbaalisubstantiivi, muodostavat hyvin heterogeenisen joukon. Varsinaisesti tekemiseen viittaa aineistossa tavallisimmin *-minen*-päätteinen sanaliitto, toiset deverbaalijohdokseen päättyvät ilmaukset yleensä erilaisiin entiteetteihin tai käsitteisiin. Tämä onkin odotettavissa sen mukaan, mitä on sanottu deverbaalinominien leksikaalistumisesta (ks. luku 4.1). Tekemiseen liittyviä genetiivi-ilmauksia on käsitelty jo osittain luvuissa 4.1.2 ja 4.1.3. Tässä luvussa esittelen esimerkkien avulla erilaiset genetiivin funktiot, joita tekemiseen viittavilla genetiivirakenteilla voi aineistossa olla.

Useimmat tekemiseen viittaavista ilmauksista hahmottuvat objektigenetiiveiksi. Tällaisia ovat *kirkkauden tunteminen, totuuden tunteminen, kuuliaisuuden aikaansaaminen, omaisuuden lunastaminen, omaisuuden ryöstö ja alttiuden osoitus*, esim. 'x ryöstää omaisuuden', 'x osoittaa alttiutta'. Tällaisia tapauksia olen maininnut jo luvussa 4.1.2 ja 4.1.3. Vaikka joskus subjekti- ja objektigenetiivi voivat olla vaihtoehtoisia (ISK 2004: 570), aineiston tekemiseen viittaavissa ilmauksissa erottelun vaikeutta ei ollut. Merkittävin syy on aineiston rajaus: genetiiviattribuuttina olevat ominaisuudennimet eivät luontevasti asetu subjektiksi. Joissain tapauksissa voitaisiin ajatella ominaisuudennimen hahmottuvan eräänlaiseksi persoonaksi, jolloin subjektigenetiivitulkinta on todennäköisempi, kuten ilmauksessa *pimeyden teko*. Tekemiseen viittaavat ilmaukset ovat siten ihmiskeskeisiä, että tekstiympäristössään ne kertovat pääasiassa ihmisen tekemisistä. Esim.

Tiit. 1:1

Paavali – – apostoli Jumalan valittujen uskoa ja sen *totuuden tuntemista* varten, joka on jumalisuuden mukainen (R 1938)

Paavali on apostoli siis siksi, että ihmiset oppisivat tuntemaan totuuden.

Tekemiseen viittaavia subjektigenetiivi-ilmauksia ovat *kirkkauden ilmestyminen, ulkokultaisuuden vaikutus* ja *rakkauden lohdutus*, joiden merkitys on 'kirkkaus ilmestyy', 'ulkokultaisuus vaikuttaa', 'rakkaus lohduttaa'. Näiden sanasto on sen kaltainen, ettei genetiivin tulkinta tuota vaikeuksia.

Monitulkintaisia genetiivejä on myös tässä ryhmässä. Ensisijaisesti kuvailevaksi genetiiviksi hahmottuu ilmaus *vanhurskauden teko* 'vanhurskas teko', mutta tulosta ilmaiseva genetiivikin on mahdollinen 'teko saa aikaan vanhurskautta'.

Room. 4:18

yhden ihmisen *vanhurskauden teko* koituu kaikille ihmisille elämän vanhurskauttamiseksi – – sillä – – yhden kuuliaisuuden kautta monet tulevat vanhurskaiksi (R 1938).

Monitulkintainen genetiivi on myös samantyyppisessä *pimeyden teko* -sanaliitossa, jota olen käsitellyt jo luvussa 4.1.3.

6 ILMAUSTEN KUVALLISUUS

Raamatun kieli on huomattavan kuvallista. Jo edellisissä luvuissa on usein mainittu ilmausten metaforisuudesta tai kuvaannollisesta merkityksestä. Tässä luvussa esittelen erikseen erityyppisiä ilmauksia kielikuvien näkökulmasta. Erilaisten kuvien, vertauksien, metaforien ja metonymian avulla pyritään sanoman sisällön välittämiseen; kielikuvien avulla asiasisällön ymmärtäminen voi helpottua, ja lisäksi kuvallinen kieli on assosiatiivista ja sitä kautta usein tunteita herättävää. Abstraktien käsitteiden – joita uskonnolliset seikat useinkin ovat – sisältö avautuu kuulijalle helpommin, kun niitä kuvataan konkreettistarkoitteisilla sanoilla. Itse asiassa se voi olla ainoa keino ylipäättään kielentää abstrakteja asiantiloja (Lakoff & Johnson 1980: 56–60). Affektiivisuus taas on toivottavaa, koska uskonnollinen kieli on vaikuttamaan pyrkivää, persuatiivista viestintää.

Kuvallisen kielenkäytön keskiössä on metafora. Metafora on kuvailmaus, jonka pohjana on vertaus. Joskus metaforaa käytetään laajassa merkityksessä kielikuvasta yleensä. (NS s.v. *metafora*.) Keskeistä metaforalle on se, että jokin asia ymmärretään toisen avulla: X on tietysti suhteessa ikään kuin Y (Koski 1992: 13). Metafora kytkee näin yhteen kaksi käsitteistyksen alaa ja siten paljastaa asioiden välillä ennen havaitsemattomia vastaavuuksia. Sitä voi pitää yhtenä analogian muotona. Metonymia ja metafora muistuttavat monin tavoin toisiaan, mutta metonymia perustuu kuvattavan ja kuvan tunnettuun rinnakkaisuuteen ja samankaltaisuuteen. Metonymiassa kuvattava ja kuva kuuluvat samaan käsitteistyksen alaan. (Onikki 34–39.) Metonymia keskittää huomion metaforaa enemmän vain tiettyihin kuvattavan piirteisiin. Yksi metonymian muoto on synekdokee, kielikuva, jossa osa tarkoittaa kokonaisuutta, esimerkiksi *ruumis* koko ihmistä. Personifikaatiossa taas inhimillisiä piirteitä tai toimintoja annetaan ei-humaanille asialle tai esineelle. (Lakoff & Johnson 1980: 35–37.) Ominaisuudennimet ovat alttiita personifikaatiolle. Esimerkiksi sellaisia ominaisuudennimiä kuin *rakkaus* ja *totuus* voidaan käyttää toimijoina niin yleiskielen fraaseissa kuin uskonnollisessa kielessäkin. (Kela 1999: 40.) Uskonnollinen käsitejärjestelmä on luonteeltaan metaforinen. Linkkinä fyysiseen arkikokemukseen ovat symboliset metonymiat kuten kyyhkynen Pyhän Hengen symbolina. Tällaiset metonymiat ovat tärkeitä uskonnollisten metaforien ymmärtämisessä. (Lakoff & Johnson 1980: 40.)

Tutkimuskohteena olevissa genetiivi-ilmauksissa on eri tavoin kuvallisia ilmauksia. Ilmausten merkitysten läpinäkyvyys vaihtelee kontekstin tuntemista vaativasta *laupeuden astiasta* helpommin pääteltävään *vanhurskauden perilliseen*. Kielen kuvallisuutta voidaankin

ajatella jatkumona, jossa on eri ulottuvuuksia sen mukaan, millainen kuvallisuuden tyyppi on kyseessä, miten kuvallisuus muodostuu ja kuinka läpinäkyvä sen merkitys on. Genetiiviattribuutti-ilmausten kuvallisuus voi muodostua siten, että joko pääsana tai attribuutti on metaforisesti käytetty sana, molemmat ovat kuvallisia tai sitten ilmaus kokonaisuutena on metafora.

a) Pääsana kuvallisesti käytetty sana

Tämän aineiston ilmauksissa kuvallisuus syntyy yleisimmin pääsanana metaforisesta käytöstä. Tyypillisesti pääsanana tarkoite on alun perin konkreettinen, usein arkielämään liittyvä asia. Tällainen ilmaus on esimerkiksi *vanhurskauden hedelmä*. Metaforille onkin tyypillistä, että abstrakteja käsitteitä kuvataan konkreettistarkoitteisilla sanoilla – päinvastaisia tapauksia ei liene (Koski 1992: 15–16).

Hedelmä-sanaa käytetään metaforana yleisessä kielenkäytössäkin tarkoittamassa ’tulosta, seurausta, tuotetta’ (PS s.v. *hedelmä*), vrt. sananlasku *hedelmistään puu tunnetaan*. Heprean kielessä *hedelmä*-sanaa käytetään myös niin ihmisten kuin eläinten jälkeläisistä (IRT s.v. *hedelmä*). Yleensä *hedelmä* on nimenomaan myönteinen tulos, kuten ei-kuvallisessa käytössäkin *hedelmä*, sato, on positiivinen asia. *Vanhurskauden hedelmä* tarkoittaa ensinnäkin vanhurskauden tuottamia hyviä asioita; genetiiviattribuutti ilmoittaa siten alkuperää. Jaakobin kirjeessä *vanhurskauden hedelmä* viittaa rauhaan.

Jaak. 3:18

Vanhurskauden hedelmä kylvetään rauhassa rauhan tekijöille (R 1938).

Vrt. Jes. 32:17: *Silloin vanhurskauden hedelmä on rauha*. Heprealaiskirjeessä (12:11) puhutaankin *vanhurskauden rauhanhedelmästä*, joka annetaan ihmisille kurituksen kautta. *Vanhurskauden hedelmä* voi olla myös mielen puhtaus ja hyväkäytös, esim.

Fil. 1:10–11

olisitte [filippiläiset] puhtaat ettekä kenellekään loukkaukseksi, täynnä *vanhurskauden hedelmää*, jonka Jeesus Kristus saa aikaan, Jumalan kunniaksi ja ylistykseksi (R 1938).

Toisaalta vanhurskaus voi itse olla *hedelmä*, sillä Efesolaiskirjeessä *vanhurskaus* mainitaan *valkeuden hedelmäksi*:

Ef. 5:9

kaikkinainen hyvyys ja *vanhurskaus* ja totuus on *valkeuden hedelmä* (R 1938).

Valkeuden hedelmä -ilmaisussa myös sana *valkeus* on käytetty kuvallisesti, ja se viittaa ihmisen elämään Jumalan yhteydessä. *Hedelmä*-metaforat liittyvät Raamatussa usein muihinkin kielikuviin, jotka perustuvat viljelysanastoon. Esimerkiksi Paavali vertaa uskoa ja armoa maanviljelyyn.

2. Kor. 9:10

Ja hän, joka antaa siemenen kylväjälle ja leivän ruuaksi, on antava teillekin ja enentävä *kylvönne* ja *kasvattava* teidän *vanhurskautenne hedelmät* (R 1938).

Kasvisanastoa on käytetty hyväksi myös metaforassa *katkeruuden juuri*.

Hepr. 12:15

Ja pitääkää huoli siitä, ettei kukaan jää osattomaksi Jumalan armosta, »ettei mikään *katkeruuden juuri* pääse kasvamaan ja tekemään häiriötä», ja monet sen kautta tule saastutetuiksi (R 1938)

Kirjeen kirjoittaja kehottaa tasapuolisuuteen, jottei kenenkään katkeruus heräisi ja kenties leviäisi muidenkin joukkoon. Katkeruus on kuin rikkaruohon juuren palanen, josta versoo alaa valtaava haitta. Kielikuvan tausta löytyy jo Vanhasta testamentista. Yhteisöön leviävästä ”rikkaruohosta” puhutaan Mooseksen kirjassa.

5. Moos. 29:18

älkөөn teidän keskuudessanne olko *juurta*, josta kasvaa koiruohoa ja marunaa (R 1938)

Asioiden konkreettistaminen näkyy myös *ase*-metaforissa. *Ase*, *sota-ase* ja *varukset* ovat konkreettisia, fyysisempiä, kuin esimerkkinä oleminen tai puolustautuminen. Sotimiseen liittyvät metaforat ovat tavallisia yleiskielessäkin, ja Raamatussa niitä on runsaasti. *Vanhurskauden ase* viittaa ihmiseen, joka puolustaa Jumalaa ja jumalallisia arvoja, *vääryyden ase* taas ihmiseen, joka toimii päinvastaisten asioiden puolesta. Paavali kehottaa pukeutumaan *valkeuden varuksiin* (’sotilaan varusteisiin’) eli vaeltamaan säädyllisesti ja siten edistämään Jumalan asiaa. Vanhurskaus itsekkin on sota-ase Jumalan palvelijan kädessä (*vanhurskauden sota-ase*, 2. Kor. 6:7, R 1938). Kokonainen kuvasto muodostuu uskovan ihmisen kuvaamisesta sotilaina; niihin sisältyy myös tutkimuskohteena olevat *haarniska*-ilmaukset. Ihmisen tulee olla valpas kuin sotilas; usko, toivo ja rakkaus ovat hänen turvanaan ja suojanaan, ikään kuin kypäränä ja haarniskana, jotka suojaavat pään ja sydämen (vrt. Novum 4: 269).

1. Tess. 5:8

olkoon *pukunamme uskon* ja *rakkauden haarniska* ja kypärinämme *pelastuksen toivo* (R 1938)

Ef. 6:13–17

Ottakaa päällenne Jumalan koko sota-asu – – Seisokaa siis kupeet totuuteen vyötettyinä, ja olkoon pukunanne *vanhurskauden haarniska*, ja kenkinä jaloissanne alttius rauhan evankeliumille. Kaikessa ottakaa uskon kilpi – – ja ottakaa vastaan pelastuksen kypäri ja Hengen miekka, joka on Jumalan sana. (R 1938)

Rakennusalan sanastoa on käytetty seurakuntaan, ”Jumalan huoneeseen”, viittaavissa metaforissa *totuuden pylväs* ja *totuuden perustus* (1. Tim. 3:15, R 1938). *Totuus* tarkoittaa tässä jumalallista totuutta, kristittyjen arvopohjaa – ei mitä tahansa faktatietoa. Ilmaisuu korostaa seurakunnan tehtävää. Seurakunta, siis ihmisyhteisö, toimii maailmassa kristinuskon toteuttamisen perustana ja myös kannattelevana tukipylväänä. Näissäkin konkreettistarkoitteisilla sanoilla havainnollistetaan abstraktia tehtävää, joka vaivoin muuten olisi tiiviisti sanottavissa.

Poettisia metaforia ovat sellaiset kuin *viisauden aarre* ja *rakkauden haarniska*. Niissä varsinainen aihe (viisaus, rakkaus) ilmaistaan ei-metaforisella genetiiviattribuutilla ja pääsana

on metafora. Ne ovat viestinnällisesti periaatteessa redundantteja, joskin metafora ohjaa näkökulmaa puheenaiheena olevaan asiaan. (Ks. Koski 1992: 20.) Samankaltaisia ovat myös *riettauden lätäkkö* ja *vanhurskauden hedelmä* – silloin kun *vanhurskauden hedelmä* tulkitaan ’vanhurskaus on hedelmä’.

b) Ominaisuudennimiattribuutti kuvallisesti käytetty sana

Kuvallisuus voi syntyä myös genetiiviattribuuttina olevan ominaisuudennimen kuvallisesta käytöstä. Uudessa testamentissa puhutaan kuvaannollisesti *orjuudesta*, jolla kuvataan synnin alaisuudessa elämistä ja kuolemanpelkoa. Paavali asettaa vastakkain *orjuuden* ja *lapseuden* sanaliitoissa *orjuuden henki* ja *lapseuden henki* (Room. 8:15). Tällöin *lapseudella* tarkoitetaan nimenomaan ’Jumalan lapsena olemista’, joka niin ikään on kuvallista kieltä. Silloisessa kulttuurissa oli orjia, joten kuvailmaus tulee arkielämästä, ja ilmaus on aikalaisilleen ollut huomattavasti konkreettisempi kuin nykylukijoille. Nykyään *orjuus* tulkitaan ensisijaisesti metaforiseksi ilmaukseksi.

Metaforaa *uneliaisuuden henki* käytetään Paavalin kirjeissä kuvailemaan ihmisten kurjaa hengellistä tilaa aikana, jolloin ihmiset olivat hylänneet Jumalan. Paavali on lainannut metaforan Vanhasta testamentista; Jesajan kirjassa (29:10) hengellisestä sokeudesta käytetään ilmausta *raskaan unen henki* (Novum 3: 625).

Room. 11:8

»Jumala on antanut heille *uneliaisuuden hengen*, silmät, etteivät he näkisi, ja korvat, etteivät he kuulisi – – » (R 1938).

Roomalaiskirjeen kreikankielisessä alkutekstissä puhutaan *hengen turtuneisuudesta* (Novum 3). Suomenkielissä käännöksissä on erilaisia käännösratkaisuja, mainittakoon vuoden 1992 käännöksen *raskas horros* ja 1913 VII yleisen Kirkolliskokouksen käyttöön ottaman käännöksen *unteluuden henki* (Novum 3: 624).

Ominaisuudennimi voidaan tulkita kuvalliseksi personifikaation kautta, kuten usein on tullut jo esille. Esimerkiksi jos *pimeyden teko* -ilmaus tulkitaan subjektigenetiiviksi, *pimeys* viitanee paholaiseen.

c) Sekä attribuutti että pääsana kuvallisia, ilmauksen kokonaisuus kuvallinen

Toisinaan genetiivirakenteen pääsana ja attribuutti ovat molemmat kuvallisesti käytettyjä sanoja. Esimerkiksi ilmauksessa *orjuuden ies* on attribuuttina kuvallisesti käytetty *orjuus* (ks. kohta a) ja pääsanana *ies*, jolla tässä tarkoitetaan ’taakkaa, räsitystä’. *Ies* on vetohärkien valjastuksen osa tai sitä vastaava kantolaite (PS s.v. *ies*), mutta elinolojen muutoksen vuoksi sana kohdataan nykyisin tavallisimmin sen kuvallisessa käyttöyhteydessä. Raamatussa se on taval-

linen vertauskuva, jolla viitataan työn raskauteen tai edelleen astetta metaforisemmin elämänasenteeseen tai ihmisen osaan yleensä (IRT s.v. *ies*). Sanaliitot, joiden molemmat osat ovat metaforisesti käytettyjä sanoja, ovat lähellä kokonaisuutena yhden kielikuvan muodostavia ilmauksia – erottelu ei semanttisen analyysin kannalta ole edes mielekäs. Muun muassa *orjuuden* ja *ikeen* tarkoitteet kuuluvat osittain samaan kognitiiviseen kenttään (*orjat kantavat ikeitä*), joten ne liittyvät semanttisesti yhteen. Lisäksi sanat yhdessä viittaavat yhteen asiaan, syntiin. Siten *orjuuden ikeen* voi katsoa olevan myös yksi kokonaisuus.

Suhteellisen usein aineistossa toistuvat *Isä-* ja *lapsi-*metaforat. Kielikuvan takana on ajatus siitä, että Jumalan ja ihmisen suhde on kuin isä–lapsi-suhde. Keskinäisen suhteen kuvaamisen lisäksi *Isä* voi merkitä myös alkuperää, kun taas *lapseen* liittyy ennemminkin ajatus "tuloksesta". Siten samantyyppisten ilmausten *valkeuksien Isä* ja *valkeuden lapsi* tulkintamahdollisuudet eivät ole yhteneväiset, vaan ainoastaan sivuavat toisiaan. *Isä-*metaforat ovat lähinnä kuvailevia: *laupeuden Isä* 'ihmisiä kohtaan laupias Jumala', *valkeuksien Isä* 'valkeuksissa asuva Jumala'. *Lapsi-*metaforat ovat sen sijaan ennemminkin luokittavia. *Valkeuden lapsi* kuuluu "Jumalan lapsiin", joiden joukkoon ei kuulu *pimeyden lapsi*, vrt. *tämän maailman lapsi*, Luuk. 16:8. Tässäkään monimerkityksiset ilmaukset eivät järjesty tiukkarajaisiin kategorioihin. *Valkeuden lapsi – pimeyden lapsi* vastakkainasettelu jatkuu:

2. Tess. 5:5–6

te kaikki olette *valkeuden lapsia* ja päivän lapsia; me emme ole yön emmekä *pimeyden lapsia*. Älkäämme siis nukkuko niinkuin muut, vaan valvokaamme ja olkaamme raittiit (R 1938)

Valkeuden lapseuteen kuuluu siten valppaus ja siveellisyys – ei salaiset paheet, "pimeät puolet". Vastakkainasettelu tekee ilmauksesta myös kuvailevan. *Lapsi-*metaforista selvimmin kuvaileva on sanaliitto *tottelemattomuuden lapsi*, 'ihminen, joka ei ole kuuliainen Jumalalle'. Sekä *Isä-* ja *lapsi-*sanojen kuvallinen merkitys ja genetiivin merkitys näissä rakenteissa juontavat juurensa seemiläiseen ilmaisutapaan (Kela 1999: 134–135, Black 1988: 219–220). *Lapsi-*kielikuvaan liittyy myös perimykseen viittaava ilmaus *vanhurskauden perillinen*. Ihminen kuvaannollisesti perii vanhurskauden, kuten lapsi konkreettisesti perii isänsä, sillä Raamatussa ihmisen vanhurskaus käsitetään Jumalan ansioksi.

Kokonaisuutena metaforan muodostaa sanaliitto *vääryyden maailma*, joka viittaa kieleen.

Jaak. 3:6

Myös kieli on tuli, on *vääryyden maailma*; kieli on se meidän jäsenistämme, joka tahraa koko ruumiin (R 1938)

Seuraavissa jakeissa kuvaa selitetään: kieltä ei voi kesyttää, se on levoton ja paha; samasta suusta lähtee kiitos ja kirous. Puhe voi koskettaa mitä tahansa maailman asiaa, tehdä vääryyttä monin tavoin. (vrt. Jaak. 3: 5–10.)

Metaforisia käsitteitä ovat mm. *totuuden tie* ja *vanhurskauden tie*. Kielikuvissa elämä nähdään kulkemisena, ja genetiiviattribuutilla määritellään elämäntapa, jota noudatetaan, *tie*, jota *seurataan*, ts. 'totuus on tie', 'vanhurskaus on tie'. Ilmaukset voi tulkita myös kuvaileviksi. 'vanhurskas tie (elämä)', 'totuutta noudattava elämä'. Vaikka periaatteessa ilmauksissa on kysymys samasta asiasta, Jumalan tahdon mukaisesta elämästä, kielitajussa *totuuden tie* - ilmaus on jumalakeskeisempi kuin *vanhurskauden tie*, joka puolestaan kuvaa ennemminkin ihmisen osaa ja ihmistä itseään – vaikka vanhurskaus on lähtökohtaisesti jumalallinen ominaisuus. Samassa merkityksessä käytetään Raamatussa myös metaforaa *vanhurskauden polku* (Sananl. 12:28).

Synekdokeesta on kysymys kielikuvassa *totuuden sana*, silloin kun sillä tarkoitetaan evankeliumia. Ilosanomien osa, *sana*, kuvaa koko jumalallista ilmoitusta. Synekdokeen tyyppinen ilmaus on myös *kirkkauden ruumis*.

Fil. 3:21

[Kristus muuttaa] alennustilamme ruumiin *kirkkaautensa ruumiin* kaltaiseksi (R 1938)

Vaikka raamatunkohdassa puhutaan ruumiin ylösnousemuksesta, kysymys on kuitenkin koko ihmisen pelastumisesta.

Osa aineiston kuvailmauksista on **affektiivisiä metaforia**. Affektiivisillä metaforilla arvotetaan – myönteisesti tai kielteisesti – jotain referentin ominaisuutta (Koski 1992: 21). Monilla sanoilla itsessään on tietty arvolataus, esimerkiksi tavallisesti positiivisesti värittyneitä ovat sanat *viisaus*, *hyvyys*, *rakkaus* ja *lahja*, kielteisiä (pejoratiivisia) puolestaan *laittomuus*, *turhuus* ja *katkeruus*. Arvolataus siirtyy luonnollisesti myös kuvaannolliseen käyttöön. Esimerkiksi *pimeys* on Raamatussa kielteinen sana ja kuvaannollisesti tarkoittaa pahuutta tai salaamista, kuten edellä on tullut ilmi (esim. *pimeyden teko*). Kuvallisista genetiivi-ilmauksista pejoratiivisia ovat esimerkiksi aiemmin mainitut *katkeruuden juuri* ja *orjuuden ies*. Katkeruus on rikkaruohon kaltainen maanvaiva. *Orjuus* kuvaa synnin aiheuttamaa henkistä ahdistusta ja vallanalaisuutta ja *ies* vielä vakuuttaa taakan rasituksesta. *Riettauden lätäkkö* on niin ikään pejoratiivinen ilmaus; riettaus turmelee läpikotaisin kuin kurainen lätäkkö. Sen sijaan myönteisesti arvottavia metaforia ovat mm. edellä mainittu *viisauden aarre*, Jumalan *Isä*-nimitykset ja aineiston *hedelmä*-metaforat.

Toisinaan sanan kuvallinen käyttö ja uskonnollinen erikoismerkitys kietoutuvat yhteen, kuten sanojen *kirkkaus* tai *pimeys* yhteydessä. Niillä on uskonnollisessa kontekstissa erityismerkitys; kun esimerkiksi puhutaan *kirkkauden tuntemisesta*, tarkoitetaan 'Jumalan tuntemista'. Tällöin *kirkkautta* käytetään uskonnollisessa erikoismerkityksessä. Ominaisuudennimi on tällöin personoitu, mikä on yksi kielen kuvallisuuden muoto. Luokittelun sijaan kannattaa ennemminkin kiinnittää huomio siihen, että erityismerkityksen takana on usein kielikuva.

Vaikka kuvallisuus on keskeinen ominaisuus tutkimissani genetiivi-ilmauksissa, yli puolessa ilmauksista tulkitaan kirjaimellisesti. Joskus sanaliitto saattaa vaikuttaa hyvinkin metaforiselta, mutta konteksti johdattaa lukijan kirjaimelliseen tulkintaan. Esimerkiksi *rakkauden lahja* kuulostaa poeettiselta metaforalta, mutta tekstiympäristössään (2. Kor. 8:19, R 1938) tarkoittaa rakkaudesta annettua konkreettista rahalahjoitusta.

7 SUOMALAISTEN RAAMATUNKÄÄNNÖSTEN VERTAILUA

7.1 Vertailun lähtökohdat

Tässä pääluvussa vertailen suomalaisia raamatunkäännöksiä niiden genetiivirakenteiden osalta, joiden genetiiviattribuuttina on ominaisuudennimi. Vertailun lähtökohtana ovat vuoden 1938 käännöksessä olevat rakenteet (ks. luku 1.1).

Uusimmassa raamatunkäännöksessä on pyritty selkeään ja ymmärrettävään ilmaisuun. Alkuperäistekstien tyyli on pyritty säilyttämään, esimerkiksi Uuden testamentin kirjeitä käännettäessä on otettu huomioon niiden kirjallinen ilmaisutapa. Silti ymmärrettävyyden vuoksi Paavalin pitkiä ja monipolvisia virkkeitä on oiottu. (Huhtala 2000: 236.) Tekstiä on pyritty keventämään myös vähentämällä substantiivien määrää mm. korvaamalla nominaalituksia kuten teonnimiä, tekijännimiä ja ominaisuudennimiä toisilla vastineilla. Näin rakenteiden lausemaisuus on uusimmassa käännöksessä huomattavasti lisääntynyt. (Suihkonen 1998: 82–83.)

Dynaamisen käännösperiaatteen mukaan kääntäjän tulee välttää moniselitteisiä ilmauksia. Kääntäjän tehtävä on valita todennäköisin merkitys ja kääntää se selvästi. Alkuperäistekstien kirjoittaja on nimittäin luultavasti tarkoittanut vain tiettyä asiaa, vaikka lukijalla on useita tulkintamahdollisuuksia. Tällaisia ovat useat genetiivirakenteet; on esimerkiksi epätodennäköistä, että Paavali on tarkoittanut monet genetiivit yhtä aikaa objekti- ja subjektigenetiiveiksi. Kääntäjä ei voi turvautua hämärään formaaliseen käännösvastineeseen. Lukija tulkitsee sanonnan kuitenkin kielitajunsa mukaisesti, joka ei välttämättä vastaa alkutekstin merkitystä. (Räisänen 1969: 350.)

Kelan (1999: 135) mukaan 1992 raamatunkäännökselle on ominaista demetaforisoiva tendenssi. Edelliseen käännökseen verrattuna kielen kuvallisuus on vähentynyt tiivistämisen, nykykielistämisen ja kielikuvien selittämisen vuoksi. (Kela 1999: 135–138.) Edellä mainittujen seikkojen lisäksi sanaston muutokset (ks. esim. Mielikäinen 1998b) antavat aiheen olettaa, että tutkittavana olevissa ilmauksissa on tapahtunut muutoksia vuoden 1992 käännöksessä edelliseen verrattuna.

7.2 Ominaisuudennimialkuiset genetiiviattribuuttirakenteet vuoden 1992 käännöksessä

Vuoden 1938 raamatunkäännöksessä ominaisuudennimialkuisia genetiiviattribuuttirakenteita esiintyi 153 kertaa. Vuoden 1992 käännöksessä esiintymiä oli 92. Suhteellisen suuri osa (2/5)

aikaisemman käännöksen genetiivi-ilmauksista on siten uudessa käännöksessä korvattu rakenteella, joka ei kuulu tähän tutkimukseen (aineiston rajauksesta ks. luku 1.1). Joskus muutos on voinut tapahtua siten, että genetiiviattribuuttina oleva ominaisuudennimi on vaihdettu toiseen nomiiniin, jolloin uusi käännösvastine on rajautunut pois tutkimuksesta, vaikka kyseessä onkin abstrakti genetiiviattribuuttirakenne. Yleisimmin kuitenkin koko genetiivirakenne on muutettu toiseksi. Muuttuneita vuoden 1938 käännöksen ominaisuudennimialkuisia genetiiviattribuuttirakenteita voi vastata 1992 käännöksessä mm.

- yksisanainen ilmaus
- adjektiiviattribuuttirakenne
- nominilauseke, jossa genetiivirakenne on korvattu paikallissijalla
- sivulause
- päälause.

Tässä alaluvussa esittelen esimerkkejä siitä, miten tutkimani ilmaisut on käännetty vuoden 1992 raamatunkäännöksessä.

7.2.1 Ennallaan säilytetyt ilmaukset

1938 käännöksen ominaisuudennimialkuinen genetiiviattribuuttirakenne on säilytetty uudessa käännöksessä ennallaan 41 kertaa. Samoina säilytetyt ilmaukset ovat useimmiten kuvallisesti tulkittavia, esimerkiksi: *orjuuden henki*, *orjuuden ies*, *rakkauten haarniska*, *totuuden pylvä*s, *vanhurskauden tie*, *viisauden aarre*, *vääryyden ase* ja *vääryyden maailma*. Lisäksi useimpien genetiiviattribuutin ja pääsanana suhde (ts. genetiivin merkitys) on monitulkintainen, kuten sanaliitoissa *kirkkauden seppel*e, *pahuuden verho*, *pyhyiden henki*, *rakkauten Jumala*, *vanhurskauden lahja* ja *viisauden henki*. Joukkoon mahtuu joitakin yksiselitteisiä genetiivi-ilmauksiakin mm. *tietämättömyyden aika*, *kirkkauden ilmestyminen* ja *kirkkauden väkevyys*. Näiden ilmauksien tausta on jo kreikankielisessä alkutekstissä; yllä lueteltuja sanaliittoja vastaa alkutekstissäkin vastaavanlainen genetiivirakenne (Novum 3–4).

7.2.2 Muuttuneet ilmaukset

a) Genetiiviattribuuttina tai pääsanana oleva sana vaihdettu, genetiivirakenne säilytetty
Sanaston muutokset heijastuvat luonnollisesti myös tutkimuksen kohteena oleviin sanaliittoihin. Tämä näkyy selvästi ilmauksissa, joissa muutos on tapahtunut joko attribuuttina olevassa ominaisuudennimessä tai pääsanassa. Huomattava muutos on tapahtunut ominaisuudennimis-

sä. Osa vanhoista ominaisuudennimistä on vanhentunut tai merkitys muuttunut, joten ne on korvattu nykykielisillä vastineilla, esim.

R1938	R 1992
<i>raittiuden henki</i>	> <i>terveen harkinnan henki</i>
<i>autuuden aikaansaaja</i>	> <i>pelastuksen tuoja</i>
<i>valkeuden lapsi</i>	> <i>valon lapsi</i>
<i>valkeuden varukset</i>	> <i>valon aseet</i>
<i>valkeuksien Isä</i>	> <i>taivaan tähtien Isä</i>
<i>vanhurskauden palvelija</i>	> <i>Jumalan asian palvelija</i>

Raittius-sanaa ei nykykielessä enää käytetä kuvaamassa hengen ja mielen puhtautta, joten se on korvattu sanaliitolla *terve harkinta*. Vanhassa raamattukielessä on käytetty muun muassa *autuus*-sanaa viittaamassa *pelastukseen* (ks. luku 3.1). Vuoden 1992 raamatunsuomennoksessa *autuus* on korvattu nykykielessä tähän merkitykseen vakiintuneella sanalla *pelastus*.

Valkeus-sanaa ei nykyään käytetä merkityksessä 'valo', joten uusimmassa käännöksessä sitä ei tutkimissani ilmauksissa enää esiinny. Se on korvattu useimmiten juuri kreikkalaisen alkutekstin mukaisella *valo*-sanalla. Abstrakti *valkeus* on siten korvattu konkreettisemmalla *valolla*, mutta sitä on käytetty kuitenkin kuvaannollisesti viittaamassa Jumalan läheisyyteen. *Valkeus*-sanana muuttuminen *valoksi* vaikuttaa hiukan *valkeuden/valon lapsi* -metaforan tulkintaan. *Valkeus* tunnistetaan helposti Jumalaan liittyväksi ominaisuudennimeksi, joten merkitystä lähdetään hakemaan Jumalasta käsin. Sen sijaan *valon lapsi* -kuvassa tulkinta aloitetaan helposti tutummasta *lapsi*-kuvasta; metafora on siten muuttunut lukijan näkökulmasta lapsi-keskeisemmäksi. *Valkeuden lapsi* on nykyisessä kielenkäytössä selvästi uskonnolliseen kieleen kuuluva ilmaus; *valon lapsi* voisi kuulua yhtä hyvin maalliseenkin runokieleen. Rohkeasti entisestä poikkeaa *valkeuksien Isä*, joka on käännetty esteettisellä kuvalla *taivaan tähtien Isä*. Kreikankielisen alkutekstin ilmaus on *valon Isä*.

Vanhurskaus on korvattu muissa kuin opillisissa yhteyksissä usein muilla sanoilla (Nikolainen 1989: 15–16). Aineiston ilmauksissa *vanhurskaus* on – *kirkkauden* ohella – yleisin pääsana. Tutkimuksen ilmauksissa *vanhurskaus* on muutettu uusimmassa käännöksessä kokonaan toiseksi sanaksi vain neljänneksessä esiintymistä. Se on korvattu esimerkiksi sanoilla

- *hyvyys*: *vanhurskauden hedelmä* > *hyvyyden sato*
- *hyvä*: *vanhurskauden hedelmä* > *hyvä hedelmä*
- *Jumalan tahto*: *vanhurskauden palvelija* > *palvelemaan Jumalan tahtoa*
- *Jumalan asia*: *vanhurskauden palvelija* > *Jumalan asian palvelija*.

Esimerkeissä ominaisuudennimen vaihdoksen lisäksi joissakin on tapahtunut myös muita muutoksia. Useimmiten aineiston ilmauksissa *vanhurskaus*-sana kuitenkin on säilytetty, vaikka genetiivirakenne muuten olisi muutettu.

Kielen sanaston uudistuminen näkyy pääsanoissakin; ilmauksessa *rakkauden suunanto* pääsana on korvattu uudissanalla, jolloin uusi ilmaus on *rakkauden suudelma*, ja *kirkkauden kerubista* on tullut nykyihmiselle tutumpi *kirkkauden enkeli*. Uusi ilmaus on joskus merkitykseltään entistä tarkempi. *Nuoruuden himo* on vaihtunut *nuoruuden kiihkoon*. Se sopii paremmin asiayhteyteen, sillä *himo* assosioituu voimakkaisiin haluihin, kun taas *kiihko* tarkoittaa laajemmin palavaa tunnetta ja kiihtymystä (PS s.v. *himo*, *kiihko*). *Saarnaamisella* on nykykielessä hieman vanhentunut sävy, vrt. *saarnata* 'puhua moittivaan, julistavaan sävyyn' (PS). Neutraalisti sitä voidaan käyttää lähinnä vain pappien saarnaamisesta jumalanpalveluksessa; muussa käytössä sillä on kielteinen sävy. Verbi *saarnata* on korvattu vuoden 1992 käännökssä usein sanalla *julistaa* (Mielikäinen 2001: 412). *Vanhurskauden saarnaajan* tilalle vaihdettu *vanhurskauden julistaja* antaa kohteestaan (Nooasta) erilaisen kuvan.

Pääsanassa tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet erityisesti metaforiin. *Katkeruuden juuri* on vaihtunut *katkeruuden versoon*. Alkutekstissä puhutaan *katkeruuden juuren ylös kasvamisesta* (Novum 4: Hepr. 12:15), johon suomen kielessä liittyy paremmin *verso* kuin *juuri*. Näkökulma muuttuu samalla. *Katkeruuden juuri* -metaforassa tarkastellaan katkeruutta alkuperän näkökulmasta (vrt. fraasi *jutun juuri*), kun taas *verso* viittaa enemmänkin leviämiseen. Kreikan mukainen on sen sijaan uusimman käännökseen *riettauden virta*, kr. 'irstauden virta' (Novum 4: 1. Piet. 4:4). Aikaisemmassa käännökssä se on *riettauden lätäkkö*. *Virta*-metafora on dynamisempi – virta vie ihmisen mennessään, toisin kuin paikallaan seisova lätäkkö, vaikka molemmissa ihminen itsensä likaakin. Kuvailmausta tarkentamalla on lisätty ilmaisuvoimaa seuraavassa jakeessa, jossa *sota-asetta* yksityiskohtaisemmat *miekka ja kilpi* terävöittävät metaforaa:

2. Kor. 6:7

R 1938 vanhurskauden *sota-aseet* oikeassa kädessä ja vasemmassa;

R 1992 Aseinamme ovat vanhurskauden *miekka ja kilpi*.

kr. 'kautta vanhurskauden aseiden oikeanpuolisten ja vasempien' (Novum 3)

Hedelmä-metaforissa pääsana *hedelmä* on joko säilytetty tai vaihdettu toiseen niin ikään viljelykseen liittyvään kuvailmaisuun. *Hedelmä*-sana on vaihtunut seuraavissa jakeissa:

2. Kor. 9:10

R 1938 Ja hän, joka antaa siemenen kylväjälle ja leivän ruuaksi, on antava teillekin ja enentävä kylvönne ja kasvattava tiedän vanhurskautenne *hedelmät*

R 1992 Hän, joka antaa kylväjälle siemenen ja suo ravinnoksi leivän, antaa teillekin siemenen ja moninkertaistaa sen, ja hän sallii teidän *hyvyytenne sadon* karttua.

kr. 'Ja varustava siementä kylväjälle ja leipää ruuaksi ja lisää kylvöä teille ja kasvattaa teidän vanhurskauden hedelmät' (Novum 3)

Jaak. 3:18

R 1938 Vanhurskauden *hedelmä* kylvetään rauhassa rauhan tekijöille.

R 1992 Vanhurskauden *siemen* kylvetään rauhan tekoina, ja se tuottaa *hedelmän* niille, jotka rauhaa rakentavat.

kr. 'Ja vanhurskauden *hedelmä* rauhassa kylvetään rauhaa tekeville' (Novum 4)

Uudessa käännöksessä nämä metaforien sarjat ovat loogisempia. *Siemeneen, kylvöön ja leipään* liittyy mieluummin *sato* kuin *hedelmä*, ja *hedelmän* sijaan kylvetään ennemminkin *siemen*, joka tuottaa aikanaan *hedelmän*. Loogisten kuvien sarja helpottaa lukijaa seuraamaan kirjoittajan ajatuksen kulkua. *Hedelmä*-sana on säilytetty seuraavassa esimerkissä, mutta muuten metaforissa on tapahtunut muutoksia:

Ef. 5:9

R 1938 – sillä kaikkinaisen hyvyys ja vanhurskaus ja totuus on *valkeuden hedelmä* –

R 1992 Valo kasvattaa *hyvyyden, oikeuden ja totuuden hedelmiä*.

kr. 'sillä valon hengen hedelmä kaikessa hyvyudessa ja vanhurskaudessa ja totuudessa' (Novum 4)

Vuoden 1938 käännöksen ilmauksen genetiivi on selitetty päälauseella: *valkeuden hedelmä* > *valo kasvattaa hedelmiä*, mutta samalla uusiksi *hedelmä*-sanana genetiiviattribuuteiksi on vaihdettu sanat *hyvyys oikeus, totuus*, jotka ovat peräisin vuoden 1938 käännösvastineesta lauseen subjektin asemasta. Esimerkissä genetiivin merkityskin on muuttunut ensisijaisesti alkuperää ilmoittavasta genetiivistä kielitajun mukaan definitiiviseksi ('hyvyys, oikeus ja totuus ovat hedelmiä'). Periaatteessa tässäkin alkuperägenetiivi on mahdollinen, mutta tällöin jää lukijan arvattavaksi, mitä *hyvyyden, oikeuden ja totuuden* hedelmien tarkoitteet oikein ovat.

Vaikka yleensä kuvallisuus on ilmauksissa säilytetty, joskus sanaston muutokset häivyttävät kuvallisuuden. Esimerkiksi kadotukseen viittaavan *pimeyden kuilun* sijaan uudessa käännöksessä puhutaan *manalan pimennöistä*. Uuden käännösvastineen *pimennot* voi toki käsittää kuvallisesti, mutta *manala* on joka tapauksessa kirjaimellinen ilmaus, joka tarkoittaa samaa kuin edellisen käännöksen metafora *pimeyden kuilu*.

b) Genetiivirakenne korvattu toisella rakenteella

Tavallisin ilmauksissa tapahtunut muutos on genetiivirakenteen korvaaminen muulla rakenteella. Jo edellä käsitellyissä esimerkeissä on tullut ilmi, että usein sanaston muutoksiinkin liittyy samanaikaisesti lauserakenteen muutoksia.

1) Genetiivirakenteen tilalla yksisanainen ilmaus

Melko tavallista on, että genetiiviattribuutti-ilmaus korvataan yhdellä sanalla. Useimmiten genetiivirakenteen pääsana on jätetty pois.

haureuden synti > *haureus*

totuuden muoto > *totuus*

pitkämielisyyden runsaus > *pitkämielisyys*

hyvyyden runsaus > *hyvyys*.

Joskus genetiivirakenne on korvattu pelkällä ominaisuudennimiattribuutin kanta-adjektiivilla:

kuuliaisuuden palvelija > kuuliainen
tottelemattomuuden lapsi > tottelematon.

Vuoden 1938 käännöksen tavanilmaus *sävyisyyden hengessä* on uudessa käännöksessä *lempeästi* ja toisessa raamatunkohdassa sanaliitolla *lempein mielin*. Attribuutti on jätetty pois vain kahdessa tapauksessa:

kirkkauden henkiolennot > henkivallat
omaisuuden lunastaminen > lunastus.

Samalla pääsanojakin on hiukan muutettu. Jälkimmäisessä esimerkissä läpinäkyvä deverbaali substantiivi *lunastaminen* on vaihtunut leksikaalistuneeseen *lunastukseen*.

2) Genetiivirakenteen tilalla adjektiiviattribuutti-ilmaus tai predikatiivi-ilmaus

Adjektiiviattribuuttilauseke on uudessa käännöksessä usein genetiivirakenteen tilalla. Tällöin alkutekstin genetiivi on tulkittu kuvailevaksi. Toisinaan adjektiivi on genetiivi-ilmauksessa olevan ominaisuudennimen kanta-adjektiivi, yleensä jokin muu merkitykseltään sopiva adjektiivi.

vanhurskauden teko > vanhurskas teko
väkevyyden voima > väkevä voima,
turhuuden sana > tyhjänpäiväiset puheet
vanhurskauden sana > syvällinen opetus
totuuden vanhurskaus > totuuden mukainen pyhä elämä.
jumalisuuden salaisuus > uskomme pyhä salaisuus

Adjektiivi on voitu muodostaa myös pääsanan perusteella:

kirkkauden runsaus > sanomaton kirkkaus
kirkkauden runsaus > loppumaton kirkkaus.
pimeyden synkeys > synkin pimeys.

Viimeisessä esimerkissä ilmaisun tehostamiseksi on käytetty superlatiivimuotoa.

Toisinaan koko lausetta on toisinaan muutettu siten, että uusi adjektiivi onkin predikatiivin asemassa, esim. *rikkouden syvyys > rikkaus on ääretön*.

Room. 11:33

R 1938 Oi sitä Jumalan *rikkouden* ja *viisauden* ja tiedon syvyyttä!

R 1992 Kuinka *ääretön onkaan* Jumalan *riikkaus*, kuinka *syvä* hänen *viisautensa* ja tietonsa!

kr. 'Oi syvyyttä Jumalan rikkauden ja viisauden ja tiedon' (Novum 3)

Tämäntyyppisiä ilmauksia, joissa pääsana on ominaisuudennimi, ei uusimmassa käännöksessä juuri esiinny. Siten kieli on konkreettistunut ja havainnollistunut, sillä kaksi ominaisuudennimeä samassa genetiivirakenteessa tekee kielestä hyvin abstraktia ja koukeroista.

Genetiivi-ilmaus on voitu korvata nominilausekkeella, jossa partisiippi on adjektiiviattribuutin funktiossa. Monimerkityksisyys on näissäkin tapauksissa vaihtunut selkeään tulkintaan.

laupeuden Isä > armahtava Isä
kirkkauden evankeliumi > kirkkautta julistava evankeliumi
kirkkauden säteily > sädehtivä kirkkaus
kirkkauden ruumis > kirkastunut ruumis
vääryyden palkka > petoksesta tarjottu palkka.

Metaforissa *laupeuden isä* ja *vääryyden palkka* monitulkintainen genetiivi on purettu, mutta metafora säilytetty. Siten itse kuva nousee selkeämpänä tekstistä esiin, koska tulkinnan voi keskittää metaforaan eikä genetiiviin. Samalla kuvailmauksesta karisee raamatullinen sävy ja se lähestyy tyyliltään nykyistä yleiskieltä.

3) Genetiivirakenteen tilalla sivulause

Genetiivirakenne on voitu korvata myös lauseella. Lausemaisuus on siten odotuksenmukaisesti lisääntynyt uudessa käännöksessä (vrt. Suihkonen 1998). Genetiivi on muutettu sivulauseeksi joitakin kertoja. Uudet ilmaukset ovat selittäviä, suorastaan osoittelevia, verrattuna aikaisempiin, usein hankalasti tulkittaviin ilmauksiin.

Jaak. 3:13

R 1938 Tuokoon hän näkyviin tekonsa hyvällä vaelluksellaan *viisauden sävyisyydessä*.

R 1992 Esittäköön hän osoitukseksi hyvästä vaelluksesta tekonsa, *sävyisästi, niin kuin viisas tekee*.

kr. 'Osoittakoon hyvästä vaelluksesta hänen teot viisauden sävyisyydessä' (Novum 4)

Room. 15:5

R 1938 Mutta *kärsivällisyyden* ja lohdutuksen *Jumala* suokoon teille

R 1992 *Jumala, jolta kestävyys* ja rohkaisu *tulevat*, antakoon teidän

kr. 'Ja kärsivällisyyden ja lohdutuksen Jumala antakoon teille' (Novum 3)

Room. 8:15

R 1938 te olette saaneet *lapseuden hengen*

R 1992 Olette saaneet *Hengen, joka antaa meille lapsen oikeuden*

kr. 'saitte lapseuden Hengen' (Novum 3)

Room. 4:11

R 1938 hän sai ympärileikkauksen merkin sen *uskonvanhurskauden sinetiksi*

R 1992 Hän sai ympärileikkauksen merkin sen *vakuudeksi, että hänet oli hyväksytty vanhurskaaksi*

kr. 'ja merkiksi sai ympärileikkauksen, uskon vanhurskauden sinetiksi' (Novum 3)

4) Genetiivirakenteen tilalla päälause

Päälauseeksi on muutettu lähinnä sellaisia genetiivi-ilmauksia, joissa pääsana on deverbaliisubstantiivi. Vuoden 1992 käännöksessä onkin tavallista, että teonnimirakenteita on korvattu päälauseella (Suihkonen 1998: 66).

Yksinkertaisimmillaan subjektigenetiivitapauksessa genetiivimuotoinen sana on vastavassa lauseessa subjekti ja objektigenetiivissä objekti, esim.

2. Tess. 2:10

R 1938 ja kaikilla *vääryyden viettelyksillä* niille, jotka joutuvat kadotukseen

R 1992 Hänen *vääryytensä peittää* ne, jotka joutuvat kadotukseen

kr. 'kaikessa vääryyden viettelyksessä tuhoutuvien joukossa' (Novum 4)

Room. 6:18

R 1938 te synnistä vapautettuina olette tulleet *vanhurskauden palvelijoiksi*

R 1992 Olette päässeet vapaiksi synnin orjuudesta ja *palvelette* nyt vanhurskautta

kr. 'vapautettuina synnistä tulitte orjiksi vanhurskaudelle' (Novum 3)

Aina käännösten suhde ei ole näin yksioikoinen. Tutkimissani ilmauksissa genetiiviattribuutina oleva sana voi olla vastaavassa lauseessa paikallissijainen adverbiaali, kuten seuraavassa:

Room. 16:26

R 1938 joka nyt on – – tietäväksi tehty kaikille kansoille uskon *kuuliaisuuden aikaansaamiseksi*

R 1992 Nyt se on saatettu julki – – jotta ne *johdettaisiin* uskoon ja *kuuliaisuuteen*

kr. 'mukaan ääsen Jumalan käskyn uskon kuuliaisuudeksi' (Novum 3)

Kun genetiivirakenne on muutettu lauseeksi, se on myös tulkittu, joten uuden käännökseen lausevastine ei ole samalla tavoin monitulkintainen kuin yleensä vuoden 1938 käännökseen ilmaus. Esim. *pimeyden lapsi* (ks. luku 5.4).

1. Tess. 5:5

R 1938 me emme ole yön emmekä *pimeyden lapsia*

R 1992 Me emme *kuulu* yölle emmekä *pimeydelle*.

kr. 'emme ole yön emmekä pimeyden' (Novum 4)

Kuvallisen ilmauksen genetiivi on siten selitetty, mutta metaforisuus säilyy sanaston (*yö* ja *pimeys*) ansiosta. Joskus kuitenkin metaforisuus häviää, kun genetiivi puretaan.

Kol. 3:14

R 1938 pukeutukaa rakkauteen, mikä on *täydellisyyden side*

R 1992 se [rakkaus] tekee kaiken täydelliseksi

kr. 'rakkauteen, joka on täydellisyyden side' (Novum 4)

5) Muita rakenteita

Lähes yksittäistapauksia ovat muutokset, joissa genetiivirakenteen tilalla on infinitiivirakenne, lauseenvastike, rinnastus tai nominilauseke, jossa genetiivi on korvattu paikallissijalla.

Hepr. 10:26

R 1938 jos me tahallamme teemme syntiä, päästyämme *totuuden tuntoon*

R 1938 Jos me näet teemme syntiä ehdoin tahdoin, senkin jälkeen, kun olemme oppineet *tuntemaan totuuden*

kr. '– – jälkeen tietämyksen saamisen totuudesta' (Novum 4)

2. Kor 8:19

R 1938 viemään tätä *rakkauden lahjaa*, joka on meidän toimitettavanamme itse Herran kunniaksi ja oman *alittiutemme osoitukseksi*

R 1992 viemään tätä rakkaudenlahjaa, josta olemme huolehtineet Jumalan kunniaksi ja osoittaaksemme omaa alittiuttamme.

kr. 'meidän matkatoveriksi kanssa tämän suosiosoituksen – –' (Novum 3)

Room. 8:21

R 1938 itse luomakuntakin on tuleva vapautetuksi turmeluksen orjuudesta Jumalan lasten *kirkkauden vapauteen*

R 1992 myöskin se pääsee kerran pois katoavaisuuden orjuudesta, Jumalan lasten *vapauteen ja kirkkauteen*.

kr. 'myös itse luomakunta vapautetaan katoavuuden orjuudesta Jumalan lasten kirkkauden vapauteen'

Hepr. 12:11

R 1938 jälkeenpäin se antaa *vanhurskauden rauhanhedelmän*

R 1992 se lopulta antaa näin valmennetuille *hedelmänsä: rauhan ja vanhurskauden.*

kr. 'myöhemmin hedelmän rauhaosan sen kautta harjoitetuille antaa vanhurskauden' (Novum 4)

Ensimmäisessä esimerkissä genetiivirakenne on korvattu kolmannen infinitiivin illatiivilla. Suihkonen (1998: 73) mainitsee, että vuoden 1992 raamatunkäännöksessä tämä muoto on kaiken kaikkiaan yleinen. Tutkimiani genetiivirakenteita niillä on kuitenkin korvattu harvoin (kolmesti). Toisessa esimerkissä uusimman käännöksen käännösvastineena on finaalinen lauseenvastike. Samassa jakeessa on käytetty myös yhdyssanaa genetiivi-ilmauksen sijaan. Kaksi viimeistä esimerkkiä ovat erilaisia rinnastustapauksia. Paikallissijan käytöstä genetiivin tilalla ovat esimerkkejä *kärsivällisyyden esikuva > esikuva kärsivällisyydessä ja totuuden kuuliaisuus > totuudelle kuuliaisina.*

7.2.3 Uudet ilmaukset

Suuntaus vuoden 1992 käännöksessä on ollut tutkimuskohteena olevien genetiivirakenteiden väheneminen. Kuitenkin uusimmassa käännöksessä on myös uusia ko. sanaliittoja, joita ei vastaa genetiivirakenne vuoden 1938 käännöksessä samassa raamatunkohdassa. Kaiken kaikkiaan tällaisia uusia ilmauksia on 18.

R 1992	R 1938
<i>siveettömyyden harjoittaja</i>	< <i>huorintekijä</i>
<i>ylpeyden aihe</i>	< <i>kerskaus</i>
<i>rikkauden lähde</i>	< <i>voitto</i>
<i>kirkkauden omistaminen</i>	< <i>omistamaan kirkkauden</i>
<i>vääryyden ihminen</i>	< <i>laiton</i>
<i>vääryyden ihminen</i>	< <i>tuo, joka</i>
<i>vihollisuuden muuri</i>	< <i>erottava väliseinä, nimittäin vihollisuus</i>
<i>avaruuden henkivallat</i>	< <i>taivaalliset hallitukset</i>
<i>avaruuden voimat</i>	< <i>taivaalliset vallat</i>
<i>totuuden tie</i>	< <i>(vaeltaa) suoraan evankeliumin totuuden mukaan</i>
<i>itsekkyyden pelto</i>	< <i>liha</i>
<i>nöyryyden harjoitus</i>	< <i>nöyryys</i>
<i>viisauden oppi</i>	< <i>järkeisoppi</i>
<i>tottelemattomuuden vanki</i>	< <i>sulkenut kaikki tottelemattomuuteen</i>
<i>rakkauden vaatimus</i>	< <i>rakkauden mukaan</i>
<i>kirkkauden herra</i>	< <i>meidän kirkastettu Herra</i>
<i>kirkkauden ääni</i>	< <i>ylhäisimmältä kirkkaudelta tuli tämä ääni</i>
<i>pimeyden häivä</i>	< <i>ei mitään pimeyttä.</i>

Useat uudet aineistoon kuuluvat genetiivi-ilmaukset ovat tulleet vuoden 1992 käännökseen sanaston muutosten myötä. Tässäkin on vaikuttanut sanaston nykyaikaistaminen. *Huorintekijästä* on tullut *siveettömyyden harjoittaja*, *kerskauksesta ylpeyden aihe* ja *järkeisopista vii-*

sauden oppi. Myös aikaisemman käännökseen postpositioilmauksia on muutettu sanastoltaan siten, että niistä on tullut aineistoon kuuluvia ilmauksia, esim.

Room. 14:15

R 1938 et enää vaella *rakkauden mukaan*

R 1992 et enää ole noudattanut *rakkauden vaatimuksia*.

Huomattavaa on, että hyvin monet uusista ilmauksista ovat kuvallisia, kokonaisuutena tulkittavia ilmauksia. Uusia kuvailmauksia ovat mm. *viisauden oppi*, *vääryyden ihminen*, *vihollisuuden muuri*, *itsekkyyden pelto* ja *tottelemattomuuden vanki*. Näistä mikään ei esiinny sellaisenaan lainkaan vuoden 1938 käänöksessä, sen sijaan muista raamatunkohdista on löydetävissä samantapaisia ilmauksia. Esimerkiksi *vääryyden ihminen* muistuttaa vuoden 1938 käänöksessä esiintyvää *laittomuuden ihmistä* ja *viisauden oppi* muistuttaa *viisauden sanaa*. Metafora *itsekkyyden pelto* korvaa suomalaisittain vieraan kuvailmauksen *kylvää lihaan* ja samalla yhtenäistää kontekstissa kuvien sarjan, viljelyyn liittyvän allegorian.

Gal. 6:8

R 1938 Joka lihaansa kylvää, se lihasta turmeluksen niittää; mutta joka Henkeen kylvää, se Hengestä iankaikkisen elämän niittää.

R 1992 Joka kylvää siemenen *itsekkyyden peltoon*, korjaa siitä satona tuhon, mutta se, joka kylvää Hengen peltoon, korjaa siitä satona ikuisen elämän.

kr. 'omaa lihaan kylvävä lihasta niittää turmelusta, mutta kylvävä Henkeen, Hengestä niittää elämän iäisen' (Novum 4)

Uusissa, vuoden 1992 käänöksessä ensimmäistä kertaa esiintyvissä ilmauksissa pääsanan ja genetiiviattribuutin suhde on samantapainen kuin uuden kirkkoraamatun analysoiduissa ilmauksissa; genetiivillä on mm. kuvaileva, määrittelevä tai alkuperää ilmoittava funktio – usein monitulkintainen vähintään assosiaatioiden tasolla. Edellä mainittujen uusien kuvailmausten taustalla ei ole Novumin mukaan kreikkalaisen alkutekstin genetiivi-ilmaus, vaan niillä on korvattu muita rakenteita. Siten voi olettaa, että tutkimuskohteena oleva ilmaisutapa on vakiintunut osaksi uskonnollista kieltä niin, että nykyäänkin muodostetaan uusia sanontoja tämän mallin mukaisesti, kuten uusin raamatunkäännös osoittaa.

Kirkkauden Herra ja *totuuden tie* esiintyvät jo 1938 käänöksessä, mutta uusimmassa käänöksessä niitä on käytetty paitsi samoissa, myös uusissa yhteyksissä.

Jaak. 2:1

R 1938 teidän uskonne meidän kirkastettuun Herraamme, Jeesukseen Kristukseen

R 1992 te, jotka uskotte meidän Herraamme Jeesukseen Kristukseen, *kirkkauden Herraan*

kr. 'omistako uskoa Herran meidän Jeesuksen Kristuksen kirkkauden' (Novum 4, sanajärjestys säilytetty Novumin mukaisena)

Gal. 2:14

R 1938 Mutta kun minä näin, etteivät he vaeltaneet suoraan evankeliumin totuuden mukaan

R 1992 Mutta kun minä näin heidän poikkeavan evankeliumin *totuuden tieltä*

kr. 'vaan kun näin että eivät suoraan kulje suhteessa evankeliumin totuuteen' (Novum 4)

Alkutekstissä tässä kohti ei ole vastaavaa genetiivirakennetta. Koko Raamatussa *totuuden tie* esiintyy uusimmassa käännöksessä kuusi kertaa, edellisessä vain kahdesti, joten ero on selkeä. Tällainen uusi käyttö osoittaa kyseisten ilmausten vakiintuneen uskonnollisen kielen idiomeiksi, jotka ovat levinneet alkuperäisten esiintymien ulkopuolelle muihinkin konteksteihin.

Kirjaimellisesti tulkittavia ja yksiselitteisiä genetiivejä on vähemmän; niistä esimerkkejä ovat *haureuden välttäminen*, *ylpeyden aihe*, *todellisuuden kuva* ja *rakkauden vaatimus*.

7.3 Tutkittavat ilmaukset varhaisissa raamatunsuomennoksissa

Olen vertaillut vuoden 1938 raamatunkäännöstä vuonna 1642 ja 1776 julkaistuihin raamatunkäännöksiin niiltä kohdin, missä vuoden 1938 käännöksessä esiintyy ominaisuudennimialkuisen genetiiviattribuutti-ilmaus. Siten vertailu on tehty uuden kirkkoraamatun ilmausten näkökulmasta. Olen käyttänyt myös Agricolan Uuden testamentin käännöstä sekä interlineaarista käännöstä (Novum).

Vuoden 1938 käännöksessä tutkittavia ilmauksia on kaikkiaan 153. Niistä 70 eli hieman alle puolet esiintyy juuri kyseisissä kohdissa silloin ensimmäistä kertaa suomalaisissa käännöksissä, joten alun perin ne on käännetty toisin. Lähes yhtä monet ilmaukset ($f = 65$) ovat sellaisenaan tai lähes sellaisenaan mukana jo Agricolan Uudessa testamentissa tai ainakin vuonna 1642 julkaistussa koko Raamatussa. Agricolan Uusi testamentti ja vuoden 1642 raamatunkäännös eroavat tutkittavien rakenteiden osalta vähän; eroa on vain muutamissa sanaliitoissa ja ero koskee lähinnä sanastoa (oikeinkirjoitusta ei ole otettu huomioon). Noin kymmenen prosenttia vuoden 1938 käännöksessä esiintyneistä ilmauksista on tullut suomalaiseen Raamattuun 1700-luvun käännöksen mukana.

a) Yhteiset ilmaukset

Alusta asti suomalaisen Raamatun historiassa on ollut mukana monenlaisia genetiivi-ilmauksia: kuvallisia, kirjaimellisesti tulkittavia, monitulkintaisia tai yksiselitteisiä. Erityistä tyyppiä niistä ei erotu. Ensimmäisestä raamatunsuomennoksesta vuoden 1938 käännökseen saakka samoin käännettyjä ilmauksia ovat esim.

<i>laupeuden astia</i>	< kr. 'armahduksen astia'
<i>laupeuden Isä</i>	< kr. 'laupeuden Isä'
<i>orjuuden henki</i>	< kr. 'orjuuden henki'
<i>orjuuden ies</i>	< kr. 'orjuuden ies'
<i>pahuuden hapatus</i>	< kr. 'pahuuden hapate'
<i>rikkauden syvyys</i>	< kr. 'rikkauden syvyys'

<i>täydellisyyden side</i>	< kr. 'täydellisyyden side'
<i>vanhurskauden hedelmä</i>	< kr. 'vanhurskauden hedelmä'
<i>vanhurskauden laki</i>	< kr. 'vanhurskauden laki'
<i>vanhurskauden saarnaaja</i>	< kr. 'vanhurskauden saarnaaja'
<i>vanhurskauden tie</i>	< kr. 'vanhurskauden tie'
<i>viisauden henki</i>	< kr. 'viisauden henki'
<i>vääryyden palkka</i>	< kr. 'vääryyden palkka'.

(Kreikankielinen vastine Novum 3–4)

Ilmaukset noudattavat kreikankielistä alkutekstiä. Esimerkeissä ainoastaan metaforassa *laupeuden astia* on attribuuttina alkutekstissä ominaisuudennimen tilalla toinen abstraktinomini: *armahdus*.

Joidenkin ilmausten vastineissa on vaihtelua eri raamatunkohdissa. Esimerkiksi *totuuden sana*, joka esiintyy vuoden 1938 käännöksessä viidesti, on käännetty samoin kaikissa käännöksissä lukuun ottamatta yhtä jaetta (Kol. 1:5), jossa se on ennen vuoden 1938 raamattun suomennoista käännetty *totisen evankeliumin saarnaksi*. Alkutekstissä näissä kohti on 'totuuden sana' (Novum 3–4). Kontekstin mukaan vaihtelee myös *vanhurskauden palvelija*. Se on säilynyt eri suomennoksissa sellaisenaan yhdessä jakeessa (Room. 6:18), mutta kahdessa muussa kohdassa on käytetty eri aikoina eri käännösvastineita:

Room. 6:18

Agr. 1548, R 1642, R 1776, R 1938 *vanhurskauden palvelija*
kr. 'orja vanhurskaudelle' (Novum 3)

2. Kor. 11:15

Agr. 1548, R 1642, R 1776 *vanhurskauden saarnaaja*
R 1938 *vanhurskauden palvelija*
kr. 'vanhurskauden palvelija' (Novum 3)

Room. 6:19

Agr. 1548, R 1642 *vanhurskauden palvelus*
R 1776 *vanhurskautta palvelemaan*
R 1938 *vanhurskauden palvelija*
kr. 'vanhurskauden orja' (Novum 3)

Monet ilmauksista ovat säilyneet samantyyppisinä, mutta sanastossa on tapahtunut muutoksia. Esimerkiksi seurakuntaan viittaavassa metaforassa *totuuden pylväs ja perustus* on tapahtunut seuraavia muutoksia:

1. Tim. 3:15

Agr. 1548 *totuuden pilari ja perustus*
R1642, R 1776 *totuuden patsas ja perustus*
R 1938 *totuuden pylväs ja perustus*
kr. 'totuuden pylväs ja perustus' (Novum 4)

Patsas on vanhassa kirjasuomessa tarkoittanut myös pilaria ja pylvästä (SSA s.v. *patsas*), joten metaforan merkitys sinänsä ei ole muuttunut.

Kirkkaus-alkuiset genetiivirakenteet ovat uudessa kirkkoraamatussa yleisiä. Aikaisemmissa suomennoksissa kreikan *kirkkaus* (genetiiviattribuuttina) on käännetty lähes aina sanalla *kunnia* tai *kunniallinen*. Esim.

1. Kor. 2:8

Agr. 1548, R1642, R 1776 *kunnian Herra*

R 1938 *kirkkauden Herra*

kr. 'kirkkauden herra' (Novum 3)

1. Piet. 5:4

Agr. 1548, R1642, R 1776 *kunnian kruunu*

R 1938 *kirkkauden sepele*

kr. 'kirkkauden sepele' (Novum 4)

Ennen 1900-luvun käännöksiä on puhuttu *kirkkauden kruunusta* ja samaan tapaan *vanhurskauden kruunusta*. Suomalaisen kielitajussa kruunu tuntuu sepelettä arvokkaammalta palkinnolta, ja *sepeleen* väliintulosta huolimatta *kunnian kruunu* on jäänyt fraasina elämään nykykieleenkin.

b) 1700-luvulla raamatunsuomennokseen tulleet ilmaukset

1700-luvun raamatunsuomennokseen on tullut muutamia uusia genetiivi-ilmauksia, joita aikaisemmissa suomennoksissa vastaa jokin muu rakenne kyseisessä kohti. Olen poiminut ilmaukset vuoden 1776 käännöksestä, mutta on mahdollista, että ne ovat olleet sellaisinaan jo Lizeliuksen ensiksi toimittamassa, vuonna 1758 julkaistussa suomennoksessa. Esim.

Room. 6:13

Agr. 1548, R 1642 *ase vääryyteen*

R 1776, R 1938 *vääryyden ase*

kr. 'vääryyden ase' (Novum 3)

Room. 5:17

R 1642 *lahjan täyttämisen vanhurskaudeksi*

R 1776, R 1938 *vanhurskauden lahja*

kr. 'vanhurskauden lahja' (Novum 3)

Gal. 5:5

R 1642 *sitä vanhurskautta, joka toivottapa on*

R 1776, R 1938 *vanhurskauden toivo*

kr. 'vanhurskauden toivo' (Novum 4)

Fil. 2:1Agr. 1548, R 1642 *lohdutus rakkaudessa*R 1776, R 1938 *rakkauden lohdutus*

kr. 'rakkauden lohdutus' (Novum 4)

1700-luvulla Raamattuun tulleet ilmaukset seuraavat lähes poikkeuksetta kreikkalaista alkutekstiä. Siten tutkittavana olevien rakenteiden perusteella on nähtävissä hienoista muutosta formaalisen kääntämisen suuntaan.

c) Vuoden 1938 käännökseen tulleet alkutekstin mukaiset ilmaukset

Vuoden 1938 käännökseen on tullut melkoisesti uusia ominaisuudennimialkuisia genetiiviattribuutti-ilmauksia. Ne eivät siis esiinny aiemmissa suomalaisissa käännöksissä kyseisissä kohti. Lähes kaikki näistä ilmauksista ovat kreikankielisen alkutekstin mukaisia käännöksiä, joten formaalinen käännösperiaate näkyy selvästi; genetiivirakenne on käännetty genetiivillä ja sanallinen vastaavuus on pyritty mahdollisimman pitkälle säilyttämään.

Ef. 5:6Agr. 1548, R 1642, R 1776 *epäuskoinen lapsi*R 1938 *tottelemattomuuden lapsi*

kr. 'tottelemattomuuden poika' (Novum 4)

Ef. 4:24R 1642 *toimellinen vanhurskaus*R 1776 *totinen vanhurskaus*R 1938 *totuuden vanhurskaus*

kr. 'totuuden vanhurskaus' (Novum 4)

Jaak. 3:6Agr. 1548, R 1642, R 1776 *maailma vääryyttä täynnänsä*R 1938 *vääryyden maailma*

kr. 'vääryyden maailma' (Novum 4)

1. Kor. 2:4R 1642 *juttu ihmisten viisauden jälkeen*R 1776 *sana ihmisten viisauden jälkeen*R 1938 *viisauden sana*

kr. 'viisauden sana' (Novum 3)

1. Kor. 12:8R 1642, R 1776 *puhua viisaudesta*R 1938 *viisauden sana*

kr. 'viisauden sana' (Novum 3)

Kolmessa ensimmäisessä esimerkissä näkyy, kuinka varhaisissa käännöksissä alkutekstin genetiivi on tulkittu ja käännösvastine on valittu tulkinnan mukaiseksi. Esimerkiksi ensimmäisessä esimerkissä genetiivi on tulkittu kuvailevaksi ja käännösvastineessa on käytetty genetiivi-

viattribuutin sijaan adjektiiviattribuuttirakennetta. Vuoden 1938 uudessa kirkkoraamatussa on palattu kreikan genetiiviin, ja samalla suomenkielinen ilmaus on muuttunut monimerkitykseksi. Tämä on tyyppiesimerkki alkuperältään heprealaisesta idiomista, joka on siirtynyt kreikkalaiseen tekstiin (ks. Black 1988: 219).

Ilmauksen abstraktistuminen näkyy seuraavissa esimerkeissä. Siinä tosin genetiiviin on päädytty jo vuoden 1776 käännöksessä, mutta uudessa kirkkoraamatussa attribuutiksi on tullut ominaisuudennimi, ja samalla ilmauksen merkitys on muuttunut monitulkintaiseksi ja vaikeammin tavoitettavaksi.

Room. 1:4

Agr. 1548, R 1642 *Henki, joka pyhittää*

R 1776 *pyhityksen Henki*

R 1938 *pyhyden Henki*

kr. 'pyhyden Henki' (Novum 3)

Tässä Agricolan käännös on eksplisiittisin – itse asiassa dynaamisin. Vielä vuoden 1776 käännöksessä teonnimi (tai teon tuloksen nimi) *pyhitys* viittaa selvemmin tekemiseen (> 'Henki pyhittää') kuin ominaisuudennimi. Vuoden 1938 käännöksessä on päädytty abstraktiin, monimerkityksiseen ilmaukseen.

Näiden esimerkkien valossa näyttää siltä, että Agricola ja muut varhaiset raamatunkääntäjät ovat pyrkineet löytämään suomen kielen mukaisia, ymmärrettäviä käännösratkaisuja. Vuoden 1938 käännöksessä ne on melko usein vaihdettu lähdekielelle ominaisiin rakenteisiin, jolloin tuloksena on monitulkintaisia, jopa merkitykseltään hämäriä ilmauksia.

d) Vuoden 1938 käännökseen tulleet ilmaukset, joita ei vastaa alkutekstissä genetiivirakenne

Vuoden 1938 käännökseen on tullut myös muutama aivan uusi ominaisuudennimialkuinen genetiiviattribuuttirakenne, jota vastaa alkutekstissäkin jokin muu rakenne, esim.

2. Kor. 8:19

R 1642 *hyvä teko*

R 1776 *armo*

R 1938 *rakkauden lahja*

kr. 'tämä suosionosoitus' (Novum 3)

1. Piet. 1:14

Agr. 1548, R 1642, R 1776 *tyhmyys*

R 1938 *tietämättömyyden aika*

kr. 'tietämättömyys' (Novum 4)

2. Piet 2:18

Agr. 1548, R 1642 , R 1776 *sana, joka turha on*
 R 1938 *turhuuden sana*
 kr. 'turhuuden puhuva' (Novum 4)

Juud. 1:8

Agr. 1548, R 1642, R 1776 *majesteetti*
 R 1938 *kirkkauden henkiolento*
 kr. 'kirkkausolento' (Novum 4)

Näiden uusien ilmausten malli on selvästi muissa samantapaisissa sanonnoissa, joilla on tausta alkutekstissä. Esimerkiksi yllä olevissa esimerkeissä *turhuuden sanan* kuvailevaan genetiiviin on voitu ottaa malli sitä muistuttavasta (tosin monitulkintaisemmasta) ilmauksesta *vii-sauden sana*. *Kirkkauden henkiolento* puolestaan on voinut saada mallin *kirkkauden Herra* tai *kirkkauden kerubi* -ilmauksista, joissa genetiivin funktio on samantapainen kuin tässä ilmauksessa lienee tavoiteltu. Rakenne on 1900-luvun alussa tunnistettu raamattukieleen kuuluvaksi, juhlavaksi ja arvokkaaksi, koska se on siirretty vuoden 1938 käännöksessä uusiinkin raamatunkohtiin.

8 OMINAISUUDENNIMIALKUISET GENETIIVIATTRIBUUTTIRAKENTEET USKONNOLLISEN KIELEN ILMAUKSINA

8.1 Uskonnollinen kieli

Tässä pääluvussa pohdin tutkittavien ilmausten luonnetta uskonnollisen kielen kannalta. Mikä näistä ilmauksista tekee uskonnollisen kielen ilmauksia, ja mistä ne ovat peräisin? Uskonnollinen kieli on yksi kielen rekistereistä, alalajeista. Päivikki Suojanen (1975) määrittelee sen järjestelmäksi, jota käytetään pyhäksi koetussa tapahtumassa ja silloin, kun käsitellään pyhäksi koettuja aiheita. Sitä sääntelee uskonnollinen traditio ja sosiaalinen verkosto. Uskonnollinen kieli on kielellinen ja sosiaalinen ilmiö. (Suojanen 1975: 231.) Uskonnollinen kielimuoto voidaan tunnistaa, vaikka tilanne tai puheenaihe ei liittyisikään uskontoon – tosin silloin sillä on usein humoristinen tai ironinen sävy (Lappalainen 2004: 263).

Uskonnollinen kieli perustuu suurelta osin Raamatun kieleen. Uskonnollisen kielen keskeinen tyylipiirre on arkaistisuus ja juhlallisuus, mihin on vaikuttanut osaltaan vuoden 1938 raamatunkäännös. Siinä tietoisesti pyrittiin säilyttämään Juhani Ahon sanoin ”vanhaa, rakasta tuoksua” eli käytännössä hengellistynyttä kieltä (ks. esim. Itkonen-Kaila 1985: 453). Uskonnollisessa kielessä on siten sanoja, merkityksiä ja rakenteita, joita tavanomaisessa arkikielissä ei enää tavata. Sanasto ja erilaiset fraasit ovat keskeisimpiä uskonnollisen kielen tunnusmerkkejä. Kielen uudistumisen myötä jotkin sanat ovat jääneet vain uskonnolliseen käyttöön (esim. *opetuslapsi*) tai sanojen merkitys poikkeaa tavanomaisesta uskonnollisissa yhteyksissä (esim. *totisesti*). Monet arkiset sanat saavat uskonnollisen sävyn kuvallisen käytön kautta (esim. *taivas*) ja uskonnollisissa yhteyksissä käytetyt ilmaukset hengellistyvät aikojen saatossa. Arkaistinen sävy syntyy myös yleiskielestä väistyneistä taivutusmuodoista, esimerkiksi *kätten*, *kuningasten*, *lähtekäämme*. (Mielikäinen 1998a: 14–15; 2000: 238–249.) Raamatunkäännösten kautta uskonnolliseen kieleen on tullut vierasperäisiä lauserakenteita kuten paikoin poikkeuksellinen sanajärjestys. Esimerkiksi määrite on usein lauseen alussa, mikä saa aikaan paatoksellista poljentoa. Kun tämä toistuu usein nimenomaan uskonnollisissa yhteyksissä, itse rakenne saa uskonnollisen leiman. (Mielikäinen 2000: 244–246.)

Uskonnollinen kieli on usein melko abstraktia, koska siinä käytetään paljon abstrakteja termejä (esim. *vanhurskauttaminen*, *autuus*). Niiden merkitys tulkitaan kontekstistaan käsin – ja tulkinta voi vaihdella yhteisöittäin ja yksilöittäinkin. Toisaalta uskonnolliseen kieleen kuuluu myös konkreettisia käsitteitä ja arkisen kielenkäytön sanastoa. (Suojanen 1975: 255.)

8.2 Sanaston vaikutus

Uskonnollisen sanaston perusta on Raamatun kielessä. Lähes kaikki keskeiset uskonnolliset sanat ovat olemassa jo Agricolan teksteissä, muun muassa Uuden testamentin suomennoksessa, ja häneltä ne ovat periytyneet lähes sellaisinaan nykysuomeen. Osa sanastosta on ollut jo valmiiksi olemassa, sillä suomen kieltä on jonkin verran käytetty kirkollisissa toimituksissa luultavasti jo keskiajalta lähtien. Osan sanoista Agricola on poiminut aikansa arkikielestä ja osan hän on muodostanut itse. Erityisen paljon Agricolan sanastoon kuuluu abstraktisanoja, esimerkiksi ihmiseen fyysisenä ja sielullisena oliona sekä maailman kuvaan liittyviä sanoja. Abstraktisanoja hän on luonut itsekin mm. johtamalla konkreettistarkoitteisista sanoista kuten *orja* > *orjaus* ~ *orjuus*. (Rapola 1962a: 37–39, 90–92.)

Uskontoon liittyvä sanasto tekee luonnollisesti ilmauksista hengellisiä. Tutkittavissa ilmauksissa kiinnittyy huomio erityisesti ominaisuudennimiin. Ne ovat usein eettisyyteen liittyviä, mikä on uskonnollisessa diskurssissa tyypillistä. Jumalan ominaisuuksia kuvaavat sanat puolestaan ovat Raamatun kontekstissa yleensäkin keskeisimpiä uskonnollissävyytteisiä ilmaisuja (Mielikäinen 2000: 249). Toisinaan ominaisuudennimillä on uskonnollinen erityismerkitys, kuten *salaisuudella* ja *vapaudella*. Usein ominaisuudennimi on ymmärrettävä kuvallisesti (esim. *orjuus*); erityinen piirre aineiston ominaisuudennimien kuvallisuudessa personifikaatio (esim. ominaisuudennimissä *pimeys*, *kirkkaus*, *totuus*). Ominaisuudennimiin kuuluu tietty juhlavuus, joka johtunee niiden abstraktisuudesta. Ominaisuudennimet kuuluvatkin erityisesti käsitteellisiin teksteihin.

Pääsanoissa suoraan uskontoon viittaavia sanoja ovat uskonnolliset peruskäsitteet, kuten *Jumala*, *synti* ja *evankeliumi*. Lisäksi Jumalan ja ihmisen välistä suhdetta kuvaavat metaforat *palvelija*, *Isä* ja *lapsi* kuuluvat keskeisesti uskonnolliseen sanastoon, varsinkin abstraktisubstantiivin yhteydessä. Kaiken kaikkiaan kuvallisuus nostaa tekstin arjen yläpuolelle. Jos lisäksi ilmaisussa tai kontekstissa on uskontoon assosioituvia sanoja, ilmaus koetaan hengelliseksi. Esimerkiksi *tie*-metafora herättää lukijan huomaamaan, että elämästä puhutaan nyt muuten kuin arkisella tasolla. Tekstiympäristö vaikuttaa siihen, tulkitaanko se lopulta uskonnolliseksi ilmaukseksi. Taipumus siihen on voimakas, koska uskonnollisissa teksteissä *tie*-metafora on yleinen ja sen alkuperäkin lienee Raamatussa. Sellaiset sanat kuin *seppäle*, *lahja* ja *palkka* kuvallisesti käytettynä kyllä antavat viitteitä uskonnollisuudesta, mutta ne vaativat yhteytensä muita hengellisyteen viittaavia sanoja, jotta ne tulkittaisiin uskonnollisen kielen ilmauksina.

8.3 Ilmausten idiomattisuus ja kollokaatioluonne

Kielitieteellisessä kirjallisuudessa **idiomilla** tarkoitetaan jollekin kielelle tai yksilölle ominaista ilmausta (Häkkinen 2000:8). Cruse (1986: 37) asettaa idiomille kaksi ehtoa: ilmaus muodostuu vähintään kahdesta eri sanasta ja se on pienin semanttinen yksikkö eli se tulkitaan kokonaisuutena. Idiomi poikkeaa tavanomaisesta kielenkäytöstä joko muodon, merkityksen tai molempien osalta. Esimerkiksi idiomien *jääda lehdellä soittelemaan* merkitystä ei voi päätellä yksittäisten sanojen perusteella, ja lisäksi sanajärjestys on epätavallinen. (Häkkinen 2000: 8.)

Alunperin yksittäisen ihmisen muodostama ilmaus voi yleistyä ja sen merkitys vakiintua kieliyhteisössä, jolloin se täyttää idiomien tunnusmerkit. Idiomi voi saada alkunsa mm. ainutkertaisista tilanteista, tapahtumista ja henkilöistä. Idiomien alkuperänä voi olla myös metafora. Idiomien osien suhde kirjaimelliseen merkitykseen on mahdollisesti hämärtyneet aikojen kuluessa, kielen ja kulttuurin muuttuessa, sillä on epätodennäköistä, että ihminen yhdistelisi sananmuotoja täysin sattumanvaraisesti. (Häkkinen 2000: 8–12.) Idiomi voi myös siirtyä kielestä toiseen. Esimerkiksi Raamatusta on eri kieliin saatu ilmauksia, jotka vastaavat toisiaan rakenteellisesti ja merkitykseltään. Nämä idiomit ymmärretään eri kieliyhteisöissä, koska Raamattu toimii yhteisenä kulttuurikontekstina. (Häkkinen 2000: 8–9.)

Idiomit siirtyvät usein kielestä toiseen fraseologisina lainoina. Käännettäessä idiomeja kielestä toiseen täytyy kuitenkin ottaa huomioon, etteivät idiomit, kuten kielen sanatkaan, aina vastaa täysin toisiaan. (Ingo 2000:34.)

Kollokaatiolla tarkoitetaan sanan taipumusta esiintyä tietynlaisten toisten sanojen kanssa (esim. Karlsson 2004: 232). Kollokaatioiden taustalla on sanojen tarkoitteiden luonnollinen yhteen kuuluminen. Puheena olevat asiat kuuluvat normaalisti samoihin merkityskenttiin ja semanttisiin verkostoihin, joten sanat muodostavat luonnollisesti kokonaisuuksia merkityksen pohjalta. (Karlsson 2004: 233.) Tällainen assosiativinen määritelmä korostaa sanojen semanttista yhteen kuulumuutta. Kollokaatioita voidaan tutkia myös tilastollisesta tai tekstuaalisesta näkökulmasta, jolloin tarkastellaan sanojen tilastollista esiintyvyyttä yhdessä tai sanojen läheisyyttä tekstissä. Kollokaatioon kuuluvat sanat eivät siis sijaitse tekstissä välttämättä vierekkäin. (Jantunen 2001: 173.)

Kollokaatiot eivät tavallisesti ole idiomien tavoin kiinteitä kokonaisuuksia, vaan niissä voi olla variaatiota käyttöyhteyden mukaan (Partington 1998: 25–26). Kollokaation osien yhteen kuulumuutta lisää se, että jollain sen osalla on kyseissä kontekstissa normaalista poikkeava merkitys. Idiomeista kollokaatiot erottaa se perustava ero, että kollokaation osat ovat semanttisesti läpinäkyviä, kun taas idiomia ei voi tulkita osiensa perusteella vaan kiinteänä ko-

konaisuutena. (Cruse 1986: 40–41.) Kollokaatiot vaihtelevat myös tekstilajin mukaan; jotkin kollokaatiot voivat olla leimallisia vain tietylle genrelle ja toimivat jopa tuntomerkkeinä kyseiselle tekstilajille (Partington 1998: 17; Jantunen 2001: 173). Esimerkiksi uskonnollisen kielen sanaston tutkimukseen liittyy myös kollokaatioiden tutkimus, sillä uskonnolliset sanat esiintyvät tyypillisesti juuri sanaliittojen tai muiden kokonaisuuksien osina. Lappalaisen mukaan uskonnollisen kielen yhtenä tunnusmerkkinä ovat juuri kollokaatiot. Tyypillisiä ovat verbilausekkeet (esim. *joutua kadotukseen, tehdä parannus, langeta syntiin*), pre- ja postpositiolausekkeet (esim. *lähellä Jumalaa, uskon kautta, syntien tähden*) sekä tietyt nominilausekkeet ajanilmauksina (*tänä päivänä, täällä ajassa*). Useat näistä ilmauksista ovat peräisin Raamatusta ja nimenomaan vuoden 1938 käännöksestä. (Lappalainen 2004: 264–273.)

Koska tässä aineistossa yksittäisten ilmausten toistuvuus on vähäistä, idiomaattisuus ilmenee tutkittavissa ilmauksissa ennemminkin rakenteena ja ilmaustyyppinä kuin yksittäisinä ilmauksina. Aineistossa on ilmauksia, jotka ovat vakiintuneita ja kokonaisuutena tulkittavia uskonnollisen kielen fraaseja – siis idiomeja, esimerkiksi *totuuden tie* ja *pyhyiden henki*. Tyypillisesti näiden idiomaattisten sanaliittojen genetiivi on monitulkintainen, jopa epäselvä. Taustalla on genetiivin käyttö vieraiden kielten mallin mukaisesti. Jo viime vuosisadan alussa Tunkelo (1919–1920: 130–132, 157) mainitsi tiettyjen genetiivityyppien olevan lähinnä vanhasta kirjasuomesta peräisin, eikä niille löytynyt vastinetta suomen murteista, kuten ilmauksissa *viisauden henki* ja *lohdutuksen sana* (ks. luku 1.3.2). Vanhaan kirjasuomeen ilmaustyyppi on tullut Raamatusta, ja siellä niiden taustalla on seemiläinen idiomi.

Muissa kielissä esiintyviä seemiläisiä kielen piirteitä kutsutaan semitismeiksi. Yleisimpien Uudessa testamentissa esiintyvien semitismien joukossa on ns. heprealainen genetiivi. Siinä genetiivimuotoinen abstraktinomini korvaa adjektiiviattribuutin. Tällainen on esimerkiksi *kirkkauden ruumis* (Fil. 3:21, R 1938). Seemiläistä alkuperää on myös ilmaisutyyppi, jossa *poika*-sanaan (*huios*) yhdistetään alkuperää ilmaiseva tai määrittelevä genetiivi, kuten ilmauksissa *rauhan lapsi* (Luuk. 10:6, R 1938) ja *valkeuden lapsi* (1. Tess. 5:5, R 1938). (Black 1988: 216–218).

Kuvaileva genetiivi on yleinen aineistossa. Luvussa 5 monen ilmauksen kohdalla kuvaileva genetiivi on mainittu ainakin yhtenä tulkintavaihtoehtona (esim. *vanhurskauden tie, totuuden sana*). Toisen mainitun seemiläisen idiomin vastineita ovat aineistossa muun muassa toistuvat *lapsi*-metaforat kuten *pimeyden lapsi*. Samantyyppinen funktio genetiivillä on muidenkin kuin *poika*- (suomessa yleensä *lapsi*-) sanojen yhteydessä, esimerkiksi ilmauksissa *laittomuuden ihminen, kirkkauden henkiolento, totuuden henki* ja *valkeuksien Isä*. Siten ilmaustyyppin käyttöala on laajentunut. Näyttää siltä, että uskonnolliseen kieleen on vakiintunut

ilmaustyyppi, jossa abstraktinomini on attribuuttina monitulkintaisessa genetiivirakenteessa. Mallina ovat toimineet yllä mainitut seemiläiset idiomit. Ilmaustyyppin vakiintumiseen uskonnolliseen kieleen on vaikuttanut epäilemättä tällaisten ilmausten runsas määrä edellisessä raamatunkäännöksessä (1938). Raamatun ilmaukset puolestaan ovat toimineet mallina uusille samantyyppisille ilmauksille. Virsirunoudessa ne ovat erityisen elinvoimaisia.

Seemiläisen ilmaisutavan matka suomalaisiin raamatunkäännöksiin on kulkenut Uuden testamentin koinee-kreikan kautta Lutherin saksankielisiin käännöksiin ja sieltä Agricolan mukana Suomeen. Raamatunkäännöksiä vertailtaessa (ks. luku 7) voi huomata, että kääntäjät ovat eri aikoina päätyneet tämäntyyppisten genetiivirakenteiden kohdalla erilaisiin käännösvastineisiin. Tyyppiesimerkiksi käy *kirkkauden ruumis*.

Fil. 3:21

Agr. 1548, R 1642, R1776 kirkkaan ruumiin kaltainen

R 1938 *kirkkautensa ruumiin* kaltaiseksi

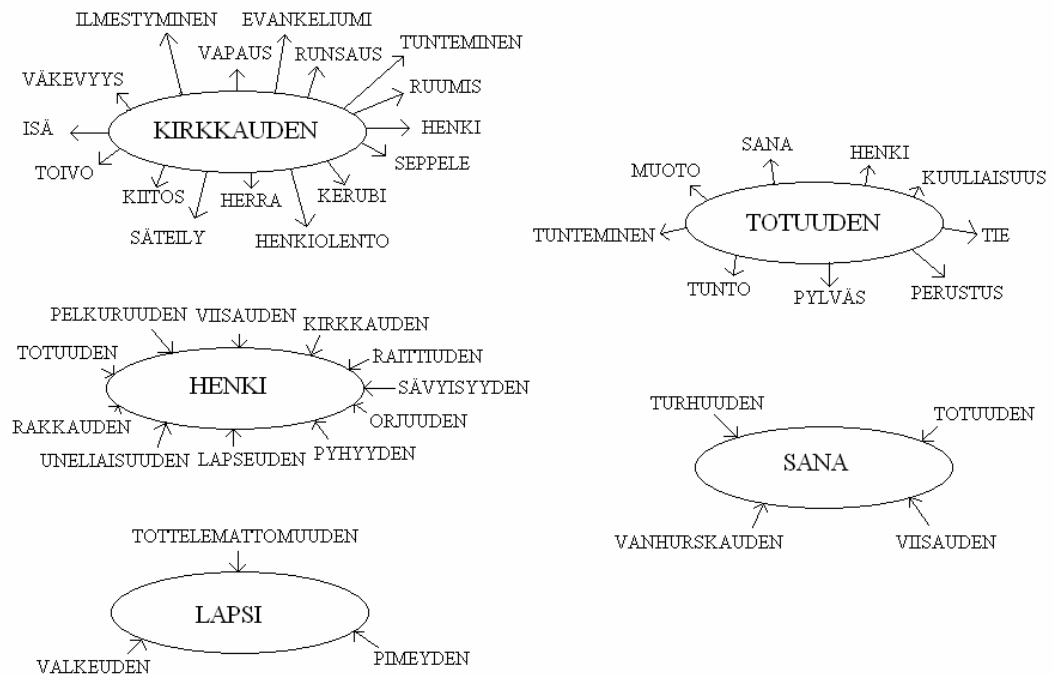
R 1992 kirkastuneen ruumiinsa kaltaiseksi

kr. 'samankaltaiseksi hänen kirkkauden ruumiin' (Novum 4).

Alun perin genetiiviattribuutti on muunnettu vastaavaksi adjektiiviattribuutiksi, joka suomen kielessä vastaa semanttisesti heprealaiselle genetiiville ominaista kuvailevaa merkitystä. Formaalista käännösperiaatetta noudattavassa vuoden 1938 käännöksessä on palattu seemiläiseen ilmaustyyppiin kreikankielisen lähdetekstin välityksellä ja jälleen uusimpaan käännökseen (1992) on vaihdettu suomen kielessä tarkempi ilmaus. Vakiintuneet ja idiomaattistuneet ilmaukset on uusimmassa käännöksessä kuitenkin säilytetty – ja joitakin on jopa tullut lisää (ks. luku 7.2.3).

Myös sanojen toistuvuus aineistossa on sen verran vähäistä, ettei kollokaatioita voi tarkastella tilastollisesta näkökulmasta. Sen sijaan tekstuaalista sanojen yhteenkuuluvuutta on mahdollista tutkia. Tämän näkökulman valottamiseksi tarkastelen vielä millaisia sanoja liittyy joihinkin aineistossa usein esiintyviin sanoihin. Sitä on havainnollistettu kuviossa 2.

Kuvio 2. Sanojen *kirkkaus*, *totuus*, *henki*, *sana* ja *lapsi* kanssa genetiiviattribuuttirakenteessa esiintyvät sanat (R 1938).

Ominaisuudennimi *kirkkaus* on ensisijaisesti Jumalan ominaisuus. Tutkittavissa genetiivirakenteissa *kirkkaus* liittyy mitä erilaisimpiin asioihin, jotka *kirkkaus* yhdistää Jumalaan tai jumaluuteen – tavalla tai toisella, jota ilmennetään genetiivillä. Deverbaalisubstantiivin yhteydessä *kirkkaus* voi olla kohde (*kirkkauden tunteminen*) tai toimija (*kirkkauden säteily*). *Kirkkauden toivo* on kiteytynyt fraasi. Uskonnollisessa kielessä *toivo*-sanankanssa kollokoi yleensäkin tuonpuoleista elämää kuvaava ominaisuudennimi, kuten *autuus*, *iankaikkisuus* – ja kuten tässä *kirkkaus*. Kysymyksessä on siinä määrin merkitykseltään läpinäkyvä ilmaus niin genetiivin kuin kokonaisuuden kannalta, että se ei välttämättä täytä idiomin tunnusmerkkejä (vrt. Cruse 1986: 37). Genetiivirakenteessa persoonan tai siihen verrattavissa olevan entiteetin kanssa *kirkkaus* voi kuvailla, määritellä tai ilmaista paikkaa. Tällaisia ilmauksia ovat esimerkiksi *kirkkauden Isä*, *kirkkauden Herra* ja *kirkkauden henkihenkiolento*.

Kirkkauden herra esiintyy uusimmassa raamatunkäännöksessä kahdesti ja edellisessä käännöksessä vain kerran. Lisääntynyt käyttö viittaa siihen, että se on muuttunut kokonaiseksi käsitteeksi ja idiomiksi. *Kirkkauden kiitos* tuntuu jo alkusointunsa vuoksi fraasilta. Se toistuu Raamatussa kolmesti, mutta esiintymät ovat toistensa läheisyydessä muutaman jakeen sisällä, joten ilmaus liittyy lähinnä kyseiseen puhetilanteeseen, eikä siitä voi päätellä sen toistuvuutta yleensä uskonnollisessa diskurssissa. *Kirkkauden sepele* on metafora, joka ei ole vakiintunut idiomiksi. Tämä kreikanmukainen ilmaus on aiemmin käännetty *kunnian kruunuksi*

– ja siinä muodossa se on idiomaattistunut ja levinnyt uskonnollisen kielenkäytön ulkopuolellekin.

Totuus-sana on mukana sanaliitoissa, joista monet ovat keskeisiä uskonnollisen kielen käsitteitä. Deverbaalit *tunto* ja *tunteminen* liittyvät uskonnollisessa kontekstissa Jumalan tuntemiseen, johon myös kokonaiset sanaliitot *totuuden tunteminen* ja *totuuden tunto* viittaavat. Idiomaattisuudesta vihjaa merkityksen erikoistuminen; kyse ei ole mistä tahansa totuudesta vaan Jumalan totuudesta, ja nykykielessä erityisesti -O-johtimella muodostettu *tunto* ei ole pelkästään tietämistä vaan enemmänkin omakohtainen suhde Jumalaan. *Totuuden tiestä* on tullut uskonnollinen käsite merkityksessä 'uskovan ihmisen elämäntapa tai -kulku'. Raamatussa ilmaisua esiintyy uusimmassa käännöksessä useammin kuin edellisessä, joten käyttö on lisääntynyt. Käytön ja erikoismerkityksensä puolesta *totuuden tie* on idiomi. Samantyyppinen *vanhurskauden tie* ei ole samalla tavoin vakiintunut, kenties hieman hankalasti ymmärrettävän *vanhurskaus*-käsitteen takia.

Pääsanana oleva *henki* muodostaa kahden tyyppisiä ilmauksia: yhdessä ihmisen ominaisuuteen viittaavan sanan kanssa *henki* viittaa ihmisen mielentilaan tai asenteeseen. *Henki* kollokoi myös jumaluuteen viittaavien ominaisuudennimien kanssa, jolloin syntyvät Pyhän Hengen parafrasit *kirkkauden Henki*, *pyhyiden Henki* ja *totuuden Henki*. Näistä *totuuden Henki* (nimenomaan Pyhän Hengen merkityksessä) on kaikkein vakiintunein ja idiomaattisin.

Lapsi-sanana genetiiviattribuuttina oleva ominaisuudennimi kuvaa maailmaa, mihin ihminen (lapsi) kuuluu. Ilmauksissa *valkeuden lapsi* ja *pimeyden lapsi* tämä ensisijaisesti määrittävä merkitys on idiomaattistunut. Sen sijaan *tottelemattomuuden lapsi* ei ole samalla tavoin vakiintunut, ja sen tulkitsee kielitajun perusteella helposti kuvailevaksi 'tottelematon lapsi'. (Ks. luku 5.4.) Tämä ilmaisutyyppi juontaa juurensa luvun alussa esiteltyyn seemiläiseen idiomiin.

Sana yhdessä ominaisuudennimen kanssa muodostaa monitulkintaiset kollokaatiot *totuuden sana*, *vanhurskauden sana*, *viisauden sana* ja *turhuuden sana*. Nämä voidaan tulkita määrittäviksi ilmauksiksi; ilmaukset viittaavat puheeseen tai opetukseen, joka koskee tiettyä todellisuutta, maailmaa tai elämäntapaa, johon attribuuttina oleva ominaisuus olennaisesti kuuluu, esim. '(jumalallista) totuutta koskeva opetus', 'turhuuden maailmaa koskeva opetus'. Myös kuvaileva merkitys on mahdollinen, esim. 'todenmukainen sana', 'viisas sana', 'turha sana'. *Viisauden sana* viittaa lisäksi toisissa raamatunkohdissa älyyn vetoavaan opetukseen ja ihmisen sisäiseen viisauteen. Näissä merkityksissä *sana*-loppuiset ilmaukset eivät ole erityisen vakiintuneita.

Sen sijaan *totuuden sana* on idiomaattistunut uskonnolliseen kieleen merkityksessä 'Jumalan sana, evankeliumi'. *Totuuden sana* esiintyy kahdessa viimeisimmässä raamatunkäännöksessä samoissa jakeissa, joten ilmaus on vakiinnuttanut asemansa. Lisäksi se esiintyy uusimmassa käännöksessä kahdessa uudessa kontekstissa.

Sananl. 8:6

R 1938 Kuulkaa, sillä jalosti minä puhun, ja avaan huuleni puhumaan, mikä oikein on

R 1992 Kuulkaa! Minä puhun *totuuden sanoja*, puhun ilman vilppiä, kun suuni avaan.

Sananl. 12:19

R 1938 Totuuden huulet pysyvät iäti, mutta valheen kieli vain tuokion.

R 1992 *Totuuden sanat* kestävät iäti, valheen sanat vain tuokion.

Näissä jakeissa totuuden sana esiintyy merkityksessä 'todenmukainen sana'. Mahdollisesti ilmauksen vakiintuminen, vaikkakin uusitamentillisessä merkityksessä, on puoltanut tätä käännösvastinetta näissäkin jakeissa toisten kuvailmauksen tilalle.

8.4 Genetiivirakenne virsissä

Virsisä ominaisuudennimialkuisia genetiivi-rakenteita on huomattavan paljon. Suomalaisessa virsikirjassa niitä esiintyy noin 150 kertaa. Hyvin suosittuja ovat esimerkiksi ilmaukset, joissa esiintyy ominaisuudennimet *autuus* ja *rakkaus* sekä pääsana *tie*: *autuuden tie*, *autuuden ovi*, *autuuden juhla*, *autuuden maa*, *rakkauden rintama*, *rakkauden Henki*, *rakkauden sana*, *rakkauden muisto*, *totuuden tie*, *turhuuden tie*, *rakkauden tie*, *pyhyiden tie*... Ilmauksen malli on Raamatussa, mutta rakennetta on käytetty luovasti yhdistämällä sanoja siten, että virsissä esiintyy paljon sellaisia ilmauksia, joita Raamatussa ei sellaisenaan esiinny. Tällaisia ovat mm. *ikuisuuden helma*, *rakkauden kukka*, *itsekkyyden hedelmä*, *syllisyyden kauhu*, *köyhyyden tie*, *turhuuden vanki*, *turhuuden uni* ja *rakkauden rintama*.

Suurin osa virsissä esiintyvistä ominaisuudennimialkuisista genetiiviattribuuttirakenteista on metaforisia. Virsien runsaista metaforista useimmat ovat peräisin Raamatusta. Kela (1999: 138–139) luonnehtii virsiä assosiativisiksi kielikuvastoiksi, joihin on ammennettu kuvia yhtä aikaa eri Raamatun teksteistä. Tutkimuskohteena olevista ilmauksista näkyy, että Raamatusta on virsiin otettu yksittäisten kielikuvien lisäksi tämä rakennetyyppi, jota Raamatussakin on usein käytetty nimenomaan kuvallisissa ilmauksissa. Virsirunoilijoita lienee viehättänyt rakenteen juhlavuus, joka on syntynyt ilmaustyyppin käytöstä Raamatussa ja abstraktiuden aikaansaama henkisyiden vaikutelma.

Virsisä usein näissä sanaliitoissa on käänteinen sanajärjestys (*pantti autuuden, myrky pahuuden*). Tässä saattaa vaikuttaa jo kansanrunoudessa esiintyvä ns. viskurilaki, se, että suomen kielessä pitemmät sanat ikään kuin viskautuvat säkeen loppuun. Se on osa rytmistä kieli-

perintöämme. Virsirunoissa käänteiseen sanajärjestykseen on myös käytännöllinen perustelu: loppusointujen muodostuminen. Tavallisesti genetiivi esiintyy säkeen lopussa, jolloin ominaisuudennimen *-den* tai *-ten*-loppu mahdollistaa lukuisien loppusointujen rakentamisen.

Virret voivat toimia myös ilmauksen vakiinnuttajana. *Totuuden Henki* esiintyy Raamatussa, mutta ei kuitenkaan useammin kuin neljä kertaa (R 1938 ja R 1992). Sen sijaan virren 484 sanojen mukana *totuuden Henki* on painunut sukupolvien ajan suomalaisten mieliin. Virsilaulun kautta ilmaus on tullut tutuksi, ja se tunnistetaan yleisesti uskonnollisen kielen ilmaukseksi.

9 PÄÄTÄNTÖ

Ominaisuudennimiä alkuisia genetiiviattribuuttirakenteita on Uuden testamentin kirjeissä runsaasti, 153 esiintymää. Erilaisia ilmauksia on 130, joten lukujen suhteesta voi jo päätellä, että ilmaisujen variaatio on suuri; samat ilmaisut eivät siis toistu kovin usein. Rakenteessa esiintyvät ominaisuudennimet ovat useasti uskonnollissävyyisiä, ja monilla on uskonnollinen erityismerkitys. Sitä vastoin pääsanana esiintyvät sanat ovat monentyyppisiä: deverbali substantiiveja, prototyyppisiä abstrakteja tai konkreettistarkoitteisia substantiiveja, yleiskieleen kuuluvia tavanomaisia sanoja tai uskonnollisen kielen käsitteitä.

Suuri osa tutkittavista ilmauksista on metaforisia. Kuvallisuus syntyy joko ominaisuudennimen (esim. *orjuus*) tai pääsanana olevan lekseemin (esim. *tie*) metaforisesta käytöstä. Eri aikojen suomalaisissa raamatunkäännöksissä ilmaisun kuvallisuus on usein säilytetty, vaikka sen rakennetta olisi muutettu, kuten esimerkiksi metaforassa *valkeuden hedelmä* (R 1938) > *valo kasvattaa hedelmiä* (R 1992).

Tutkittavissa rakenteissa genetiivi esiintyy monissa merkitystehtävissä kuten suomen kielessä yleensäkin. Useimmat ilmaisut ovat monitulkintaisia. Suomen genetiiviin kuuluu monimerkityksisyys, kuten Minna Jaakola väitöskirjassaan (2004) korostaa. Tekstiympäristössään ilmaisut on tavallisesti mahdollista tulkita tietyllä tavalla, mutta joidenkin sanaliittojen merkitys jää kontekstissaankin hämäräksi. Kuitenkin on oletettavaa, että monitulkintaisuus ei ole ollut Uuden testamentin alkuperäisten kirjoittajien tarkoituksena (Räisänen 1969: 350). Suomalaisissa raamatunkäännöksissä suurin osa tutkittavista genetiivirakenteista perustuu kreikankieliseen alkutekstiin, josta ne on käännetty formaalisesti, alkutekstin muotoa ja sanastoa jäljitellen. Vertailtaessa vuoden 1938 käännöstä varhaisempiin käännöksiin huomataan, että varhaisissa suomennöksissä kääntäjät ovat monin paikoin tulkinneet kreikan genetiivin ja korvanneet sen muulla rakenteella, joka suomen kielessä välittää merkityksen tarkemmin. Uudessa kirkkoraamatussa (1938) on palattu alkutekstin muotoon. Dynaamista käännösperiaatetta noudattavassa uusimmassa käännöksessä huomattava osa genetiiveistä on taas käännetty muilla vastineilla, kuten adjektiiviattribuuttirakenteella, päälauseella tai sivulauseella. Siten vuoden 1938 käännöksessä esiintyy eniten tutkittavia ilmauksia.

Heprean kielen vaikutus näkyy Uuden testamentin kielessä. Tällaisiin semitismeihin lukeutuu ns. heprealainen genetiivi, jossa abstraktinomini genetiiviattribuuttina korvaa adjektiiviattribuutin, toisin sanoen genetiivi toimii kuvailevassa tehtävässä. Toinen tyypillinen semitismi on *poika*-sanan (*huios*) käyttö alkuperää ilmaisevan tai määrittelevän genetiivin yh-

teydessä. (Black 1988: 219.) Aineistossa on useita näiden kaltaisia ilmauksia, kuten *kirkkaiden ruumis* ja *valkeuden lapsi*. Erityisesti tämäntyyppiset genetiivirakenteet ovat hankalasti tulkittavia. Sen selittää vieraskielinen tausta, se, ettei niiden genetiivi vastaa alun perin suomen kielen genetiivin merkitystehtäviä. Ilmaustyyppi on kuitenkin vakiintunut suomalaiseen raamattukieleen, sillä uusimmassakin käännöksessä niitä edelleen esiintyy – ja joissain kohdin on jopa muodostettu tämän mallin mukaisia uusia sanaliittoja, joiden taustalla ei ole vastaavaa kreikankielistä ilmausta. Raamatusta tyyppi on levinnyt muuhun uskonnolliseen kieleen. Virsissä ominaisuudennimialkuisia genetiiviattribuuttirakenteita esiintyy runsaasti.

Ominaisuudennimialkuiset genetiiviattribuutti-ilmaukset ovat tyyliään yleisiä. Siihen vaikuttaa se, että rakennetta on käytetty juuri raamattukielessä. Osaltaan siihen vaikuttaa ominaisuudennimen erityinen käyttö kuvaamassa abstraktia todellisuutta, maailmaa, johon kyseinen ominaisuus kuuluu. Kuulijan ajatukset johdatetaan käsitteellisiin, henkisiin aihepiireihin. Asian nimeäminen genetiivimuotoisella ominaisuudennimellä nostaa kyseisen ominaisuuden erityisen keskeiseksi nimettävälle asialle. Esimerkiksi nimitys *rakkauden Jumala* antaa ymmärtää, että nimenomaan rakkaus on Jumalalle ominaista. *Rakastava Jumala* tai *Jumala, joka rakastaa* eivät samalla tavoin painota rakkautta Jumalan olemuksen piirteenä. Monimerkityksinen genetiivirakenne kiinnittää myös lukijan huomion, koska se vaatii tulkintaa. Sillä tavoin ilmaus lisää tekstin kohosteisuutta.

Monitulkintaisuus – tyylin ja sanaston ohella – herättävät assosiaatioita. Monenmoiset kognitiiviset rakenteet aktivoituvat mielessämme, kun kuulemme esimerkiksi tutkielman nimessä olevat ilmaisut *valkeuden lapsi* ja *totuuden tie*. Kielellinen ilmaisu pelaa kirjaimellisilla merkityksillä ja kielikuvilla, ja lisäksi tekstin kokemuksta rikastuttavat rikkaat assosiaatiot. Assosiaatiot ovat ihmismielen ja kielen ehtymätön voimavara, jonka voima on siinä, että ne herättävät tunteita. *Valkeuden lapsi totuuden tiellä* herättäneee muillekin mielteen lapsuuden laulusta ”Maan korvessa kulkevi lapsosen tie”. Ehkäpä juuri assosiaatiot saavat aikaan ”vanhan, rakkaan tuoksun”, jonka Juhani Aho sanoi kuuluvan vanhaan raamattukieleen.

Tämän tutkimuksen tulokset, jotka koskevat ominaisuudennimialkuisia genetiiviattribuuttirakenteita näyttävät olevan yleistettävissä muihin samantyyppisiin abstrakteihin genetiivi-ilmauksiin kuten *uskon kilpi* ja *lohdutuksen Jumala*.

Jatkossa mahdollinen tutkimuksen aihe voisi olla Raamatun ilmaisujen tarkasteleminen ihmisen kielitajun kautta. Erityisen kiinnostavaa olisi tutkia, kuinka tavalliset kielenkäyttäjät kokevat raamattukielen, esimerkiksi juuri seemiläistä alkuperää olevat ilmaisut. Aineistona voisi olla muitakin semitismejä kuin tässä aineistossa esiin tulleet genetiivi-ilmaisut. Näissä ilmaisuisissa kiehtoo näkökulma kielen kerroksisuuteen ja eri kielenaineksien kulkeutumiseen

ja muuntumiseen. Miten ihmiset ymmärtävät ilmaisujen sisällön ja mihin yhteyksiin he liittävät ne? Selvittämisen aihe olisi myös se, kuinka eri ilmaisutyypit ovat vakiintuneet suomalaiseen uskonnolliseen diskurssiin, siis Raamatun ulkopuoliseen kontekstiin, tai kenties levinneet uskonnollisen kielen ulkopuolellekin.

Valkeuden lapsi on kulkenut pitkän tien hepreasta kreikan kautta Lutherin saksaan ja sittemmin suomeen, jonka kirjakieli sai vasta alkunsa, kun *valkeuden lapsi* ja muut Raamatun ilmaukset saivat suomenkielisen kirjallisen asun. On kiinnostavaa huomata, kuinka yhden ilmaisutyypin tarkasteleminen voi valaista osaltaan kielen ja ilmaisun kehittymistä. ”Totuuden Henki, johda sinä meitä”. Tutun virren sanat johdattavat meidät paitsi suomalaiseen perinteesen ja uskonnollisen kielenkäytön juurille, mutta myös vuosituhansien taakse seemiläisen kielen ja ilmaisun maailmaan.

LÄHTEET

Aineistolähteet

- BittiPiplia. Takso-ohjelmistot 1993, 1994, 1995. Helsinki: Suomen Pipliaseura.
- R 1938 = Pyhä Raamattu. Vanha testamentti: XI yleisen Kirkolliskokouksen vuonna 1933 käyttöön ottama suomennos. Uusi testamentti: XII yleisen Kirkolliskokouksen vuonna 1938 käyttöön ottama suomennos.
- R 1992 = Pyhä Raamattu. Vanha testamentti. Uusi testamentti. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos.
- VK = Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Virsikirja. Kirkolliskokouksen vuonna 1986 hyväksymä virsikirja. Helsinki: SLEY-Kirjat 1998.

Muut lähteet

- Black, David Alan 1988: *New Testament Semitisms*. The Bible Translator vol. 39 no.2. s. 215–223.
- Cruse, D. A. 1986: *Lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fennistica fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii. Juhlakirja Mauno Kosken 70-vuotispäivän kunniaksi 21.2.2000. Eeva Lähdemäki & Yvonne Bertills (toim.). Åbo: Åbo Akademis tryckeri 2000.
- Gyllenberg, Rafael 1969: *Korintolaiskirjeet*. Helsinki: Kirjapaja.
- Hakulinen, Auli – Karlsson, Fred 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: SKS.
- Hakulinen, Lauri 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- Huhtala, Aarre 2000: *Raamattu käännöskirjallisuutena*. – Outi Paloposki & Henna Makkonen-Craig (toim.), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. s. 228–242. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja I. Helsinki.
- Häkkinen, Kaisa 2000: *Idiomin määritelmiä*. – Fennistica fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii. Juhlakirja Mauno Kosken 70-vuotispäivän kunniaksi 21.2.2000, s. 1–15.
- 1994: *Agricolaesta nykykieleen*. Suomen kirjakielen historia. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.
- IA = *Index Agricolaensis I–II*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 11. Helsinki 1980.
- Ingo, Rune 1990: *Lähtökielestä kohdekieleen*. Johdatusta käännöstieteeseen. Juva: WSOY.
- 2000: *Idiomi toisen kielen idiomin semanttis-pragmaattisena käännösvastineena*. – Fennistica fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii. Juhlakirja Mauno Kosken 70-vuotispäivän kunniaksi 21.2.2000, s. 33–45.
- IRT = *Iso Raamatun tietosanakirja I–VIII*. Vantaa: Raamatun tietokirja 1988–1992.
- ISK = *Iso suomen kielioppi*. Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja, Riitta Heino, Irja Alho (toim.). SKST 950, Helsinki 2004.
- Itkonen, Terho 1970: *Avoimuudesta tunnettuuteen*. Huomioita nykysuomen ominaisuudennimistä. – *Virittäjä* 74: 223–235.
- Itkonen-Kaila, Marja 1985: *Paavalin kirjeiden suomentamisesta*. – *Teologinen Aikakauskirja* 90 s. 453–463.
- Jaakola, Minna 2004: *Suomen genetiivi*. SKST 995.
- Jantunen, Jarmo H. 2001: *»Tärkeä seikka» ja »keskeinen» kysymys: mitä korpuslingvistinen analyysi paljastaa lähisynonyymeista?* – *Virittäjä* 105: 170–192.
- Kalliokoski, Jyrki 1990: *Tautologinen rinnastus. Tyylihistoriasta pragmatiikkaan*. – *Virittäjä* 94 s. 180–195.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1972: *Genetiivin funktioista*. – *Sananjalka* 14: 27–35.
- Karlsson, Fred 2004: *Yleinen kielitiede*. Uudistetun laitoksen 2. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kela, Maria 1999: *"Korotettu sinun oikea kätesi"*. Vanhan testamentin ruumiinosailmausten kääntäminen kognitiivisen metaforateorian näkökulmasta. *Lisensiaatintyö*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Koski, Mauno 1992: *Erlaisia metaforia*. – *Metafora*. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin s. 13–32.
- Lakoff George & Johnson Mark 1980: *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lappalainen, Hanna 2004: *Variaatio ja sen funktiot*. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua. SKST 964.
- Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin. Hirvilahti Lauri & Kalliokoski Jyrki & Nikanne Urpo & Onikki Tiina (toim.). Helsinki: SKS.
- Mielikäinen, Aila 1998a: *Muuttumaton sisältö, muuttuva kieli*. – *Kielikuvia* 1/1998 s. 14–17.
- 1998b: *1900-luvun raamatunsuomennosten uudissanastoa* – *Tutkielmia Raamatun kielestä* s. 105–136.

- 2000: Miten kieli hengellistyy. – Matti Punttila & Raimo Jussila & Helena Suni (toim.), Pipliakielestä kirjakielleksi s. 237–253. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- 2001: Mikael Agricolan sanasto 1900-luvun kirkkoraamatuissa. – *Folia Uralica Debreceniensia* 8 s. 405–417. Debreceni Egyetem. Finnugor Nyelvtudományi Tanszék. Debrecen, 2001.
- Mikael Agricolan kieli. Esko Koivusalo (toim.), Tietolipas 112. Helsinki: SKS 1988.
- Nida, Eugene A. 1964: *Toward a Science of Translating with special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill.
- Nikolainen, Aimo T. 1989: ”Kirkolliskokoukselle” – Uusi testamentti. Raamatunkäännöskomitean ehdotus. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinnon Sarja A 1989: 2. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki.
- Novum 1–5. Uusi testamentti selityksin. 1–4: Matt–Ilm. 5: Kreikan–suomen sanakirja. Teologinen sanakirja. Raamatun Tietokirja, Vantaa 1980–84.
- NS = Nykysuomen sanakirja I–IV. Porvoo: WSOY 1951–61.
- Onikki, Tiina 1992: Paljon pystyssä. – *Metafora*. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin s. 33–59.
- Partington, Alan 1998: *Patterns and meanings. Using corpora for English language research and teaching*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Penttilä, Aarni 1963: *Suomen kielioppi*. Porvoo: WSOY.
- PS = Suomen kielen perussanakirja I–III. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Valtion painatuskeskus 1990–94.
- Puukko, A. F. 1946: *Suomalainen Raamattumme. Mikael Agricolasta uuteen kirkkoraamattuun*. Helsinki: Otava.
- Rapola, Martti 1933: *Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin. I: Vanhan kirjasuomen kirjoitus ja äänneasun kehitys*. SKST 197. Helsinki.
- 1962a: *Agricolan apajalla*. Tietolipas 28. Helsinki: SKS.
- 1962b: *Kielen kuvastimessa. Sana- ja tyylihistoriallisia tutkielmia kirjasuomen aiheista*. Porvoo–Helsinki: WSOY.
- Rintala, Päivi 1992: *Tyyliopin perusteita*. – Osmo Ikola (toim.), *Nykysuomen käsikirja* s. 193–215. 3. uudistettu laitos, 3. painos. Helsinki: Weilin+Göös.
- Räsänen, Heikki 1969: *Raamatunkäännöstyö ja kääntämisen teoria*. – *Teologinen Aikakauskirja* 69 s. 339–360. Teologinen Aikakauskirja. Helsinki: Teologinen Julkaisuseura r.y.
- Toivanen, Aarne – Soinila Sauli 1992: *Raamatun uusi hakusanakirja*. 2. osa: Uusi testamentti. Porvoo: WSOY.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki: SKS.
- SSA = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanankirja 1–3. SKST 556, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki 1992, 1995, 2000.
- Suihkonen, Paavo 1998: *Nominaalistukset vuosien 1938 ja 1992 Uuden testamentin suomennoksissa*. – *Tutkielmia Raamatun kielestä* s. 63–85.
- Suojanen, Päivikki 1975: *Uskonnollinen kieli*. – Juha Pentikäinen (toim.), *Suomalaisia tapaustutkimuksia* s. 230–260. SKS.
- Tunkelo, E. A. 1908: *Alkusuomen genitiivi relatiivisen nimen apugloosana. Semologinen tutkimuskoe*. – *Alkusuomen genitiivin funktioista I, 1*. Helsinki: SKS.
- 1920: *Alkusuomen genitiivi absoluuttisen nimen apuglossana. Semologinen tutkimuskoe*. – *Alkusuomen genitiivin funktioista I, 2*. Helsinki: SKS.
- Tutkielmia Raamatun kielestä*. Aila Mielikäinen & Paavo Suihkonen (toim.). Jyväskylän yliopiston Suomen kielen laitoksen julkaisuja 39. Jyväskylä 1998.
- Vartiainen Ritva 1988: *Agricolan kielen hengelliset laatusanat*. – *Mikael Agricolan kieli* s. 180–202. Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki

Genetiivi-ilmaus

alttiuden osoitus
 autuuden aikaansaaja
 haureuden harjoittaja
 haureuden synty
 heikkouden alainen
 hyvyyden runsaus
 iankaikkisuuden päivä
 ilkeyden hapatus
 jumalisuuden salaisuus
 jumalisuuden ulkokuori
 jumaluuden täyteys
 katkeruuden juuri
 kirkkauden evankeliumi
 kirkkauden evankeliumi
 kirkkauden henki
 kirkkauden henkiolento
 kirkkauden Herra
 kirkkauden ilmestyminen
 kirkkauden Isä
 kirkkauden kerubi
 kirkkauden kiitos
 kirkkauden kiitos
 kirkkauden kiitos
 kirkkauden runsaus
 kirkkauden runsaus
 kirkkauden ruumis
 kirkkauden sepele
 kirkkauden säteily
 kirkkauden toivo
 kirkkauden toivo
 kirkkauden tunteminen
 kirkkauden vapaus
 kirkkauden väkevyys
 kuuliaisuuden aikaansaaminen
 kuuliaisuuden palvelija
 kärsivällisyyden esikuva
 kärsivällisyyden Jumala
 kärsivällisyyden runsaus
 laittomuuden ihminen
 laittomuuden palvelija
 laittomuuden salaisuus
 lapseuden henki
 laupeuden astia
 laupeuden Isä
 muukalaisuuden aika
 nuoruuden himo
 oikeuden valtikka
 omaisuuden lunastaminen
 omaisuuden ryöstö
 orjuuden alainen
 orjuuden henki
 orjuuden ies
 pahuuden hapatus
 pahuuden henkiolento
 pahuuden verho
 pelkuruuden henki
 pimeyden kuilu

Raamatunkohta

2. Kor. 8:19
 Hepr. 5:9
 1. Kor. 6:18
 1. Kor. 7:2
 Hepr. 5:2
 Room. 2:4
 2. Piet. 3:18
 1. Kor. 5:8
 1. Tim. 3:16
 2. Tim. 3:5
 Kol. 2:9
 Hepr. 12:15
 1. Tim. 1:11
 2. Kor. 4:4
 1. Piet. 4:14
 Juud. 1:8
 1. Kor. 2:8
 Tit. 2:13
 Ef. 1:17
 Hepr. 9:5
 Ef. 1:12
 Ef. 1:14
 Ef. 1:6
 Ef. 3:16
 Room. 9:23
 Fil. 3:21
 1. Piet. 5:4
 Hepr. 1:3
 Kol. 1:27
 Room. 5:2
 2. Kor. 4:6
 Room. 8:21
 Kol. 1:11
 Room. 16:26
 Room. 6:16
 Jaak. 5:10
 Room. 15:5
 Room. 2:4
 2. Tess. 2:3
 Room. 6:19
 2. tess. 2:7
 Room. 8:15
 Room. 9:23
 2. Kor. 1:3
 1. Piet. 1:17
 2. Tim. 2:22
 Hepr. 1:8
 Ef. 1:14
 Hepr. 10:34
 Hepr. 2:15
 Room. 8:15
 Gal. 5:1
 1. Kor. 5:8
 Ef. 6:12
 1. Piet. 2:16
 2. Tim. 1:7
 2. Piet. 2:4

Genetiivi-ilmaus

pimeyden kätkö
pimeyden lapsi
pimeyden synkeys
pimeyden synkeys
pimeyden teko
pimeyden teko
pitkämielisyyden runsaus
puhtauden happamattomuus
pyhyyden henki
raittiuden henki
rakkauden haarniska
rakkauden henki
rakkauden Jumala
rakkauden lahja
rakkauden lohdutus
rakkauden suunanto
rakkauden vilpittömyys
riettauden läätäkö
rikkauden syvyys
saastaisuuden palvelija
salaisuuden kirkkaus
salaisuuden taloudenhoito
salaisuuksien huoneenhaltija
sävyisyyden henki
sävyisyyden henki
tietämättömyyden aika
tottelemattomuuden esimerkki
tottelemattomuuden lapsi
tottelemattomuuden lapsi
totuuden happamattomuus
totuuden henki
totuuden kuuliaisuus
totuuden muoto
totuuden perustus
totuuden pylväs
totuuden sana
totuuden sana
totuuden sana
totuuden sana
totuuden sana
totuuden tie
totuuden tunteminen
totuuden tunteminen
totuuden tunto
totuuden vanhurskaus
turhuuden sana
täydellisyyden side
täyteyden määrä
ulkokultaisuuden vaikutus
uneliaisuuden henki
uskonvanhurskauden sinetti
valkeuden enkeli
valkeuden hedelmä
valkeuden lapsi
valkeuden lapsi
valkeuden varukset
valkeuksien Isä
vallanalaisuuden merkki
vanhurskauden ase

Raamatunkohta

1. Kor. 4:5
1. Tess. 5:5
2. Piet. 2:17
Juud. 1:13
Ef. 5:11
Room. 13:12
Room. 2:4
1. Kor. 5:8
Room. 1:4
2. Tim. 1:7
1. Tess. 5:8
2. Tim. 1:7
2. Kor. 13:11
2. Kor. 8:19
Fil. 2:1
1. Piet. 5:14
2. Kor. 8:8
1. Piet. 4:4
Room. 11:33
Room. 6:19
Kol. 1:27
Ef. 3:9
1. Kor. 4:1
1. Kor. 4:21
Gal. 6:1
1. Piet. 1:14
Hepr. 4:11
Ef. 2:2
Ef. 5:6
1. Kor. 5:8
1. Joh. 4:6
1. Piet. 1:22
Room. 2:20
1. Tim. 3:15
1. Tim. 3:15
2. Kor. 6:7
2. Tim. 2:15
Ef. 1:13
Kol. 1:5
Jaak. 1:18
2. Piet. 2:2
2. Tim. 3:7
Tit. 1:1
Hepr. 10:26
Ef. 4:24
2. Piet. 2:18
Kol. 3:14
Ef. 4:13
1. Tim. 4:2
Room. 11:8
Room. 4:11
2. Kor. 11:14
Ef. 5:9
1. Tess. 5:5
Ef. 5:8
Room. 13:12
Jaak. 1:17
1. Kor. 11:10
Room. 6:13

Genetiivi-ilmaus

vanhurskauden haarniska
vanhurskauden hedelmä
vanhurskauden hedelmä
Vanhurskauden hedelmä
vanhurskauden kuningas
vanhurskauden lahja
vanhurskauden laki
vanhurskauden palvelija
vanhurskauden palvelija
vanhurskauden palvelija
vanhurskauden perillinen
vanhurskauden rauhanhedelmä
vanhurskauden saarnaaja
vanhurskauden sana
vanhurskauden seppäle
vanhurskauden sota-ase
vanhurskauden teko
vanhurskauden tie
vanhurskauden toivo
vanhurskauden virka
vapauden laki
vapauden laki
viisauden aarre
viisauden henki
viisauden loisto
viisauden maine
viisauden sana
viisauden sana
viisauden syvyys
viisauden sävyisyys
väkevyyden voima
väkevyyden voima
vääryyden ase
vääryyden maailma
vääryyden palkka
vääryyden palkka
vääryyden viettelys

Raamatunkohta

Ef. 6:14
2. Kor. 9:10
Fil. 1:11
Jaak. 3:18
Hepr. 7:2
Room. 5:17
Room. 9:31
2. Kor. 11:15
Room. 6:18
Room. 6:19
Hepr. 11:7
Hepr. 12:11
2. Piet. 2:5
Hepr. 5:13
2. Tim. 4:8
2. Kor. 6:7
Room. 5:18
2. Piet. 2:21
Gal. 5:5
2. Kor. 3:9
Jaak. 1:25
Jaak. 2:12
Kol. 2:3
Ef. 1:17
1. Kor. 2:1
Kol. 2:23
1. Kor. 12:8
1. Kor. 2:4
Room. 11:33
Jaak. 3:13
Ef. 1:19
Ef. 6:10
Room. 6:13
Jaak. 3:6
2. Piet. 2:13
2. Piet. 2:15
2. Tess. 2:10